

УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ„ СКОПЈЕ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ - ИНСТИТУТ ЗА ПЕДАГОГИЈА

АКЦЕЛЕРАЦИЈА НА УЧЕНИЦИТЕ
ВО ОСНОВНОТО УЧИЛИШТЕ

МАГИСТЕРСКИ ТРУД

МЕНТОР:
доц. др. Благородна Гакинска

КАНДИДАТ:
Вера Стојановска

СКОПЈЕ, 1994

СОДРЖИНА

ПРВ ДЕЛ

ТЕОРЕТСКИ СОГЛЕДУВАЊА НА ПРОБЛЕМОТ

1.	Вовед	6
2.	Концептуализација на надареноста	9
3.	Осврт врз фортите на работа со надарените и талентирани ученици.....	15
4.	Определување на поимот "училишна акцелерација".....	25
5.	Законска регулираност на училишната акцелерација	29
6.	Основи на потребата од забрзано напредување на учениците во основното училиште	32
	6.1. Општествени основи.....	32
	6.2. Психолошки основи	36
	6.3. Педагошки основи	42
7.	Форти на училишна акцелерација	45
	7.1. Предвретено запишување на поразвиените деца во основно училиште.	46
	7.1.1. Физичка зрелост и подготвеност на детето	46
	7.1.2. Говорна развиеност на детето	48
	7.1.3. Интелектуална развиеност на детето	49
	7.1.4. Социјално-емоционална развиеност на детето.....	51
	7.2. Акцелерација во одделенската настава	52
	7.3. Акцелерација во предметната настава.....	56
8.	Теоретско-емпириски сознанија за акцелерацијата на учениците во основното училиште	60

ВТОР ДЕЛ

МЕТОДОЛОГИЈА НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

1.	Предмет на истражување	78
2.	Значење на истражувањето	79
3.	Основни поими содржани во предметот на истражувањето	80
	3.1. Акцелерација	81
	3.2. Форти на училишна акцелерација	81
	3.3. Надарени ученици	82
	3.4. Основно училиште.....	83
4.	Цели и задачи на истражувањето.....	84
5.	Хипотези на истражувањето	86
6.	Методи, техники и инструменти на истражувањето.....	87
	6.1. Техника на анкетање.....	88
	6.2. Техника на проучување на педагошка документација.....	89
7.	Примерок.....	89
	7.1. Примерок на наставници	91
	7.2. Примерок на родители.....	91
8.	Организација на истражувањето.....	91
9.	Обработка на податоците	92

ТРЕТ ДЕЛ

АНАЛИЗА И ИНТЕРПРЕТАЦИЈА НА РЕЗУЛТАТИТЕ ОД ИСТРАЖУВАЊЕТО

1.	Презентација и анализа на податоците од евиденционите листи.....	96
	1.1. Учество на предвретено запишаните во вкупниот број на ученици.....	97
	1.1.1. Број и процент на предвретено запишаните ученици според календарската возраст.....	102
	1.2. Полова структура на предвретено запишаните ученици.....	106
	1.3. Успех на предвретено запишаните ученици	109

1.3.1. Успех на предвретено запишаните ученици според календарската возраст.....	112
1.4. Акцелерирани ученици во одделенската и предметната настава	115
1.5. Заклучок	117
2. Анализа на резултатите од прашалникот за наставниците.....	119
2.1. Заклучок	153
3. Презентација и анализа на резултатите од прашалникот за родителите	159
3.1. Заклучок	186

ЗАКЛУЧНИ СОЗНАНИЈА И КОНСТАТАЦИИ.....	190
--	------------

ПРИЛОЗИ

○ Прилог 1	197
○ Прилог 2	201
○ Прилог 3	208
○ Прилог 4	215

ЛИТЕРАТУРА	220
-------------------------	------------

I деп

**ТЕОРЕТСКИ СОГЛЕДУВАЊА
НА ПРОБЛЕМОТ**

1. ВОВЕД

Брзиот научно-технолошки развој несомнено наметнува и диктира друг начин на живеење и дејствување. Но, исто така, тој ја иницира потребата за менување и на системот на воспитанието и образованието. Досегашните проучувања и согледувања на карактеристиките и квалитетот на постоечкиот воспитно-образовен систем укажуваат на повеќе негови слабости и несоодветности во однос на новонастанатите потреби и услови. Оваа состојба, секако, налага реформа на воспитно-образовниот систем која ќе се темели врз најновите педагошко-психолошки и други научни сознанија и која ќе тргнува од демократско-плуралистичките услови на живеење и од определбата за воспитување на една слободна, демократска и хуманистичко-творечка личност. Поради тоа, се' поголеми се настојувањата нашето училиште што повеќе да се хуманизира, поточно, да воспостави ефикасна организација на наставата која ќе овозможи подеднакви услови за воспитание и образование за целата млада генерација. Со тоа, на секој поединец ќе му овозможи индивидуално да напредува во процесот на воспитанието и образованието и да постигнува онолку колку што максимално може како личност.

За таа цел, во современото училиште се' повеќе се афирмира индивидуалноста на ученикот, а преку неа и на потребата за индивидуализација на наставата. Основата на оваа идеја ја сочинуваат пред се' научните сознанија за природата на психичкиот живот и разликите што постојат кај учениците, како и неоспорниот факт дека учењето е индивидуален процес кој се одвива на безброј индивидуални начини. Во оваа смисла, пак, основни фактори што

ја условуваат потребата за индивидуализација на наставата се: индивидуалните разлики во хронолошката возраст меѓу учениците од едно исто одделение, па според тоа и очигледните физички и психички разлики, големите индивидуални разлики во претходните знаења и во способностите за перцепирање, помнење, мислење и репродуцирање; разлики во мотивацијата, темпото и начинот на учење, кои се јавуваат како последица од општествената средина во која што учениците се развиваат.

Идејата за индивидуализација на наставата се јавува како реакција на недостатоците на класичната одделенска настава. Поточно, од индивидуализацијата на наставата се очекува да ги реши ограниченостите кои произлегуваат од едностраноста на колективната настава од класичен тип, бидејќи се работи со голема група ученици на кои им се поставуваат исти задачи, а се бара сите да ги остваруваат со исто темпо и да постигнат исти резултати и за ист временски период. Значи, во класичната настава малку има диференцирани задачи, можности и шанси секој да се развива спрема своите способности и можности, што не е случај со индивидуализацијата на наставата. Кај класичната одделенска настава планирањето на наставната работа и нејзината реализација се одвива според просечниот ученик, а не според индивидуалните разлики на учениците. Со тоа се оштетени, покрај слабите, и најспособните, односно надарените ученици, бидејќи нивните способности не се максимално искористени, ни насочени на посложени и потешки наставни содржини, со што се ограничува и кочи нивното брзо напредување.

Постои едно цело богатство на форми и начини на изведување на индивидуализираната настава. Дел од формите преку кои се остварува барањето за индивидуализација на наставата е училишната акцелерација. Таа е наменета за учениците кои се надарени и кои можат да напредуваат со побрзо темпо од она што им го овозможува наставата во нашите основни училишта.

Училишната акцелерација има за цел да овозможи што пооптимално користење на капацитетите на ученикот во работата и учењето, односно што пооптимален развој воопшто на надарените ученици.

Нејзиното значење се согледува пред се' во тоа што на надарените ученици им овозможува да напредуваат со темпо кое е во согласност со нивните интелектуални можности и способности, не ограничувајќи се притоа на нивната хронолошка возраст.

Покрај значењето што го има за самите надарени ученици, училишната акцелерација има големо значење и за општествената заедница воопшто. Ваквите поединци се богат извор на идеи и носители на прогресот во секое опшество, на неговиот економски, техничко-технолошки, научен и културен развој. Имено, кога тие ќе се вработат се редовно подобри и покреативни производители. Креативниот труд е, без сомнение многу значаен, посебно во екоот на брзите и длабоки општествени и производствени промени, кога се' почесто требаат оригинални и нови, а не стари и рутински решенија на бројни проблеми. Оваа оригиналност и новост може да се очекува само од надарените поединци.

Гледано од општествен аспект, акцелерацијата на надарените ученици има и големо финансиско значење. Всушност, со тоа што на некои ученици им се овозможува за покусо време од предвиденото да го завршат основното образование, се создава значајна материјална заштеда, со која делумно би се компенzirала загубата што ја создава големиот број повторувачи.

Бројните позитивни вредности што ги има училишната акцелерација, од една страна, како и нејзината недоволна застапеност и примена во училишната практика, од друга страна, влијаеја да се одлучиме токму таа да биде предмет на истражување во овој труд, кој го сочинуваат четири посебни логички целини, односно делови.

Во првиот, во теоретскиот дел на овој труд, подетално разгледуваме повеќе значајни прашања кои се во непосредна врска со училишната акцелерација. Тука даваме приказ на формите на работа со надарените ученици, застапени во светот и кај нас, а ги наведуваме и ги објаснуваме општествените, психолошките и педагошките основи на потребата за акцелерација на учениците во основното училиште. Исто така, во овој дел се осврнуваме и врз

генезата на училишната акцелерација и нејзината законска регулираност. Освен тоа, ги презентираме и позначајните досегашни теоретско-емпириски сознанија за училишната акцелерација.

Вториот дел, пак, го посветуваме на суштествените прашања од методологијата на истражувањето и тоа: предметот, целите и хипотезите на истражувањето, методите, техниките и инструментите, примерокот и постапките на обработка на податоците. Во третиот дел прегледно ги прикажуваме и ги анализираме податоците кои се добиени со евиденционите листи и прашалниците кои беа користени во истражувањето.

На крајот од трудот, во четвртиот дел, сумарно ги изнесуваме заклучните сознанија и констатации што произлегуваат од проучувањето на акцелерацијата на учениците во основното училиште. Во прилог, пак, ги даваме инструментите кои беа користени во истражувањето: евиденциониот лист, прашалникот за наставници, прашалникот за родители, како и примерок на правилник за училишна акцелерација.

2. КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИЈА НА НАДАРЕНОСТА

Тргувајќи од темата на овој труд, која е непосредно поврзана со надарените ученици, се наметнува потребата за одредување, за дефинирање на поимот надареност. Најмногу поради тоа што за оваа појава постојат многубројни стојалишта, пристапи, толкувања и поимања, како во стручните кругови, така и пошироко. Често пати, дури и кај научниците кои се занимаваат исклучиво со истражување на оваа појава, може да се согледаат различни, а понекогаш и дивергентни ставови за природата, за структурата и етиологијата на надареноста.

За да се стекне подобар увид за присутноста на разновидните дефиниции, определби на надареноста, заради илустрација, ќе наведеме некои од дефинициите, кои често се сретнуваат во педагошката и психолошката литература. Една од првите дефиниции за надареноста е Термановата (Therman, 1921), според која надареноста се сфаќа како висока општа интелектуална способност. За надарено дете, според неа, се смета она кое на Станфорд Бинеовиот тест на интелигенција имало IQ 140, па и над тоа. На ист начин, надареноста како високо ниво на интелигенција ја сфаќаат и Бејкер (Backer) и Холингворд (Hollingword), според кои надарени деца се оние чиј IQ е 130 и повеќе, како и Даниелс (Daniels), кој смета дека IQ треба да е од 125 па нагоре, додека Норис (Norris) и Бертли (Bartley) за надарени ги сметаат децата со интелигенција над 110.¹

Доста присутна дефиниција во литературата, посебно во шеесетите години е дефиницијата дадена од страна на Р.Хан (R.Hann) и Р.Хејвхорст (R.Haveyhorst), според кои, за надарено се смета секое дете кое има извесна способност што е посилно изразена и со која може да придонесе за благосостојбата на општеството во кое живее. Во тоа време ова сфаќање било прифатено како основен критериум за надареност. Било доста погодно, зашто опфаќало многу испитаници, односно релативно голем процент на деца од секоја област.

Во Енциклопедијата на педагошкото истражување (New York, 1960), Х.Д.Картер (H.D.Karter) поимот "Gifted Children" го дефинира на следниот начин: *"Надарениите деца ги надминуваат просечните со интелектуални особини, со желба за знаење, со оригиналности, со насочености на своите цели и упорности, со смисла за хумор и здраво расудување. Тие не се само интелектуално супериорни, туку се и телесно изразени, социјално и емоционално се поозрели и се самостојни во секој поглед ... Успехот на надарените ученици во било кој период, во просек е поголем од нивните*

¹ В. Ѓорђевиќ: Individualizacija vaspitanja darovitih, Prosveta, Beograd, 1979, str.33.

врсници.". Советските психолози, пак, ја истакнуваат пред се' квалитативната страна на надареноста. Така на пример, В.М.Теплов (Москва,1961) наведува: "Под надареност се подразбира она квалитативно - целосно сфаќање за способностите од кое зависи можноста за постигнување поголем или помал успех во извршувањето на оваа или онаа дејност". Слично на него, психологот А.А.Зарудна (Минск, 1970), надареноста ја дефинира како: "Разновиден збир на способности кои обезбедуваат успешно исполнување на сложени форми на дејност.". Брачниот пар Х.Б. и А.Ч.Инглиш (English,1970) наведуваат: "Талентиран е висок степен на способност или подобност. Дарот и надареноста се популарен израз за висока способност, во поголемиот дел вродена."

За подобар увид во шареноликоста на дефинициите присутни во педагошката и психолошката литературта, ќе наведеме уште некои. Според П.Вити (P.Vity,1940), надарен е оној чии постигнувања константно се значајни во било која потенцијално вредна област од човековата активност. За Галагер (Gallagher) надарени деца се оние кои се способни за високи постигнувања или кои имаат потенцијална способност во некои од следниве области:

1. Општа интелектуална способност;
2. Специјална академска способност;
3. Творечко или продуктивно мислење;
4. Способност за водство;
5. Визуелни и други уметности;
6. Психомоторна способност.

Исто така, мошне широко е прифатено и сфаќањето на Л.Терман (L.Terman,1964), кој вели дека: "Талентирано или надарено дете е она кое постигнува значајни достигнувања во секоја активност во нешто. Тука треба да се вклучат не само интелектуално надарените деца, туку и оние кои вежбаат во музиката, графичките уметности, творечкото пишување, драмските уметности и механичките способности."

Како што може да се забележи, наведените дефиниции се дадени од страна на автори од англосаксонско или руско јазично подрачје. На сличен начин, и И.Фурлан надареноста ја дефинира како: *"високо развиена способност - било општа, било некоја специфична (музичка, литературна, математичка, техничка итн.), која овозможува најпросечен учинок во одредено подрачје"*.² Една, пак, посеопфатна дефиниција на надареноста, во која се води сметка за сите аспекти на таа појава, дава И.Корен (1971). Таа е поддржана и на тркалезната маса за концептуализацијата на појавата надареност (Загреб, 1986), а гласи: *"Надареноста е своевиден збир на особини кои му овозможуваат на поединецот, на продуктивен или репродуктивен начин, да постигнува доследно забележливо најпросечен успех во една или во повеќе области на човечките дејности, а е условена од висок степен на развојок на одделни способности, односно од нивните комбинации и од поволна внатрешна и надворешна стимулација"*.³

Од изложеново може да се констатира дека дефинициите за надареноста се разликуваат меѓу себе по содржината на опфатените особини, по нивото на оперативноста, по нагласувањето на одделни аспекти, по терминологските отстапувања и нијанси и по многу други помалку или повеќе важни компоненти. Освен тоа, некои дефиниции надареноста ја третираат како неразличен потенцијал, додека други ја експлицираат преку особините на надарените поединци, посебно надарените деца. Така, дефинициите за надареноста варираат од автор до автор, па дури и кај исти истражувачи, во различни временски периоди, може да се согледаат и одделни разлики во начинот на сфаќањето и дефинирањето на оваа појава. Секако, тоа е разбирливо, бидејќи модифицираноста е во сообразност со новите и се' поизобилни научни сознанија. Ова укажува дека надареноста е променлив поим, дека не

² I. Furlan: Čovjekov psihički razvoj, Školska knjiga, Zagreb, 1983, str.131

³ I. Koren: Eksperimentalni doprinos metodici sistematskog identificiranja nadarene omladine, Republički Zavod za zapošljavanje, Zagreb, 1971, str.10.

постои една универзална дефиниција за надареност, туку дека постојат повеќе. Така, со тек на развојот на сознанијата за природата на надареноста се менуваат и сфаќањата за надареноста, како и нејзините дефиниции. Тоа довело надареноста да може да се сфати како општа интелектуална способност, како општа креативна способност, како продуктивно-креативна способност, како специфична способност, како способност за употреба на мисловните процеси, најпосле и како подрачно-специфична интелигенција и креативност. Овие различни сфаќања за надареноста, како и нивните главни карактеристики, мошне успешно ги презентира М.Чудина-Обрадовиќ. (Табеларен приказ, стр. 14.⁴

Меѓутоа, и покрај разноликоста, значајно е и тоа што повеќето дефиниции и сфаќања не се исклучуваат меѓу себе, туку, секоја од нив нагласува некои од аспектите на надареноста, било да се тоа општи интелектуални способности, посебни или пак специфични способности.

Во контекст на ова може да се истакне дека, и покрај тоа што постојат повеќе сфаќања и многу дефиниции за надареноста, исто така, постојат и повеќе термини со кои се именува оваа појава. Во литературата се користат со слично, а понекогаш и со различно значење, термините како: надарен, талентиран, даровит и други. Некои истражувачи поимите надарен и талентиран ги користат со различно значење. Така, надареноста ја врзуваат за вербалниот, а талентираноста за невербалниот креативен потенцијал. Други, пак, надареноста ја дефинираат како изразито натпросечна компетенција во една или повеќе домени на способноста, а талентот како изразита натпросечност во една или повеќе подрачја на човековите активности и слично. Повеќето од разликите, според кои се раздвојуваат овие два поима, се од маргинално значење. Меѓутоа, поимите надарен и талентиран, одделни истражувачи многу често ги поистоветуваат, им припишуваат исти атрибутивни својства.

⁴ М. Čudina - Obradović: Nadarenost, razumjevanje, prepoznavanje, razvijanje, Školska knjiga, Zagreb, 1990, str.9.

Табела 1: Главни карактеристики на различниите сфаќања за надареноста.

НАДАРЕНОСТА КАКО :	ВИСОКА ОПШТА ИНТЕЛЕКТУАЛНА СПОСОБНОСТ	ГОЛЕМА КРЕАТИВНОСТ	ВИСОКА СПЕЦИФИЧНА СПОСОБНОСТ	ТВОРЕЧКА СПОСОБНОСТ	СПОСОБНОСТ ЗА УПРАВУВАЊЕ СО ПРОЦЕСИТЕ НА МИСЛЕЊЕ	ПОДРАЧНО-СПЕЦИФИЧНА ТВОРЕЧКА СПОСОБНОСТ
ПСИХОЛОШКИ КАТЕГОРИИ	општа интелигенција (-нумеричка способност + вербална способност + специјална способност + заклучување итн.)	општа диспозиција на креативноста : - дивергентно мислење - флуентност	- музички способности - психомоторни способности - вербални способности - математички способности итн.	- висока општа интелектуална способност + голема креативност + предаденост на задачата (мотивација)	- квалитет на мислењето - метакогниција - стратегии на решавањето на проблемите - општа основа на знаење - специфична основа на знаења - увид	творечки способности во специфичното подрачје : талент во : - сознajното подрачје - подрачјето на уметничко изразување - психосоцијалното подрачје - психомоторното подрачје
КРИТЕРИУМИ НА НАДАРЕНОСТА	високи резултати на тестот на интелигенција	способност за продукција на многу идеи	- високи резултати на тестот за специјална способност - однесување кое укажува на способностите	постигнување на сопствени и оргинални резултати	голема способност на користење на стратегија на мислење	висока општа интелектуална способност + многу висока специфична способност во општественото дефинирано подрачје на надареност
МЕТОДИ НА ИДЕНТИФИКАЦИЈА	тестови на интелигенција	тестови на дивергентно мислење	- запазување на околината - тестови на специјални способности	збогатување на искуството + забележување на однесувањето во збогатени услови	тестови и интервјуи за откривање на начинот на мислење	- забележување од околината - тестови на општи и специфични способности - збогатување на искуствата + забележување на однесувањето во збогатени услови
НАДВОРЕШНИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА НАДАРЕНИТЕ	лесно конзумирање на знаења	богатство на идеи	лесно напредување во одредено подрачје	употреба на знаењето во продуктот	вештина на доаѓање до решенија на проблемите	брзо и лесно совладување со специфичните основни знаења до степен на нивно проширување
ВОСПИТНО-ОБРАЗОВНИ ПОСТАПКИ	акцелерација и/или збогатување	тренинг на дивергентно мислење	специфичен тренинг на вештините	- збогатување на искуствата - развој на мотивацијата - развој на креативноста	- развивање на активна основа на знаење - метакогнитивен тренинг	развивање на специфична основа на знаења + развивање на еластична употреба на специфичната основа на знаењето + развивање на мотивацијата

Во литературата понекогаш тие се користат и како синоними. Па сепак, во поново време може да се забележи дека под терминот надарен се подразбира општа надареност, која се карактеризира со висока интелектуална способност, а пак терминот талентиран се користи за случаи кога станува збор за одредени, посебни, специфични дарби за нешто, како на пример, за уметнички, математички, спортски и други активности.

3. ОСВРТ ВРЗ ФОРМИТЕ НА РАБОТА СО НАДАРЕНИТЕ И ТАЛЕНТИРАНИТЕ УЧЕНИЦИ

Во последниве 50, па и повеќе години, откако интересирањето за надарените деца е значително зголемено, направени се голем број истражувања и тоа не само за природата на надарените деца, туку и за разновидните форми на нивното педагошко водење. Проучувани се различните општествени, културни, материјални, кадровски и други услови карактеристични за поедини земји, врз основа на што се предлагани и применувани соодветни форми на педагошка работа со надарените деца. Во согласност, пак, со развојот на психолошките и педагошките сознанија, се развивале и богателе и сознанијата за начините на организација на образованието на надарените ученици. Оттука, разбирливо е и постоењето на едно цело богатство на форми на работа со надарените ученици, присутно речиси во сите земји во светот. Еден дел од нив ќе биде презентираан во продолжение на текстот.

Најпрво ќе ги изнесеме формите на работа со талентираните и надарените деца, кои теоретски се разработени, афирмирани и применети во воспитно-образовната практика во училиштата во Соединетите Американски Држави, земја која во текот на повеќе од еден век им посветува најголемо

внимание на надарените ученици. Оттаму произлегуваат и најголемите искуства во работата со оваа категорија деца. Интересот за надарените деца бил инициран, поттикнат од делото на Ф.Галтон (F.Galton) - "*Hereditary Genius*", објавено уште во 1869 година. Ова дело може да се означи и како почеток на ерата на зголемено интересирање за индивидуалните разлики помеѓу децата воопшто. Меѓутоа, најсилен инцијален импулс на научниот пристап кон надареноста и надарените, во XX век дал Левис М.Терман (Levis M. Therman). Од 1921/22 година, неговите соработници и наследници лонгитудинално следат 1500 надарени деца. Тоа ќе трае до 2010 година. Оттогаш па наваму започнале се' повеќе да се развиваат и продлабочуваат интересирањата и сознанијата за надарените ученици. Биле предлагани и теоретски разработени и применети разни форми на работа со надарените ученици. Меѓутоа, може да се забележи дека интересирањето за образованието на надарените ученици циклично варира, зависно од општествениот, политичкиот и економскиот развој, кој на некој начин се одразил на образовната политика и пракса воопшто. Тешко е накратко да се опише и целосно опфати образованието на надарените поединци во САД. Во случајов тоа не е ни толку важно, па овде ќе се задржиме и ќе ги изнесеме само оние педагошки форми кои во работата со надарените ученици се покажале како најадекватни и ефикасни.

Училиштето без одделение (*non graded school*), за првпат е отворено во САД во 1963 година, со цел да се надмине ригидноста на одделенскиот систем, во којшто не се доволно почитувани индивидуалните разлики на учениците. Тоа е, всушност, таква организација на наставата во која учениците индивидуално и континуирано напредуваат во различни подрачја на знаења, а при тоа не припаѓаат на ниедно одделение. Со реализирање на оваа програма на секој поединец му се овозможува да напредува зависно од неговите можности и способности. Со овој начин на организација на наставата, натпросечните ученици се во поповолна положба, бидејќи на тој начин до полн израз доаѓа нивното брзо темпо на работа. Тргувајќи од позитивните вредности на оваа

форма на организирање, интересирањата во САД биле доста големи, така што за краток временски период, речиси 26% од основните училишта го прифатиле и работеле по таков модел.

Работата со надарените ученици во САД честопати се организира и реализира во форма на хомогено групирање на учениците и тоа според општите (систем на одделенија А, В, С), како и според специјалните способности (специјални одделенија и специјални училишта). Основа на оваа форма е сознанието дека надарените како група по многу нешта се разликуваат од останатите ученици. Поради тоа им е потребен и соодветен третман.

Хомогените одделенија А,В,С (подобри, средни и слаби), се три групи на одделенија во кои се изучуваат исти предмети, но содржините и програмските барања се различни за секоја група. Всушност, за нив постојат три нивоа на барања, односно три нивоа на сложеност и на тежина.

Специјалните одделенија работат во рамките на основното училиште и ги опфаќаат оние ученици коишто на тестовите за општи способности имаат постигнато IQ 130, 140, па и повеќе. Истиот критериум важи и за специјалните училишта, со таа разлика што тие опфаќаат ученици од поширока територија.

Во САД доста е афирмирано и делумното хомогено групирање, како една од формите за работа со надарените ученици. Тоа се остварува на тој начин што надарените ученици остануваат во редовните одделенија, а по неколку саати во текот на денот или пак во некои денови од неделата се собираат во посебни хомогени групи, во коишто работат по посебно составени програми. Овој вид на групирање на учениците се реализира преку неколку форми на собирање на надарените ученици. Најчести се следниве:

- 1. собирање на надарените ученици во специјално одделение, секој ден по еден саат,*
- 2. посетување специјално одделение двапати во неделата,*
- 3. посетување специјално одделение појладне, еднаш неделно,*

4. *посејување, во одреден ден, специјален центар за надарени, наменет за поширокото подрачје од којшто доаѓаат учениците и слично.*⁵

Посебна постапка во работата со надарените ученици е забрзаното напредување на тие ученици или т.н. училишна акцелерација - прескокнување на одделенија (Double promotion), под што се подразбира завршување на две одделенија во една учебна година. Оваа постапка прв ја предложил во САД, П.Вити (P.Vity), уште во 1933 година. Таа всушност, претставува најстара и речиси општоприфатена форма за работа со надарените ученици, од основно училиште па се' до универзитет.

Горенаведените форми на воспитно-образовна работа укажуваат на богатството на специфични програми на работа со надарените ученици кои постојат и функционираат во САД. Дел од нив се присутни и прифатени во воспитно-образовната практика во многу други земји, а посебно во Англија, каде што посебно егзистира системот на хомогени одделенија: А, В и С. Во Англија постојат и посебни училишта за надарени деца, од коишто повеќето се приватни училишта и колеџи, како на пример: Итон (Eaton), Кембриџ (Cambridge), Оксфорд (Oxford). Тие опфаќаат речиси 40% од надарените ученици.

Во Франција, пак, акцентот се става врз индивидуализацијата на наставата. Тоа е прифатено како општо педагошко барање во изградбата и поставеноста на целосниот воспитно-образовен систем. Затоа, на ниво на основните училишта доста се користат можностите на училишната акцелерација. Исто така, во училишната практика во голема мера е застапена и додатната настава. Таа е наменета за надарените ученици кои сакаат да ги продолбочат знаењата од одделни предмети, од оние за кои пројавуваат посебно интересирање.

Во бившиот Советски Сојуз се организираат и постојат специјални училишта за надарени ученици. Но, критериумите за упис се различни во од-

⁵ В. Ѓорђевиќ: Individualizacija vaspitanja darovitih, Prosveta, Beograd, 1979, str.85.

нос на оние од западните земји. Основен критериум за избор на учениците во западните земји е високиот коефициент на интелигенција (IQ), утврден со тестовите за интелектуални способности, додека, пак, во бившиот СССР критериум е високо постигнатиот успех во учењето, како и силно изразените способности и интересирања за одреден предмет или област. Овој вид училишта се наменети, всушност, за специјални таленти, за музика, балет, театар итн. Но, може да бидат и со други, пошироки насоки, како на пример за хуманитарни, природно-математички, технички науки и слично.

Како форма за работа со надарените ученици во некогашниот Советски Сојуз, како и во повеќето бивши социјалистички земји е применувана диференцијација на учениците според нивните интересирања. Таа се реализира преку разни факултативни курсеви, предмети или т.н. кружоци. Овие факултативни предмети учениците ги посетуваат паралелно со основните задолжителни предмети.

Мислењата на педагозите во СССР, во однос на акцелерацијата или забрзаното напредување на учениците од одделение, во одделение се поделени, различни, а честопати и спротивставени. Некои педагози го застапуваат мислењето дека, по правило, не би требало да се дозволи забрзано напредување во училиштата. Поточно, дека сите ученици треба да поминуваат од одделение во одделение со еднакво темпо, додека надарените ученици, за да ги задоволат своите натпросечни можности, треба да се насочат кон проширување и продлабочување на градивото од редовните наставни предмети.

Наспроти овој став, е ставот според кој треба да се дозволи забрзано напредување на оние ученици кои имаат субјективни можности во една година да завршат две одделенија. Иницијаторите и приврзаниците на ова гледиште сметаат дека таа постапка би била од корист како за општеството, така и за самите надарени ученици. Така, во исклучителни прилики, а по одобрение на Министерството за просвета, на некои ученици, сепак, им е доз-

волено побрзо да напредуваат, т.е. во една учебна година да завршат две одделенија.⁶

Разгледувајќи ги постоечките форми на работа со надарените ученици, може да се забележи дека во СССР посебно внимание му се придава на развојот на математичките дарби, што се остварува преку работата во повеќе форми, како што се:

1. специјални математички училишта, кои почнале да се отвораат во 1961 година, од кои најпознатото се наоѓа во Новосибирск;
2. математички кружоци во училиштата;
3. вечерни и младински училишта кои постојат и работат при домовите;
4. дописни математички училишта, кои функционираат во Москва од 1963 година;
5. натпревари, т.н. математички олимпијади (првата е одржана 1934 година во Ленинград) итн.⁷

Во Полска не постојат училишта со посебни образовни програми за надарените деца. Тоа се оценува како крајно недемократска и елитистичка постапка, а прифатен е ставот дека во редовните училишта треба да се идентификуваат талентите и способностите на секој ученик и оптимално да се влијае на нивниот развој со примена на релевантни образовни методи. На тој план, основни специфичности на третманот на надарените се следниве неколку организациски форми: забрзано школување; посебен начин на изведување на наставата во средните училишта (по математика, физика, хуманитарни предмети, биологија и хемија), што ја води наставник со повисока квалификација; експериментални математички одделенија кои ги водат универзитетски професори; училиште или одделенија во кои наставата по сите предмети се изведува на странски јазик (руски, англиски, француски или гер-

⁶ I. Furlan i A. Kobola: Ubrzano napredovanje nadarenih učenika osnovne škole, Školska knjiga, Zagreb, 1971, str.46.

⁷ V. Strugar: Nadareni učenici u procesu obrazovanja, Zavod za prosvjetno - pedagošku službu SR Hrvatske, Zagreb, 1988, str.38.

мански); изборни предмети; посебни клубови и здруженија (на пример клуб на физичари, клуб на техничари, клуб на математичари); олимпијади од поедини предмети и Биро за патенти, во кое се проценуваат и прифаќаат пронајдоците и идеите на надарените деца.⁸

Наведените форми на работа укажуваат на различниот пристап кон надарените и талентирани деца, е детерминиран, главно, од општествено-економските и идејно-политичките погледи во одделни земји. Може да се констатира дека посебен третман на надарените се спроведува речиси во сите општествено-политички системи каде што проблемите и програмите за надарените деца честопати се многу слични. Сите овие форми на педагошко водење и делување на надарените ученици, што функционираат во воспитно-образовните системи ширум земјите во светот, повеќе педагози (J.Roth, S.Sussman, P.E.Vernon, L.Kreueger и други) ги имаат систематизирано и класифицирано во три категории: Забрзување на развојот (*Acceleration*); Издвојување во посебни групи (*Segregation*); Обогадување на образовно-воспитните содржини (*Enrichment*). Една таква, нешто модифицирана шема, презентира И. Корен (1987), чија што суштина е прикажана во табелата 2.⁹ (страница 22).

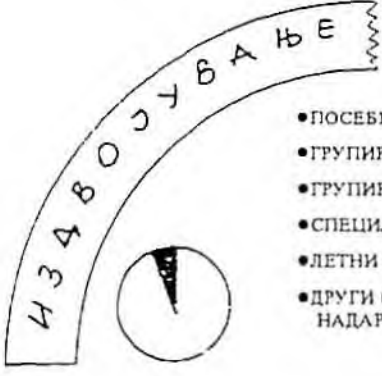
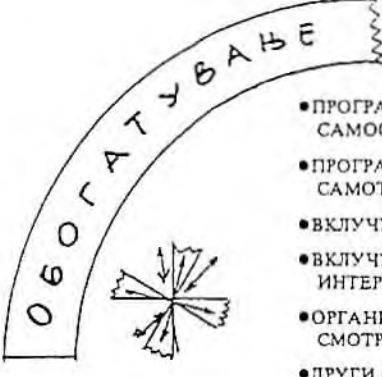
Од приложената шема може да се види дека сите форми што се опфатени во категоријата на акцелерација, овозможуваат надарените ученици за пократок временски период да се здобијат со одреден квантум на воспитно-образовни содржини.

Втората категорија опфаќа разни форми на селектирање на надарените ученици од нивната природна средина. Формите на издвојување се различни, од повремени програмски групи, преку посебни одделенија, до потполно посебни училишта за надарените.

⁸ A. Passou: *Образование nadarenih, Perspektive obrazovanja*, br.2, Zavod za udbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1986, str.44 i 45.

⁹ I. Koren: *Pogled na pojavu nadarenosti i ulogu nadarenih pojedinaca u suvremenom svijetu*, Prosvjetni savjet Hrvatske, Zagreb, 1987, str.26 i 27.

Табела 2: Форми на воспитивно-образовна поддршка на надарените поединци

	<ul style="list-style-type: none"> • ПОРАНО ПОАЃАЊЕ НА УЧИЛИШТЕ • ПРЕСКОКНУВАЊЕ НА ОДДЕЛЕНИЕТО • ЗБИВАЊЕ НА ГРАДИВОТО ОД ПОДОЛГ ВО ПОКРАТОК ВРЕМЕНСКИ ПЕРИОД • КОНТИНУИРАНО "БЕЗОДДЕЛЕНСКО" НАПРЕДУВАЊЕ • ДОДАТНИ КУРСЕВИ И ПОРАН УПИС НА ФАКУЛТЕТИТЕ • ДРУГИ СЛИЧНИ ФОРМИ НА АКЦЕЛЕРАЦИЈА НА НАДАРЕНИТЕ
	<ul style="list-style-type: none"> • ПОСЕБНИ УЧИЛИШТА ИЛИ ПОСЕБНИ ОДДЕЛЕНИЯ • ГРУПИРАЊЕ СПОРЕД ВИДОТ НА СПОСОБНОСТА • ГРУПИРАЊЕ СПОРЕД УЧИЛИШНИТЕ ПРЕДМЕТИ • СПЕЦИЈАЛИЗАЦИЈА ПРЕКУ ИЗБОРНИ ПРОГРАМИ • ЛЕТНИ ИЛИ САБОТНИ УЧИЛИШТА • ДРУГИ СЛИЧНИ ФОРМИ ЗА ИЗДВОЈУВАЊЕ НА НАДАРЕНИТЕ ОД ПОПУЛАЦИЈАТА
	<ul style="list-style-type: none"> • ПРОГРАМИ ЗА ИНДИВИДУАЛНО САМООБРАЗОВАНИЕ • ПРОГРАМИ ЗА ОБРАЗОВАНИЕ ВО МАЛИ ГРУПИ ВО САМОТО ОДДЕЛЕНИЕ • ВКЛУЧУВАЊЕ ВО ИСТРАЖУВАЧКИ ПРОЕКТИ • ВКЛУЧУВАЊЕ ВО КЛУБОВИ, НАУЧНИ И ДРУГИ ИНТЕРЕСНИ ГРУПИ • ОРГАНИЗИРАНИ СЕМИНАРИ, НАТПРЕВАРИ, СМОТРИ, ИЗЛОЖБИ • ДРУГИ СЛИЧНИ ФОРМИ ЗА ОБОГАТУВАЊЕ НА ЕДУКАЦИЈАТА НА НАДАРЕНИТЕ

Третата категорија, пак, опфаќа широк распон на различни едукативни програми, преку кои, исто така, се задоволуваат различните потреби на надарените ученици. Преку овие форми им се овозможува на надарените да ги развиваат и продлабочуваат своите таленти во рамките на редовните училишта и одделенија.

Во нашата земја, повеќе или помалку, се применуваат речиси сите наведени форми на работа со надарените ученици, со исклучок на некои. Сепак, може да се забележи дека преовладуваат формите кои се сврстени во третата категорија. Тоа се формите за обогатување и продлабочување на редовните програми. Тие се во целост опфатени во воспитно-образовниот процес. Како посебно издвоени форми за работа со надарените ученици и поприлично актуелизирани, пак, се: додатната настава и училишната акцелерација. Тие се и законски санкционирани. Тргувајќи од тоа дека надарените ученици се разликуваат од останатите во квалитативна и квантитативна смисла, настанале и овие две форми. Се смета дека тие се најадекватни за задоволување на овие две димензии на надареноста во наши услови.

Покрај редовната настава, која е заедничка за сите ученици, основните училишта кај нас организираат и додатна настава, како еден вид работа со учениците, кои покажуваат пошироко интересирање за одделни наставни и научни области. Преку неа се задоволува квалитативната димензија на надареноста. Додатната воспитно-образовна работа претставува интегрален дел на програмската структура во основното училиште. Правно е регулирана со Законот за предучилишно и основно воспитание и образование, а е застапена од V до VIII одделение, со по еден час неделно за нејзино организирање и изведување. Целта на оваа настава е да ги стимулира и максимално да ги развива способностите на учениците во сообразност со нивните интереси и потреби за стекнување пошироки знаења од областа што ги интересира. Преку додатната настава на учениците им се овозможува да ја прошират и продлабочат наставната материја која е предвидена со наставната програма и на тој начин побрзо да ги развијат своите интелектуално-творечки способности. Инаку, содржините на додатната воспитно-образовна работа може да се реализираат во редовната настава, во слободните активности и во самостојните форми на работа на учениците во училиштето и дома.

Училишната акцелерација, како форма за работа со надарените ученици, е наменета за задоволување на квантитативната димензија на

надареноста. Оваа форма е, исто така, законски регулирана, па и нејзината суштина е на изразито способните ученици да им овозможи побрзо да напредуваат од одделение во одделение, односно своето образование да го завршат за пократок временски период. Во основното училиште, училишната акцелерација се јавува во повеќе форми, и тоа како: предвременно запишување на учениците во прво одделение; забрзано напредување на учениците во одделенската и забрзано напредување на учениците во предметната настава. Во овој дел нема да се задржуваме на оваа форма на работа со надарените ученици. Во понатамошното излагање таа ќе биде подетално разработена, затоа што е предмет на нашето истражување.

Покрај овде наведените форми, кои во последно време се посебно актуелизирани во основното училиште, постојат и други форми и можности за посодржајна и збогатена работа со надарените ученици. Тие се организираат надвор од училиштето, во други општествени институции, во кои се организираат разни секции, курсеви, кружоци, разни олимпијади на знаења, здруженија на млади физичари, математичари и слично.

Може да се забележи дека нашите основни училишта не ги користат доволно сите можности за работа со надарените ученици. Причини за таа состојба има повеќе. Една од нив сигурно е таа што се уште е мал бројот на основните училишта кои својата работа ја организираат и остваруваат по современа концепција за воспитување и образование. Но, бидејќи прашањето за квалитетот на работата на училиштето се повеќе избива на прв план, има изгледи, во најскоро време, и проблемот за работата со надарените ученици се' повеќе да се актуелизира. Тоа би одело во насока на поорганизирано и поосмислено педагошко-психолошко користење на предвидените педагошки мерки, посебно на додатната настава и на училишната акцелерација.

4. ОПРЕДЕЛУВАЊЕ НА ПОИМОТ "УЧИЛИШНА АКЦЕЛЕРАЦИЈА"

Изразот акцелерација (англиски-*acceleration*, француски-*acce'le'ration*, германски-*akzeleration*, руски-*ускорение*), веќе подолго време се користи во неврологијата за појаснување на забрзаното влијание на определени нерви (на пр. *pervus accelegans*) врз работата и функцијата на срцето.¹⁰ Во поново време, под овој поим во пошироко биолошко значење, се подразбира побрз развој на децата и младината или акцелерација во развојот во смисла на зголемување на брзината на развојот, поточно побрзо поминување низ поедини развојни стадиуми и порано достигнување одредено развојно ниво на некоја функција од она што го предвидуваат нормите за одредена возраст. Побрзото темпо на развој, пак, доведува до појава на значајни индивидуални разлики. Разликите во развојот може да се согледаат и при споредување на генерациите низ пократок или подолг временски период. Акцелерацијата се манифестира како во телесниот развој (височина, тежина, растење на заби, влегување во пубертет), така и во психички поглед, на пример, порано достигнување на интелектуална, социјална и емоционална зрелост.¹¹

Акцелерацијата на телесниот развој во одреден временски период е драстична, поинтензивна. Така, на пример, кога би се споредила денешната генерација на деца со некоја од пред 10, па и повеќе години, може да се забележи дека темпото на физичкиот развој на денешните деца е многу побрз во однос на претходните генерации. На тоа укажуваат и податоците што ги прибрал професорот на Лондонското сеучилиште и Институт за здравје на децата Тарнер (J.W. Turner), кои се прикажани со следниот графички приказ.

¹⁰ Pedagoški rečnik, Zavod za izdavanje udbenika SR Srbije, Beograd, 1967, str.16.

¹¹ Pedagoška enciklopedija, I deo, Zavod za udbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1989, str.8.

С л и к а 1: Акцелерација на телесниот развој на децата.

Тој забележува дека разликите во развојот меѓу денешните деца и децата од претходните години што биле на иста возраст, најмногу се очитуваат во височината и тежината. Резултатите покажуваат дека, на пример, единаесетгодишникот од 1965 година е повисок за 10 см., а потежок за приближно 9 кг. од својот "врстник од 1905".¹²

Во прилог на телесната акцелерација може да се наведат и документирани податоци што ги изнесува Ханс Лоу (Hans Lowe) од Психолошкиот институт во Лајпциг, во неговата студија под наслов: "Акцелерацијата и некои проблеми на дејска возраст" (објавена во списанието *Совјетска педагогика* бр.6, 1966). Авторот утврдува дека уште пред 120 години забележително се зголемила телесната развиеност и просечната височина на регрутите во Прусија.

Понатаму, неколкумина француски научници, врз основа на антрополошки испитувања и мерења, констатирале дека луѓето од камено време биле просечно високи околу 1,59, во средниот век 1,64, а во 1960 год. околу 1,70 м. Според мерењата на британските деца од тринаесет и пол години, утврдено е дека, од 1925 до 1930 година момчињата во просек се повисоки за 6,4

¹² I. Furlan i A. Kobola: Ubrzano napredovanje nadarenih učenika osnovne škole, Školska knjiga, Zagreb, 1971, str.29.

см., а потешки за 4,2 кг., додека просекот на височина кај девојчињата се зголемил за 4,5 см., а тежината за 4,4 кг.¹³

Овие горе наведени примери, како и многу други, говорат дека акцелерацијата на телесниот развој е присутна кај сите народи и дека таа посебно е изразена во градски услови и, воопшто, во поразвиените средини. Ваквиот забрзан телесен развој на децата се доведува во непосредна врска со подобрената исхрана, поголемата здравствена нега, поповолните животни и станбени услови и слично.

Изразот "акцелерација" во психички поглед најчесто се поврзува со зголемувањето на индивидуалните разлики кај следниве персонални карактеристики на децата и младината: знаење, емоционална и социјална зрелост, интелигенција, заинтересираност, способности за говор и читање, подготвеност за учење и слично. Многубројни педагошки и психолошки истражувања покажуваат дека децата денес стекнуваат многу повеќе знаења и побргу интелектуално се развиваат во однос на предходните генерации. Тоа се должи на фактот што денес се многу посилни и повредни културно-образовните влијанија на децата, како што се сликовниците, телевизијата, театарот, радиото и други средства за комуникација.

Акцелерацијата во психички поглед повеќе ќе биде разгледана во делот од трудот под наслов "*Психолошка основа на училишната акцелерација*".

На овој начин разбрана, акцелерацијата во телесен и психички поглед претставува основа и потреба за организирана форма на училишна акцелерација за надарените деца. Со тоа ќе им се овозможи порано започнување и завршување на школувањето. Така, врз основа на ова, акцелерацијата се имплицира во училиштето - училишна акцелерација. Нејзината цел е да се уважуваат во наставата индивидуалните разлики меѓу учениците со оглед на нивните психофизички способности, темпо на работа, работно искуство,

¹³ I. Ferbežer: Školska akceleracija nadarjenih učencev, Sodobna pedagogika, Ljubljana, 1981, br.3-4, str.116.

можност за усвојување на знаењата, начин на реагирање итн. Училишната акцелерација означува забрзано напредување на најуспешните и најспособните ученици во текот на школувањето, што се спроведува како еден од видовете на индивидуализација на наставата за надарените. Може да се јави во форма на *"и́рескокнување на одделение"* или завршување на две одделенија во една година. Некои автори, пак, како форма на училишна акцелерација го сметаат и предвременото тргнување на училиште.¹⁴ Но, поимот акцелерација има и пошироко значење. Тоа се однесува и на општото забрзување на наставата за сите нормално развиени деца. Всушност, како овозможување на сите ученици, без оглед на разликите во нивните способности, побргу да ја усвојат наставната програма. Според тоа, училишната акцелерација во педагошката литература може да се сретне со значење на било која од двете горе наведени различни форми на забрзано напредување на учениците во процесот на образованието. Затоа, кога се зборува за неа (училишната акцелерација), потребно е да се нагласи за која од овие две форми на акцелерација се мисли: дали на забрзаното напредување на најдобрите и најспособните ученици или на побрзото усвојување на наставната материја од страна на сите ученици, со помош на современи наставни методи, методи на учење, модерна училишна опрема и слично. Затоа, нагласуваме дека во овој труд централно место и' се дава на училишната акцелерација, сфатена во првата смисла, поточно, само како забрзано напредување на најдобрите и најспособните ученици во основното училиште.

¹⁴ Pedagoška enciklopedija, I deo, Zavod za udbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1989, str.8.

5. ЗАКОНСКА РЕГУЛИРАНОСТ НА УЧИЛИШНАТА АКЦЕЛЕРАЦИЈА

Во настојувањето основното училиште што попотполно да одговори на потребите за непречен развој на надарените деца, прашањето за нивната акцелерација е регулирано со закон. За првпат во Македонија, со Законот за предучилишно и основно воспитание и образование од 1976 година, е предвидено: *"На редовниот ученик на основното училиште кој има одличен описен успех и се истакнува со способностите, знаењата и работните навики, наставничкиот совет на училиштето во согласност со соодветниот завод за унапредување на предучилишното и основното образование и воспитување, заради побрзо напредување може да му одобри, покрај одделението што редовно го завршил, со вопредно полагање на испити на крајот или на почетокот на учебната година, да го заврши и наредното одделение, но најмногу двапати во текот на школувањето во основното училиште. На ваквите ученици училиштето им дава посебна помош."* (член 58, стр.205)

Со истиот Закон е регулирано, исто така, и прашањето на предвременото започнување на школувањето во основното училиште. Имено, во членот 62 стои: *"Во I одделение на основното училиште се запишуваат сите деца кои до крајот на календарската година ќе најолнаат седум години."*

Во I одделение на основното училиште, според можностите на училиштето, а врз основа на позитивно мислење на лекар, педагог и психолог, можат да се запишат и деца кои се физички и психички развиени и кои до крајот на календарската година ќе најолнаат шест и пол години." (стр.206)

Училишната акцелерација е нешто поинаку регулирана со Законот за предучилишно и основно воспитание и образование од 1983 година. Така, во членот 79 е предвидено дека:

"Во прво одделение на основното образование се запишуваат сите деца кои до крајот на календарската година ќе наполнил 7 години.

Во прво одделение на основното образование, според можностите на основното училиште и доколку се идентифицирани сите деца училишни обврзници, и врз основа на позитивно мислење на лекар, педагог и психолог, можат да се запишат деца кои се физички и психички развиени и кои до почетокот на учебната година ќе наполнил шест години." (стр.344)

Во споредба со претходниот Закон, е во овој случај дадена можност основното образование да се започнува на помала возраст за два месеци. Исто така, попрецизно е разработено прашањето за завршување на основното образование за покус временски период. Тоа се гледа од членот 115, во кој стои: *"На редовните ученици во основното училиште кои имаат одличен успех и посебно се истакнуваат со способности, знаење и работни навики, за побрзо напредување може да им се одобри вонредно полагање на испити од наредното одделение. Ова право учениците можат да го користат најмногу два пати во текот на учењето во основното воспитание и образование.*

Одлука за завршување на основното образование во покус временски период донесува наставничкиот совет на училиштето на предлог на одделенската заедница, одделенскиот наставник и одделенскиот совет.

Одделенскиот и наставничкиот совет имаат обврски најмалку два пати во учебната година да разгледаат дали има ученици што се истакнуваат посебно со знаења и способности за да им се овозможи напредување." (стр.346). Од содржината на наведените два члена од посочениот Закон, јасно произлегува дека право на акцелерација во основното образование е дадено само на учениците со одличен општ успех што се истакнуваат со своите способности, знаења и работни навики. Со вонредно полагање испити, нив им

е дадена можност да го завршат основното образование за покус временски период, и тоа најмногу за две години порано.

Разгледувајќи ги покритично наведените одредби од Законот за предучилишно и основно воспитание и образование кои се однесуваат на акцелерацијата на учениците, се наметнува прашањето дали тие се соодветно формулирани и доволно прецизирани, за да може успешно да се спроведуваат во училишната практика? Со една подетална анализа на постојните одредби може да се согледа дека тие не се доволно прецизирани и јасни, бидејќи многу важни прашања во однос на училишната акцелерација не се добро разработени, ниту пак конкретно одредени, што се потврдува со тоа што:

- *Не се определени критериумите според кои учениците се предлагаат за забрзано напредување во одделенската и предметната настава, што би требало со Законот или со некој друг акт да се прецизира методологијата за одбирање на кандидатите за акцелерација;*
- *Во Законот не е даден начинот на спроведување на прескокнувањето на одделенијата, ниту пак некои поопшти укажувања во однос на тоа;*
- *Не е конкретизиран ниту начинот по којшто се врши проверувањето на знаењата на учениците од одделните предмети од одделението кое што прескокнуваат;*
- *Исшо така, не е наведено времето на реализација на забрзаното напредување, починчно времето за полагање на испитите, како и други пропуски кои се од посебно значење за правилна подготовка и реализација на забрзаното напредување на учениците во основното училиште.*

Сите овие пропусти овозможуваат различна интерпретација на одредбите за акцелерација од Законот за предучилишно и основно воспитание и образование, што, секако, се одразува со кусокот на искуства во примената на училишната акцелерација.

За да се надминат посочените пропусти, потребно е законските одредби да се прошират, да се доработат, а покрај тоа, неопходно е да се изработи и

посебен правилник за акцелерација на учениците. На тој начин ќе се изгради и понуди одреден модел за целата постапка на спроведување на акцелерацијата во основното училиште, а критериумите во однос на било кое прашање ќе се изедначат и ќе бидат општоважечки за сите училишта во Републикава. Имено, на тој начин ќе се овозможи училишната акцелерација правилно и одмерено да се спроведува во воспитно-образовната практика. Со една таква цел, во прилозите на овој труд, го даваме и Правилникот за акцелерација на учениците, што е изработен и предложен во Република Хрватска. Се разбира, и поради тоа што поставеноста на воспитно образовниот систем, како и дефинираните цели и задачи на воспитанието и образованието, како и условите воопшто, во Република Хрватска се доста слични, па речиси и исти со нашите.

6. ОСНОВИ НА ПОТРЕБАТА ОД ЗАБРЗАНО НАПРЕДУВАЊЕ НА УЧЕНИЦИТЕ ВО ОСНОВНОТО УЧИЛИШТЕ

6.1. ОПШТЕСТВЕНИ ОСНОВИ

Тргувајќи од фактот дека секој воспитно-образовен феномен е општествено детерминиран, во текстов ќе наведеме некои општествени промени, односи и процеси, како и потреби кои непосредно влијаеле врз појавата, концептуализацијата и афирмацијата на некои форми на работа со надарените ученици, меѓу кои и на училишната акцелерација. Со цел подобро да се согледаат новонастанатите промени во барањата и потребите на современото општество, некои од нив ќе ги компарираме со поставеноста и барањата на поранешниот општествен модел.

Денешново општество го карактеризираат брзи промени, кои оставаат длабоки траги и во областа на воспитанието и образованието. Тоа е и разбирливо, кога се знае дека оваа област на човековата дејност е негова функција и дека општеството и оваа дејност секогаш се во непосредна меѓузависност. Така, општествените промени што настанаа последниве години ја наметнаа потребата од измени, пред сè во сферата на општествено-економските односи во областа на воспитанието и образованието. Истовремено е присутна и демократизација во општествените односи, кои, поттикнати од демократските процеси на меѓународен план, ја условија потребата од внесување нови решенија и во областа на воспитанието и образованието, со што ќе се одговори на наовонастанатите општествени потреби.

Имено, нашето поранешно социјалистичко самоуправно општество имаше колективистичка ориентација, која, секако, се имплицира и во моделот на воспитно-образовната работа. Во неа учениците беа прифатени како еднороден колектив, без да се има предвид нивната индивидуалност и степенот на развиеност. Со тоа посебно се задушуваа способностите и можностите на надарените ученици. Во такви услови на организација и реализација на воспитно-образовната работа, во духот на колективизмот, ученикот не можеше да ја манифестира и потврдува својата индивидуалност и вредност, чијшто развој беше ограничен и запоставен. Оттука, последниве години се согледуваат слабостите и ограниченостите на овој модел на воспитно-образовна работа, па општеството прави напори да се ослободи од нив преку создавање поволна стимулативна средина, во која ќе се цени, прифаќа, афирмира и развива индивидуалноста на секој ученик. Оваа нова ориентација кон индивидуалноста, секако, е наметната, а е и потреба на современото општество или, како што вели Ј.С.Брунер (J.S.Bruner), *"доколку на сите ученици им се помогне во еднаква мера да ги искористат своите интелектуални сили, би имале повеќе*

изгледа, како демократија, да оствареме во овој период на огромни технолошки и општествени сложености".¹⁵

Хуманистичкото застапување за општествена и политичка рамноправност, како основен принцип на социјалистичкото самоуправно општество, ја апсолутизираше еднаквоста на потребите кај луѓето. Таа еднаквост во процесот на образованието се согледуваше во стандардизацијата на барањата, при што дел од учениците се задоволуваа со стандарди под нивните можности. За да се задоволи барањето за хуманост во воспитно-образовната работа во целост, поголема грижа и внимание беше посветувана на послабите ученици, за да ги постигнат стандардните барања. Тоа беше на штета на понапредните ученици и на нивниот напредок. К.Сингер (K.Singer), во однос на начелото за хуманост во образованието истакнува: "Хуманоста на училишните се изразува во тоа да не бара од секое дете исти резултати и достигнувања, туку она што е можно, тоа да го постигне."¹⁶ Тргувајќи од фактот дека "нема ништо толку нееднакво, колку што е еднаквиот период кон нееднаквије" (T.G.Thurstone)¹⁷, современото општество таа еднаквост ја согледува во создавање услови кои ќе бидат во согласност со можностите, со барањата и интересите на секој ученик да учи и да се развива во согласност со своите потенцијални можности и надарености, преку разновидност на програми, индивидуализирани активности и слично. Поточно, да му се овозможи на секој ученик "да учи со темпо кое најмногу му одговара, воoiseј којшто одговара на неговите капацитети, на ниво на сложеност која одговара на неговите

¹⁵ J. S. Brunner: Prozesse of education (prevod), Pedagogija, Beograd, 1976, br2-3, str.279.

¹⁶ Цитирано според: V. Strugar: Nadareni učenici u procesu obrazovanju, Zavod za prosvjetno-pedagošku službu SRHrvatske, Zagreb, 1988, str.34.

¹⁷ Цитирано според: А. Дамјановски: Индивидуализација на наставата, Просветно дело, Скопје, 1993, стр.65.

способности, а со помош на постојатки и извори на знаења кои најмногу му одговараат."¹⁸.

Општествените промени, кои беа наведени во овој дел од текстот секако, влијаат и налагаат реформи и во процесот на образованието кои ќе соодветствуваат на новонастанатите потреби и барања, а воедно ќе овозможат образованието да оди во чекор со општествениот прогрес и со брзите и нагли научни и техничко-технолошки сознанија. Затоа, смислата и функцијата на преобразбата во воспитанието и образованието, покрај другото, современото општество ја согледува и во оспособување на системот да излегува во пресрет на сите потреби, а посебно на потребите на надарените поединци. Така е, бидејќи движењето на едно општество кон научниот, техничко-технолошки и општествен прогрес се' повеќе зависи од неговите вкупни интелектуални потенцијали, а првенствено од неговите надарени членови. Всушност, *"надарените деца на денешнината се ирваци на утрешнината - во науката, во уметноста и во другите професии. Тие се богајство од кое ниедна земја не може да се лиши.*"¹⁹ Затоа, интересот на современото општество посебно е свртен кон оваа категорија на поединци, поточно кон создавање поволни услови, кон пронаоѓање адекватни форми и методи на работа со нив, кон нормативно регулирање на поттикнувањето, како и на материјалната поддршка и слично, со цел да се задоволат во целост нивните можности и потреби и да го забрзаат нивниот развој и напредок воопшто.

¹⁸ V. Strugar: Nadareni učenici u procesu obrazovanja, Zavod za prosvetno-pedagošku službu SR Hrvatske, Zagreb, 1988, str.35.

¹⁹ World conference on gifted children (превод), Pedagogija, Beograd, 1975, br.3, str.253.

6.2. ПСИХОЛОШКИ ОСНОВИ

Идејата за училишната акцелерација, несомнено, е иницирана и непосредно појавена по интензивниот развој на психолошките истражувања, насочени пред сè кон проучување на развојните особености на ученикот и на неговата индивидуалност, како и на разликите на учениците од иста или блиска возраст. Поточно, од посебно значење за актуелизацијата на оваа форма на работа со надарените ученици се сознанијата кои укажуваат на тоа дека меѓу индивидуите постои голем распон на разлики во физичкиот, интелектуалниот, емоционалниот и социјалниот развој и дека степенот на интелектуалната, емоционалната и конативната развиеност на учениците од одредена возраст е доста различен. Овие сознанија се потврдени со резултатите од голем број досега реализирани психолошки истражувања. Позначајните од нив ќе ги презентираме.

Најпрво ќе ги наведеме истражувањата за утврдување на разликите во предзнаењата и зрелоста на децата тргнување во основно училиште. Тие преставуваат афирмативен прилог за предвременото запишување на попознатите деца во прво одделение, кое, всушност, е една од формите на училишната акцелерација. Така на пример, Х.Д. Рапке (H.D. Raapke), во своето испитување на училишната зрелост на петгодишните деца тестираше вкупно 351 дете, на возраст од 4 години и 9 месеци до 5 години и 3 месеци, со примена на стандардизираниот Франкфуртски тест на зрелост за училиште, при што ги добил следниве резултати:

Т а б е л а 3: Дисѝрибуѝја на деѝаѝа по катѝѝории на зрелосѝ.

Категории на зрелост	н	%
I "незрели"	211	60
II "условно зрели"	62	18
III "зрели"	75	21
IV "мноѝу зрели"	3	1
В к у п н о	351	100

Од наведените резултати се гледа дека, околу една петтина од испитаните петгодишни деца, според критериумите на тестот (со којшто инаку се испитуваат деца од 7 години) се "зрели" за училиште, а "условно зрели" се речиси уште една петтина, додека приближно три петтини од тестираните деца се потполно незрели за училиште.²⁰

Резултатите добиени од ова, како и од многу други истражувања, укажуваат на тоа дека генералното фиксирање на возраста на децата за тргнување во училиште воопшто не е добро решение.

Во контекст на ова, може да ги наведеме и податоците за разликите во поглед на интелектуалниот развој на децата добиени од едно истражување спроведено во САД. Без да се губат од предвид американските стандарди, истражувањето покажува дека кај сто деца од седумгодишна возраст, кои биле опфатени со истражувањето, се јавуваат следниве резултати и разлики во интелектуалниот развој:

- 2 деца се вопредно инѝелекѝуално или менѝално развиени (како ѝросечни деца ѝосѝари од 9 ѝодини);

²⁰ I. Furlan i A. Kobola: Ubrzano napredovanje nadarenih učenika osnovne škole, Školska knjiga Zagreb, 1971, str.31.

- 14 деца најпосредно ментално развиени (како просечни деца меѓу 8 и 9 години);
- 68 деца се просечно ментално развиени (нивната ментална возраст е меѓу 6 и 8 години);
- 14 деца се поипосредно развиени, т.е. (ментална возраст меѓу 5 и 6 години);
- 2 деца се душевно заостанати (ментална возраст под 5 години);

Кога би претпоставувале дека исти такви разлики постојат во психичката развиеност на децата и во наши услови, тогаш, според некоја веројатност, во едно одделение од 36 седумгодишни ученици би имале приближно:

- 1 ученик со ментална возраст поголема од 9 години;
- 5 ученици со ментална возраст меѓу 8 и 9 години;
- 24 ученици со ментална возраст меѓу 6 и 8 години;
- 5 ученици со ментална возраст меѓу 5 и 6 години;
- 1 ученик со ментална возраст помала од 5 години;²¹

Од наведените податоци може да се констатира дека разликите во однос на интелектуалниот развој меѓу седумгодишните деца се, навистина, поприлично големи.

Покрај психолошките истражувања, кои укажуваат на постоењето разлики меѓу децата од иста возраст од една генерација, има и такви кои покажуваат дека денешните генерации, во својот предучилишен живот стекнуваат и располагаат со многу повеќе знаења од децата од претходните генерации. Во прилог на ова ќе ги изнесеме, табеларно, резултатите од едно испитување на предзнаењата на учениците во читање, добиени со проверување на три генерации првоодделенци. Тоа е спроведено во две експериментални основни училишта во Република Хрватска.

²¹ И. Фурлан: Подготвеност или зрелост на детето за училиште, Култура, Скопје, 1964, стр.26.

Табела 4: Процент на ученици според особеноста за читање.

Експериментално основно училиште	% на ученици кои познаваат 20-30 букви			% на ученици кои знаат да читаат		
	1962/63	1963/64	1964/65	1962/63	1963/64	1964/65
“Брајсиво-Јединсиво” Сисак (град)	32	51	53	6,6	8,2	16,4
“И.Г.Ковачиќ” Старо Петрово Село (село)	8	12	21	1,8	2,4	3,5

Од приложените податоци може да се забележи дека, од година во година, децата доаѓаат во училиште со се' поголеми знаења, како и тоа дека, од година во година, се зголемува и бројот на учениците кои уште пред да тргнат во училиште знаат да читаат.²² Исто така, тие покажуваат дека постојат значајни разлики во оспособеноста за читање меѓу децата кои живеат во град и во село.

Врз основа на резултатите добиени од ова, како и од други истражувања, кои се реализирани во поново време и кои опфаќаат и математички предзнаења, со право може да се заклучи дека денешните деца тргнуваат во училиште со поприличен квантум знаења од повеќе области. Тоа е уште еден "плюс" во прилог на актуелизацијата на предвременото запишување на децата во прво одделение.

Исто така, значајни се и резултатите од некои испитувања на индивидуалните разлики кај учениците од основното училиште. Се работи, главно, за разлики во нивните знаења, како и во интелектуалниот развој, коишто се основа за афирмација на акцелерацијата во одделенската и предметната настава.

Заводот за унапредување на основното образование во Република Хрватска, во почетокот на шеесеттите години спровел истражување со цел да го утврди распонот на индивидуалните разлики во способноста за решавање

²² А. Kobola: Ubrzano napredovanje najsposobnijih učenika osnovne škole, Pogledi i iskustva u reformi školstva, Zagreb, 1968, br2, str.8.

математички задачи и способноста за читање кај учениците од петто одделение. Според ова истражување е констатирано дека структурата на едно типично петто одделение од 36 ученици, со оглед на индивидуалните разлики во способноста за решавање математички задачи, се состои од 6 ученици на ниво на учениците од трето одделение, 7 на ниво од четврто одделение, 10 на ниво од петто одделение, 6 на ниво од шесто одделение, 4 на ниво од седмо одделение и 3 на ниво на ученици од осмо одделение. Слична структура на индивидуални разлики кај типично петто одделение е добиена и во однос на способноста за читање: 6 ученика се на нивото на ученици од трето одделение, 9 на ниво од четврто одделение, 8 на ниво од петто одделение, 6 на ниво од шесто одделение, 4 на ниво од седмо одделение и 3 ученика на ниво од осмо одделение. Врз основа на резултатите добиени од истражувањето, а во однос на двете испитувани способности - решавање математички проблеми и читање, може да се констатира дека разликите меѓу учениците се така големи, што на ниво на петто одделение се наоѓаат релативно мал број на ученици (10 според едната способност и 8 според другата), додека распонот на индивидуалните разлики, во однос на математиката и во однос на читањето зафаќа шест години.²³

Резултатите од истражувањето неминовно упатуваат на тоа дека, на одделението треба да се гледа како на збир на ученици со нееднакви знаења и можности, така што учениците чии резултати се наоѓаат на спротивните краеве на дистрибуцијата, немаат речиси ништо заедничко.

Индивидуалните разлики во поглед на знаењата меѓу учениците, знатно се зголемуваат во текот на школувањето. Ова сознание го потврдуваат резултатите од истражувањето кое го спровел, исто така, Заводот за унапредување на основното образование на Република Хрватска. Според податоците од тоа испитување, индивидуалните разлики во разбирање на прочитаниот текст и во математика кај учениците од нижите одделенија на основното училиште

²³ J. Markovac: *Nastava i individualne razlike učenika*, Školska knjiga, Zagreb, 1966, str.20 i 21.

изнесуваат приближно три до четири, а во вишите одделенија околу седум години.²⁴

Исто така, доста големи се и разликите меѓу учениците во интелектуален поглед. За илустрација, ќе наведеме пример на едно IV одделение од основно училиште во кое може да се најдат деца кои во интелектуален поглед се на ниво на просечни шестогодишници, но и такви кои се интелектуално развиени како тринаесетгодишни деца. За полесно да се сфати големата разлика во интелектуалната развиеност, може да се погледа дистрибуцијата на учениците според резултатите од тестот за интелигенција, спроведен во едно I и во едно IV одделение со по 34 ученици, претставена на табела 5.

Табела 5: Број на ученици според нивната умствена возраст.

I одделение	MD	IV одделение
	13	o
	12	oo
	11	oooo
o	10	oooooo
ooo	9	oooooooo
ooooooo	8	ooooooo
oooooooooooo	7	oooo
ooooooo	6	oo
oo	5	
o	4	

Напомена: Средната колона ја означува умствената возраст, т.е. степенот на интелектуалната развиеност изразена во години, на левата страна се ученици од I одделение, а на десната од IV одделение, коишто се прикажани со кружиња на она височина која одговара на нивниот умствен развој.²⁵

²⁴ J. Markovac: Nastava i individualne razlike učenika, Školska knjiga, Zagreb, 1966, str.16.

²⁵ A. Kobola: Ubrzano napredovanje najsposobnijih učenika osnovne škole, Pogledi i iskustva u reformi školstva, Zagreb, 1968, br2, str.10.

Сите овде наведени истражувања, како и многу други, кои овде не се презентирани, укажуваат на постоењето на мошне големи индивидуални разлики меѓу децата од иста возраст во однос на нивните знаења, способности и интелектот воопшто. Меѓу нив има еден број ученици, кои во поглед на интелектуалниот развој се наоѓаат под и над просечните врсници. Врз основа на согледувањето дека постои поприличен број на натпросечни ученици, се појавила и идејата за училишна акцелерација, со која ќе се овозможи оваа категорија ученици да се најдат во соодветни одделенија, кои ќе одговараат на нивната интелектуална развиеност, а не на нивната хронолошка возраст.

6.3. ПЕДАГОШКИ ОСНОВИ

Општ е ставот дека последниве децении постои извесен расчекор меѓу образованието и динамичното темпо на развој на општеството, како и заостанување на образованието зад пораснатите и постојано растечки потреби на општествениот и економскиот прогрес. Освен тоа, образованието и наставата знатно заостануваат зад општествениот и научно-техничкиот развој. Исто така, врз основа на бројни истражувања, последниве години во педагошката литература се тврди дека наставата заостанува и зад реалните интелектуални можности на ученикот, а посебно на надарениот ученик. Без оглед на тоа што програмите и нивната реализација во наставниот процес го преоптоваруваат ученикот, вистинските ментални сили не се доволно зафатени со постојната дидактичка структура на наставата. До тоа доаѓа затоа што се' уште се длабоки корените на енциклопедизмот и квантитативизмот, што се' уште се инсистира на познавање изобилие од факти и информации, а истовремено се запоставуваат повисоките резултати на наставата и учењето, како, на пример, творечкото мислење, критичкото расудување, самостојното учење и друго. Чести се и приговорите што се однесуваат на внатрешната организација на

наставата, која е многу застарена и во која се' уште е преобладавајќа колективната работа со учениците, а се запоставува потребата и можноста од индивидуално напредување во согласност со различните способности на ученикот.

За да се надминат горенаведените, како и други слабости, недостатоци и ограничености во сферата на образованието, во педагогијата се' почести се барањата за соодветни измени и модернизација на наставниот процес, во согласност со најновите научни сознанија, како и со новонастанатите потреби. За таа цел, се поставуваат повеќе барања кои се прераснати во педагошко-дидактички принципи или, општо речено, во основни начела, кои му служат на наставникот при организацијата и изведувањето на наставата. Во овој дел од трудов ќе се задржиме само на оние новини и барања, кои, на некој начин, претставуваат основа за појавата за концептуализацијата и актуелизацијата на училишната акцелерација.

Барањето за рационализација на наставата и учењето, во смисла на внесување промени во наставниот процес кои би придонеле за подобро и поефикасно користење на наставното време, во педагогијата честопати се нагласува како единствена можна алтернатива за решавање на сложените проблеми во организацијата на образовниот процес. Во тој правец, може да се забележи дека последните децении, кај нас и во други земји, се насочуваат и конкретни акции. На пример, во забележителен пораст се интересирањата за истражувачка работа во педагогијата, посебно за методите и постапките во емпириското и квалитативното истражување. Поголем дел од педагошките истражувања е посветен токму на проблемите во организацијата на наставата, како и на новите методи и форми на настава и учење. Така, проблемот за поефикасно учење, во различни негови варијанти, како програмска настава, програмирано учење, индивидуализација на учењето, работа со надарените и талентирани ученици, но и со оние кои потешко учат итн., станува предмет

на живо интересирање на научниците. Тие се залагаат и инсистираат за нивна што почеста и поадекватна примена во наставниот процес.²⁶

Исто така, се' повеќе се истакнува и потребата од примена на примереноста во наставата. Преку тоа се сака да се нагласи дека наставната работа треба да се темели и врз сознанијата за постапниот развој на личноста. Според тоа, неопходно е при одредувањето должина на времето за учење, како и при изборот на наставните содржини, да се почитуваат телесните и психичките можности на учениците. Покрај тоа, важно е да не се потценуваат или преценуваат ни способностите на учениците, посебно во случај на нивна акцелерација. Понатаму, принципот на примереност подразбира таква организација на наставната работа, која ќе ги поттикнува постојните интелектуални и други потенцијали кај учениците, но во исто време и ќе ги развива и подигнува на повисоко ниво.

Во педагогијата посебно изразено и нагласено е и барањето за индивидуализација на наставата. Се тргнува пред се' од сознанијата за индивидуалноста на ученикот, но се води сметка и за бројни индивидуални разлики и стремежи во наставната работа. Тргувајќи од тие разлики, се настојува на секој ученик, преку користење различни извори на знаења, наставни методи, наставни системи и други дидактичко-методски можности, да му се овозможи да напредува со сопствено темпо на работа и во согласност со своите можности и способности. Бројните обиди за индивидуализација на наставата во определена смисла, значат и израз на грижа за адекватна положба на учениците во воспитно-образовниот процес, а посебно за надарените. Нагласувањето на потребата од индивидуализација на наставата, посебно за надарените ученици, отвара адекватни развојни простори во кои треба да се пронаоѓаат и користат разни модели, начини и форми за рационализација на работата со спомнатите ученици.

²⁶ R. Ničković: Racionalizacija nastave i učenja, Radnički univerzitet "Radivoj Čirpanov", Novi Sad, 1975, str.24,25.

Наведените и други барања за модернизација и рационализација на работата во училиштата, на кои во последно време многу се инсистира, отвораат нови оперативни простори и обезбедуваат поволни услови за работа со надарените ученици. Тргувајќи од предметот на нашето интересирање, пак, се создава простор за појава и примена на училишната акцелерација, како начин преку кој ќе се реализираат спомнатите барања.

7. ФОРМИ НА УЧИЛИШНА АКЦЕЛЕРАЦИЈА

Врз основа на досегашните сознанија за училишната акцелерација, може да се одделат неколку форми низ кои се спроведува, се реализира акцелерацијата на надарените ученици во основното училиште, а тоа се:

- 1. Предвременно запишување на понапредниите деца во основното училиште;*
- 2. Акцелерација во одделенската настава или забрзано напредување на надарените ученици од I до IV одделение;*
- 3. Акцелерација во предметната настава или забрзано напредување на надарените ученици од V до VIII одделение.*

Втората и третата форма во педагошката литература понекогаш може да се сретнат и под едно заедничко име - како забрзано напредување во вид на прескокнување одделни одделенија во основното училиште. Така е случајот и во постојната законска регулатива за училишната акцелерација кај нас, во Република Македонија. Меѓутоа, многу експериментални истражувања и научни сознанија укажуваат на потребата од различна поставеност на акцелерацијата на надарените ученици од одделенската и од предметната настава. Тоа произлегува пред сè од возраста на учениците, од обемот и длабочината на содржините на одделни предмети, како и од нивниот број застапен во одделенската и во предметната настава.

Тргувајќи од сознанијата за формите на училишната акцелерација на надарените ученици, кои се од посебно значење за проблемот што се разгледува во овој труд, во продолжение ќе се осврнеме на секоја од нив посебно.

7.1. ПРЕДВРЕМЕНО ЗАПИШУВАЊЕ НА ПОНАПРЕДНИТЕ ДЕЦА ВО ОСНОВНО УЧИЛИШТЕ

Врз основа на резултатите од многу педагошки и психолошки истражувања, кои укажуваат дека е поприлично голем бројот на децата на помала возраст од седум години кои се доволно развиени и зрели за запишување во училиште, се иницирала потребата за нивно предвременно запишување во I одделение. Кај нас таа е и законски санкционирана. Така, со Законот за предучилишно и основно воспитание и образование, им се овозможува предвременно отпочнување на школувањето на оние деца кои, според позитивното мислење на лекар, педагог и психолог, се доволно физички и психички развиени, подготвени или зрели за училиште. Зрелоста на децата се утврдува врз основа на нормите за развиеност на седумгодишните деца, кои се законски училишни обврзници. Значи, како основен и единствен услов за предвременно запишување е утврдената зрелост и подготвеност на детето за училиште, која, всушност, претставува интегрална целина на неговиот физички, говорен, интелектуален и социјално-емоционален развој.

7.1.1. ФИЗИЧКА ЗРЕЛОСТ И ПОДГОТВЕНОСТ НА ДЕТЕТО

Физичката зрелост и подготвеност на детето за запишување во училиште подразбира дека тоа поседува доволно сила и издржливост за непречено подолго следење и активирање во наставниот процес, но и за ис-

полнување на училишните задачи и обврски дома. Оттука произлегува и неопходноста за утврдување на истата.

Дали детето е доволно физички развиено за училиште може да се утврди врз основа на пропишаните норми во однос на достигнатата височина и тежина. Всушност, тие се позначајните надворешно видливи карактеристики на физичкиот развој.

Во однос на височината, многу медицинско-психолошки мерења и наоди укажуваат на тоа дека детето, до завршувањето на својот предучилишен развој достигнува релативно значителна телесна височина, која изнесува 118 см. во просек, што е карактеристична за повеќе од децата на таа возраст. Меѓутоа, има поприлично деца кои отстапуваат од тој просек, така што, врз основа на научни сознанија, како крајна граница на толерирање се зама телесната височина од еден метар.

Што се однесува, пак, до втората значајна карактеристика на физичкиот развој - тежината, наодите од голем број истражувања говорат дека детето со навршени 6 години треба да е 6-7 пати потешко отколку кога се родило. Просечната тежина на децата притоа варира од 16 до 25 килограми, што во голема мера е условено и од наследниот фактор, од начинот на исхрана, како и од нормалниот живот и здравјето. Меѓутоа, како зрело во физички поглед се смета она дете чијашто тежина изнесува најмалку 18 килограми.

Покрај достигнатата височина и тежина на детето, како индикатори од физички поглед се јавуваат и: почетокот на процесот на менување на млечните заби, стабилноста во седењето и стоењето, сигурноста во движењето и одењето, стекнатите навики за навремено и нормално јадење, контролата на своите екскреторни органи, особено на мочниот меур и друго.

Доколку во некоја од наведените карактеристики на физичкиот развој на детето има позначителни тешкотии, тогаш пожелно би било запишувањето во училиште да се одложи за наредната година или да се преземат соодветни мерки за нивно отстранување. Нормалната физичка раз-

виеност е една од нужните компоненти на зрелоста на детето за поаѓање на училиште и таа нему му помага полесно да ги поднесе напорите во училиштето. Ако детето не е доволно физички развиено, тоа ќе биде изложено на брз физички замор, на преголемо исцрпување на физичката енергија, што негативно ќе влијае и врз прихичката активност на детето и врз опаѓањето на концентрацијата на вниманието.

7.1.2. ГОВОРНА РАЗВИЕНОСТ НА ДЕТЕТО

Развојот на говорот за детето е од големо значење, како за неговото подготвување за училиште, така и за неговото натамошното школување. За да му се овозможи успешно комуницирање и следење на наставниот процес, детето треба да поседува одредена говорна развиеност. Меѓутоа, тешко е да се дадат детални упатства за тоа какво би морало да биде говорното изразување на децата кои треба да тргнат на училиште. Според различните проценки што се давани, како и според некои наоди од други земји, во врска со овој проблем е утврдено дека децата од 6 до 7 години располагаат со речник од 5-6000 зборови. Најверојатно, можеме да претпоставиме дека тоа важи и за децата кај нас. Меѓутоа, овој фонд на зборови не може да се апсолутизира. Тој во голема мера зависи од културното влијание на детската околина, така што децата од поразвиените средини имаат далеку побогат речник во однос на децата од понеразвиените средини.²⁷

Со усвојувањето на говорот и со зголемувањето на фондот на зборови, кај детето се јавува и забележлив интерес за комбинирање на тие зборови во реченици, коишто се основа за посложено мислење. Кај детето, со тек на времето, се јавува и потреба за проширување на комуникацијата и надвор од

²⁷ И. Фурлан: Подготвеност или зрелост на детето за училиште, Култура, Скопје, 1964, стр.41.

непосредната околина. Со навршувањето на петтата, шестата година, а денес и нешто порано, се појавува веќе интересот за читање, а кај некои деца дури и интересот за пишување. Секако тоа произлегува од културното ниво на средината во којашто живеат тие. Забележително е дека денес е голем бројот на предучилишните деца кои знаат да читаат, а некои од нив и да пишуваат по некоја буква од азбуката.

Врз основа на она што беше досега изнесено во овој дел, подготвеноста на детето за училиште, со оглед на неговата говорна развиеност, може да се согледа во следново: да има усвоено речник што се однесува на секојдневните настани, предмети и суштества од непосредната околина; тие зборови да ги комбинира во смислени, логични реченици од неколку зборови; да го разбира говорот на возрасните; да знае да одделува од говорот поедини зборови, на пример, имиња на предмети или броеви; да може во зборовите да забележи барем некои гласови, на пример, вокалите и покарактеристичните консонанти; точно и јасно да ги изговара сите гласови; во секоја прилика да биде подготвено за разговор со своите врстници и познати возрасни лица за теми кои му се блиски и разбирливи; да има елементарни познавања од читање и пишување.²⁸

Доколку детето заостанува во било која од наведените норми, тогаш не може да се смета за доволно говорно способно за почетно школување.

7.1.3. ИНТЕЛЕКТУАЛНА РАЗВИЕНОСТ НА ДЕТЕТО

Интелектуалната развиеност претставува мошне значајна компонента за утврдување на подготвеноста на детето за училиште. Затоа, мора да се внимава при проценувањето и констатирањето на интелектуалната зрелост на

²⁸ I. Furlan i A. Kobola: Ubrzano napredovanje nadarenih učenika osnovne škole, Školska knjiga, Zagreb, 1971, str.54.

детето за училиште. За пообјективно утврдување на интелектуалниот развој на детето, постојат, главно, два начина кои често се применуваат во практиката. Според едниот, степенот на интелектуалната зрелост се определува со тестови за интелигенција. Оваа постапка поприлично се применува во САД, во Англија, како и во некои други западни земји. Кај нас се применува поретко, тоа претежно со странски тестови, кои честопати не се ни приспособени за наши услови и стандарди.

Вториот начин за утврдување на интелектуалната зрелост на детето, којшто кај нас е доста застапен, е од аналитичка природа. Според овој начин, посебно се испитува како се развиени одделните суштествени компоненти на интелектуалниот живот, како: внимание, помнење, различни форми на мислење, па дури и емоции, Со ова се добива слика за општите интелектуални способности кои се важни за запишување во училиште. Тоа може да се постигне со упростена шема, според која се одговара на прашања за најважните интелектуални квалитети на детето, како на пример: Дали детето е доволно внимателно? Може ли подолго време внимателно да се занимава со иста активност, на пример игра? Може ли 10 минути да внимава на нешто по наша задача? Може ли детето подолго време нешто да набљудува? Дали детето ги памети најважните појави од својата околина, дали се сеќава на некои најважни настани? Дали ги знае основните податоци за себе (дата, место на раѓање, адреса на живеење и слично)? Дали знае некои песнички, бројки или каков и да е друг говорен материјал? Може ли да продолжи какво и да е раскажување, ако му започнеме? Може ли во зададени реченици да определи кој е прв, а кој последен збор? Може ли да составува реченици од два или три зададени збора? Може ли да определи што е заедничко кај две или повеќе слични нешта? Дали е информирано за најважните нешта и настани од својата околина? Има ли некои математички предзнаења? ²⁹

²⁹ И. Фурлан: Подготвеност или зрелост на детето за училиште, Култура, Скопје, 1964, стр.71.

7.1.4. СОЦИЈАЛНО-ЕМОЦИОНАЛНА РАЗВИЕНОСТ НА ДЕТЕТО

При запишувањето на децата во училиште треба да се води грижа и за нивната социјално-емоционална зрелост. Таа претставува степен на усвоени норми во поведението, со помош на кои тие го заземаат своето место во социјалната група. Но, има и некои педагози кои сметаат дека социјалната и емоционалната зрелост не треба да се пренагласува, бидејќи, според нив, недостатоците од оваа природа може да се развијат и во текот на школувањето. Меѓутоа, и во овој поглед децата би требало да имаат остварено барем минимален развој. Во поглед на социјалната зрелост, тој може да се согледа врз основа на тоа како детето е прифатено од врсниците во групата, како се обраќа и комуницира со постарите, каков е неговиот однос кон другарчињата, каков е неговиот однос кон активностите, како соработува и игра со другарчињата. Децата што ги поседуваат наведените социјални вредности, имаат реални можности за успешно адаптирање и социјализирање во новата училишна средина.

Емоционалната зрелост на детето, пак, се согледува во стабилноста на емотивните реакции и во способноста тоа да ги контролира своите реакции на страв, болка, лутење и друго. Покрај ова, детето кое е зрело за училиште треба да поседува и некои повисоки чувства, како чувство на одговорност за интелектуална работа, љубов и желба да учи, исполнителност на задачите, чувство за убаво во литературата, музиката и друго. Детето кое не е способно да ги контролира своите емоции и кај кое не се развиени повисоките чувства, емотивно не е подготвено за училиште.

За постручно утврдување на подготвеноста на детето за училиште во однос на неговата физичка, говорна, интелектуална, емоционална и социјална зрелост, за кои пред малку говоревме, потребно е на тоа да работи соодветна

стручна група, екипа составена од лекар, педагог и психолог. На тој начин секој од своја компетенција ќе даде соодветно мислење за зрелоста на децата. Така, педагогот ќе утврди дали детето е доволно развиено во педагошки поглед, дали има доволно предзнаења, дали добро се снаоѓа во контактите со своите врстници и други деца, лекарот ќе установи дали детето во физички поглед е доволно развиено и здраво за почеток на училиште, а пак должноста на психологот ќе биде да ја утврди психичката развиеност на детето, како и неговите основни ментални способности, дали ќе може внимателно да ја следи наставата и друго.

Меѓутоа, може да се забележи дека во нашата училишна практика оваа екипа на стручњаци се' уште не дејствува единствено, онака како што е теоретски замислено. Оттука зрелоста на децата за училиште честопати се утврдува само од страна на едно лице, педагог или психолог, во зависност од тоа со каков стручен кадар располага педагошко-психолошката служба во училиштата, а поретко во таа постапка учествуваат двата субјекта, додека мислењето од лекар се бара само за поединечни деца.

7.2. АКЦЕЛЕРАЦИЈА ВО ОДДЕЛЕНСКАТА НАСТАВА

Втора форма на училишната акцелерација е забрзаното напредување на учениците во системот на одделенската настава (од I до IV одделение), која на натпросечните ученици им овозможува вонредно да напредуваат за едно одделение, т.е. по завршувањето на прво одделение, да преминат во трето или од второ во четврто одделение. Како основен критериум за вонредно поминување во наредното одделение повеќе педагози ги земаат натпросечните знаења и високоразвиените интелектуални способности. Според тоа, вонредното поминување би требало да се организира само по сестрано и објективно испитување и тоа, пред се; во следниве подрачја: *чииање* (кое објективно

може да се утврди преку брзината и течноста на гласното читање и преку разбирањето на прочитан текст во себе, кој е прилагоден на возраста на учениците и на нивните можности во однос на сфаќањето); *писменост* (може да се испита со помош на некои објективни испитни постапки, на пример, преку тестови за правопис и граматика, како и преку вреднување, оценување на слободни писмени состави на учениците и друго); *математичко знаење* (кое може да се утврди со примена на неколку испитни постапки за утврдување познавањето на основните сметковни операции, автоматизираноста на елементарните сметковни операции, математичкото резонирање и слично) и *општински информираност* на учениците (познавањето на основните поими од запознавање на природата и општеството и од познавањето на јазикот, а испитот од оваа област би се состоел од кратки тестови по запознавање на природата и општеството, како и од елементарен граматичко-правописен тест). Ова испитување на учениците од наведените подрачја би требало да се изведе за сите ученици од I до IV одделение истовремено, со што ќе се овозможи непречено споредување на резултатите од испитувањето. Меѓутоа, притоа треба да се води грижа и за временскиот распоред на проверувањето на знаењата од одделните испитни области, за да не дојде до оптоварување на учениците. По секое испитување, потребно е добиените резултати статистички да се обработат. Наједноставен начин на обработка на резултатите даваат И.Фурлан и А.Кобола, кој е доста прифатлив и доста лесен за спроведување. Според нив, статистичката обработка на резултатите се спроведува на тој начин што, за секој испит од поединечно одделение се утврдуваат пет основни вредности: најниски и највисоки резултати, прв или горен и трет или долен квартал (Q1 и Q3) и медијана - средна вредност (Mdn). Покрај тоа, се изработува и графички приказ за дистрибуцијата на добиените резултати. На пример, дистрибуцијата на резултатите од испитувањето може графички да се претстави на следниов начин (слика 2).

број на бодови	II одделение 42 ученика	III одделение 43 ученика	IV одделение 43 ученика	V одделение 36 ученика	број на бодови
п				○	п
.				○	.
.				○○	.
15			○	○	15
14			○○○	○○○	14
13		○	○○ ○ ○○○	13
12		○○○	○○○	○○○	12
11	○○	○○○ ○●○○○ ○○○ ○○	11
10	○ ○○○○●	○○○ ○○○○○○○ 	10
9	○○○○	○○○○○○ ○○○○●	○○○	9
8 ○○○●○○ ○○○○●○○○	○○○	○○○	8
7	○○○○○	○○○○	○○○○	○○	7
6 ○○○ ○○○○ ○○○○○ ○○○●○	○	6
5 ○○○○○○○●	○○○○	○○○		5
4	○○○	○○○	○○○○		4
3	○○○○○	○	○		3
2	○○	○	○		2
1	○				1
0					0

С л и к а 2: Резултати од шесті за читање, сироведен во II,III,IV и V одделение. Во дадената табела секој ученик е прикажан со кружке во височина која одговара на неговите постигнати резултати од шестіот за читање.

Ако со испитувањето е опфатен релативно мал број ученици, најдобро е како индекс на средна вредност да се најде медијана (Mdn), а распоредувањето на резултатите околу средната вредност да се одреди со квартални вредности. Ако притоа за секое одделение се регистрираат уште и највисоките и најниските резултати, тогаш ќе се добијат основните бројни податоци за секој одделенски збир на ученици (табела 8).

Табела 8: Петте основни вредности добиени на шесттиот по читање кај учениците од II, III, IV и V одделение ³⁰

Вредност	II одд. 42 уч.	III одд. 43 уч.	IV одд. 43 уч.	V одд. 36 уч.
Најдобри резултати	11	13	15	n
Горен и прв квартал (Q_1)	8	10	11	13
Медијана - средна вредност (Mdn)	6	8	9	11
Долен и трет квартал (Q_3)	5	6	6	10
Најслаб резултат	1	2	2	6

Ваков графички и табеларан приказ треба да се изработи и за останатите испитни подрачја. Всушност, тој ќе биде основен материјал за избор на ученици за забрзано напредување.

По целосното завршување на испитувањето, средувањето и класификувањето на добиените резултати за прескокнување одделение, се предлагаат само оние ученици, чии постигнати резултати од сите испитни подрачја се еднакви на подобрата половина од две години постарите ученици. Така што, ако се вратиме кон сликата 2, тоа би биле, на пример, двата ученика кои имаат 11 и едниот ученик кој има постигнато 10 бода на тестот од читање во II одделение. Според постигнатите резултати, овие тројца ученици припаѓаат на четвртината од најдобрите ученици од III одделение, а исто така се наоѓаат и меѓу подобрата половина на учениците од IV одделение.

Меѓутоа, за успешно спроведување на акцелерацијата на тие ученици во повисоко одделение, потребно е да се има предвид уште и нивната

³⁰ I. Furlan i A. Kobola: Ubrzано napredovanje nadarenih učenika osnovne škole, Školska knjiga, Zagreb, 1971, str.69.

физичка, како и нивната социјална и емоционална развиеност, зрелост. Доколку ги исполнуваат условите и во тој поглед, потребно е да се запознаат родителите со натпросечно постигнатите резултати на нивните деца, со можноста за нивно забрзано напредување, како и со позитивните вредности на тоа. Но, покрај согласноста од родителите, неопходна е согласноста и од самите ученици. Доколку се добие и тоа, може непречено да се реализира акцелерацијата, без никаква резерва во однос на успешноста.

Што се однесува до времето кое е најповолно за реализација на акцелерацијата на учениците во одделенската настава, може да се забележи дека мислењата се поделени. Меѓутоа, и покрај тоа, се смета дека најпогодно време за прескокнување на одделение е почетокот на учебната година. Помалку добро е на полугодieto, а најнеповолно во било кое друго време од учебната година. И покрај ова мислење, сепак, конечната одлука е по желба на родителите и на учениците.

Во контекст на ова, потребно е да се нагласи дека наставниците се обврзани да им пружаат максимална помош на акцелерираниите ученици, и тоа, како во однос на дополнувањето на празнините и пропустите во знаењето, така и во однос на нивната социјална и емоционална адаптација во новото одделение.

7.3. АКЦЕЛЕРАЦИЈА ВО ПРЕДМЕТНАТА НАСТАВА

Третата форма на училишна акцелерација е забрзаното напредување на најспособните ученици во системот на предметната настава (од V до VIII одделение). Тоа се остварува со полагање испити од предметите за одделението кое ученикот сака да го акцелерира. Повеќе стручњаци укажуваат на тоа дека забрзаното напредување на учениците потешко е да се организира и спроведе во предметната, отколку во одделенската настава во основното

училиште. Овие тешкотии произлегуваат, главно, од зголемениот број наставни предмети кои учениците треба да ги полагаат, како и од самото наставно градиво кое е поразгрането и пообемно. Специфичноста на оваа форма на работа се состои во тоа што учениците, всушност, не го прескокнуваат одделението, туку, со забрзано темпо, ја совладуваат и полагаат наставната материја предвидена за одделението што сакаат да го акцелерираат. Со тоа, во една учебна година завршуваат две одделенија - едно со посетување на редовната настава, а друго преку полагање испити од одделни предмети.

Акцелерацијата во предметната настава треба да се допушти само на оние ученици кои имаат постигнато одличен успех и кои, според мислењето на наставниците, поприлично се истакнуваат со самостојни и оригинални постапки, работи и кои воопшто се поразвиени и понапредни од останатите свои врсници.

Повеќето педагози, врз анализа на наставните планови и програми за поединечните одделенија од предметната настава, како и поради некои други околности, истакнуваат дека најпогодно одделение за забрзано напредување од теоретски аспект, е VI одделение. Тоа доаѓа оттаму што во VII одделение, покрај тоа што материјата е пообемна и потешка, таа содржи и два нови предмета - физика и хемија, а пак VIII одделение не е погодно бидејќи е завршно, т.е. се врши повторување, односно глобално заокружување и систематизирање на целосната материја од сите претходни одделенија.

Што се однесува до времето кога треба да започне подготовката на учениците за полагање испити, се смета дека таа треба да започне уште од самиот почеток на учебната година, со тоа што главниот дел од активноста во врска со акцелерацијата на учениците ќе се реализира во второто полугодие. Со таквиот приод се овозможува во првото полугодие учениците, со помош на наставниците, преку додатни или менторски часови, да работат исклучително на усвојувањето на програмата, поточно на најважната материја од одделението кое редовно го посетуваат. Со тоа ќе обезбедат добра

основа за понатамошно забрзано совладување на наставниот материјал од наредното одделение. Во второто полугодие, пак, учениците и понатаму ја следат наставата во своето редовно одделение со останатите ученици, но паралелно работат и врз подготвувањето на материјалот од одделението што сакаат да го акцелерираат.

За да се олесни работата на учениците, во организацијата на подготвувањето на испитите, за да не ги учат сите предмети истовремено, наставниците и педагогот потребно е да направат распоред на предметите, поточно редослед на нивното изучување. Од досега спроведената практика и искуства во однос на овој проблем, како најпогоден распоред на подготвувањето на предметите е констатиран следниот :

На почетокот на II полугодие, веднаш да се започне со учење мајчин и странски јазик, математика и физика. По еден месец или по месец и половина, да се започне со учење географија, историја, биологија и хемија, додека останатите предмети: физичко, ликовно и музичко воспитание, како и ОТО да се учи во слободно време или во времето на воннаставните активности.

Во спроведувањето на училишната акцелерација во предметната настава, посебно треба да се води грижа за уште едно мошне важно педагошко барање. Имено, се работи за опсегот и количината од поединечните наставни предмети. За да се олесни работата на учениците и тие временски да се растоварат, наставниците и педагогот мора да го сведат материјалот на битните и клучни содржини, кои го сочинуваат јадрото на предметите и кои треба да бидат и логички поврзани. И во оваа прилика потребно е учениците да се упатуваат на тоа, како полесно и поуспешно да учат, како да го совладаат и усвојат наставниот материјал, бидејќи програмите од поединечните предмети мораат да ги совладаат, главно, со самостојна работа.³¹ Поради тоа, треба да се настојува учениците за што пократко време да се оспособат за користење

³¹ Подетално овој проблем е разработен во книгата на д-р. Б. Камчева-Лакинска: Самостојната работа на ученикот во наставата, А.Д.ГИТ “Гоце Делчев”, Скопје, 1992.

рационални и ефикасни техники на учење. Акцентот се става врз давањето упатства за самостојна работа, како и врз посебно важните тематски подрачја од секој наставен предмет. Ученикот се оспособува за користење разни извори на знаења, како што се учебници, лексикони, прирачници, филмови, програмирани секвенци и друго.

Во зависност од бројот на учениците кои ќе акцелерираат во предметната настава, основното училиште по сопствено видување, може да организира и други воспитно-образовни активности. Разновидноста и богатството на воспитно-образовните дејности се гледа во содржините, во формите, во методите на работа, како и во слободата на учениците да се вклучуваат во тие активности.

За полагањето на испитите од предметите на одделението кое надарените ученици забрзано го завршуваат, потребно е да се предвидат најмалку два испитни рока, и тоа еден во месец јуни, а друг во август. Испитите, по можност би требало да се полагаат во неколку дена, така што дневно би се полагал испит само од еден предмет. За правилно и објективно спроведување на испитната постапка, Наставничкиот совет е должен да одреди и формира испитна комисија, која ќе го организира и изведува полагањето на испитите во согласност со прописите за полагање одделенски испит.

8. ТЕОРЕТСКО-ЕМПИРИСКИ СОЗНАНИЈА ЗА АКЦЕЛЕРАЦИЈАТА НА УЧЕНИЦИТЕ ВО ОСНОВНОТО УЧИЛИШТЕ

Во некои земји во светот, посебно во западните, веќе долго време се остварува идејата за училишна акцелерација, а теоретско-емпириските сознанија за нејзината примена се доста богати. Но, бидејќи тие форми на училишна акцелерација во поглед на поставеноста, начинот на организација и реализација, поприлично се разликуваат од формите кои се присутни во нашата основно-училишна практика, ќе ги изнесеме релевантните сознанија и искуства за училишната акцелерација кои беа присутни на тлото на поранешна СФР Југославија. Тие, според нашето мислење, имаат големо значење за афирмација и за примена на одделните форми на акцелерација во основните училишта во Република Македонија, па сметаме дека се од посебна важност за предметот на нашето истражување.

Затоа, најпрво ќе се задржиме на теоретско-емпириските сознанија во врска со предвременото запишување на зрелите или понапредните деца во основно училиште.

Во повеќе трудови е забележано дека првите посериозни интересирања за предвременото запишување на децата во училиште, во бивша СФРЈ се појавиле околу 1960 година, а биле поттикнати главно од искажувањето на Ј.Марковац, И.Фурлан и некои нивни соработници. Врз основа на утврдената развиеност на математичките поими, знаењата од математика и степенот на писменоста кај првачињата, тие констатирале дека постои поголемо предзнаење и подобра интелектуална развиеност на првачињата, отколку во годините пред тоа.

Со актуелизацијата на идејата за предвременно започнување на школувањето, многу педагози и психолози започнале интензивно да работат на пронаоѓање и составување инструменти за испитување зрелоста на децата

за училиште. За таа намена почнале да се користат следниве инструменти: Белградската ревизија на Бине-Сименовата скала, Бета тестот и Тестот за училишните почетници. Нешто подоцна, по детални статистички пресметки, се констатирало дека тие имаат високи прогностички вредности, но и некои слабости. Основна слабост секако, им е воопштеноста на нивните резултати. Согледувајќи ги тие недостатоци, психолозите В.Смиљаниќ и И.Толичиќ, во 1971 година конструирале соодветен тест за испитување зрелоста на децата за запишување во прво одделение. Во врска со примената на овој тест, кај нас во Македонија е спроведено емпириско истражување во учебната 1972/73 година. Со ова истражување требаше да се провери дали овој тест е погоден психолошки инструмент за дијагностицирање на зрелоста или подготвеноста на децата за запишување во прво одделение. Бидејќи нашите деца живеат и се развиваат во подруги социјални услови од белградските деца, требаше да се согледа зависноста на зрелоста на децата за поаѓање на училиште од степенот на образованието на родителите и возраста на децата. За таа цел, со тестот (кој се состоел од девет посебни тестови: 1. лавиринт, 2. шифра, 3. доцртување празнини, 4. исти геометриски форми, 5. пишување знаци, 6. цртање ограда, 7. помнење количества, 8. препознавање слики, и 9. прецртување куќа), биле тестирани три први одделенија, со вкупно 84 ученика, во основното училиште "Климентиј Охридски" во Охрид. Врз основа на добиените резултати од истражувањето, се заклучило дека овој тест претставува погоден психолошки инструмент за дијагностицирање на зрелоста или подготвеноста на децата за прво одделение. Во однос, пак, на второто прашање е констатирано дека образованието на родителите се јавува како еден важен фактор во подготвувањето на децата за училиште. Разликата во резултатите меѓу децата што се запишале со шест или шест ипол години, во однос на оние кои се запишале на седумгодишна возраст е минимална. И кај едните и кај другите поголем е

бројот на децата чии резултати се наоѓаат над просечната вредност на групата во целина.³²

Едно од првите експериментални истражувања на предвременото запишување на децата во училиште и следење на нивниот успех, било спроведено во основното училиште "Невен Кирац" во Пула. Во наведеново училиште, во учебната 1966/67 година, во прво одделение биле запишани 12 ученици на возраст од 6 до 6 години и 4 месеци, 8 момчиња и 4 девојчиња. Во наредната 1967/68 учебна година, пак, биле запишани 11 деца на возраст од 6 години до 6 години и три месеци, 5 момчиња и 6 девојчиња. Децата биле запишани по детално испитување на нивната физичка зрелост, здравствена состојба, како и на говорната развиеност. Освен тоа, предвид се земени и предзнаењата од писменост, како и развиеноста на математичките поими. Тие се применети според испитниот материјал од И.Фурлан и Ј.Марковац (I.Furlan: Početak osnovnog školovanja, Školska knjiga, Zagreb, 1968 ; J.Markovac: Ispit razvijenosti matematičkih pojmova kod učenika na početku školovanja, Školska knjiga, Zagreb, 1965). Испитувањето е спроведено од комисија составена од лекар и наставник. Развојот, како и постигнатиот успех на овие предвреме запишани ученици, бил следен во наредните две години. Се констатирало дека тие сосема нормално се вклучиле во одделенската заедница, без никакви посебни тешкотии. Нивната работа и напредок бил сосема нормални, а постигнатиот училишен успех задоволителен³³

Со цел да утврди колкав е обемот и успешноста на учениците кои во прво одделение се запишале предвреме, во врска со примената на оваа форма на училишна акцелерација, истражување спровел Заводот за унапредување на предучилишното и основното образование и воспитание на град Скопје.

³² Б. Бунташевски: Како да се утврди зрелоста на детето за училиште, Просветно дело, Скопје, 1973, бр 5-6, стр.323-333.

³³ I. Svetič: Neka iskustva u provođenju školske akceleracije, Pogledi i iskustva u reformi školstva, Zagreb, 1968, br.2, str.20-24.

Примерокот на истражувањето го сочинувале сите ученици од подрачјето на Скопје кои во учебната 1978/79 година биле во VIII одделение, а се родени во 1965 година, односно оние кои во учебната 1971/72 година биле предвремено запишани во прво одделение. Врз основа на добиените резултати, утврдено е дека во основните училишта од подрачјето на Скопје, во учебната 1978/79 година, во осмо одделение имало вкупно 7401 ученик, од кои 2264 се родени 1965 година, што значи предвремено запишани, а 5137 во 1964 година. Според тоа, во VIII одделение, во наведената учебна година, предвремено запишаните ученици учествуваат со 30,59%. Анализата на резултатите за утврдување успешноста на предвремено запишаните деца во училиште, пак, покажала дека успехот што овие ученици го постигнале во основното училиште (критериум: I,IV,V и VII одделение) е значително подобар од успехот што го постигнале нивните постари соученици.³⁴

Во прилог на оправданоста на примената и позитивните ефекти од предвременото запишување на поразвиените деца во училиште, се и наодите од истражувањето спроведено од страна на В.Трајкова. Со цел да се види какви се интелектуалните способности и успехот, постигнат на крајот од I одделение, на децата од шестгодишна возраст, во однос на децата од седумгодишна возраст, со ова испитување биле опфатени 41 дете од две основни училишта во Скопје. Тие биле поделени во две групи, "А" и "Б". Групата "А" ја сочинувале 20 деца на возраст од 5 години и 11 месеци до 6 години и 2 месеца, а групата "Б", 21 дете на возраст од 7 години до 7 години и 7 месеци. Резултатите од истражувањето покажале дека постојат разлики меѓу групите, како во интелектуалната зрелост на децата, така и во постигнатиот општ успех на крајот од I одделение. Разликите се во корист на учениците од групата

³⁴ С. Стојанов: Предвремено запишување на учениците во прво одделение и нивниот успех во основното училиште, Просветно дело, Скопје, 1973, бр.5-6, стр.57-71.

"А" што значи, дека предвременно запишаните деца, по своите интелектуални способности и постигнат успех, се над учениците кои се навреме запишани.³⁵

Во педагошката литература има и доста трудови во кои се даваат сумирани искуства од практиката, поточно од обидите за примена, како и од самата примена на акцелерацијата на надарените ученици во одделенската настава.

Од посебно значење за поставеноста, за организацијата и за афирмацијата на оваа форма на акцелерација, е експерименталната примена на забрзаното напредување на учениците во одделенската настава. Спроведена била во основното училиште "*Невен Курац*" во Пула, во 1966/67 година. Оваа постапка подоцна била прифатена и како модел користена и во други училишта. Прв чекор во таа постапка бил изборот на учениците за забрзано напредување. За таа цел биле конструирани тестови, односно задачи од објективен тип за проверка на разбирање на прочитан текст, правописна писменост, математика и општа информираност. За брзината на читање, пак, користен е едноминутен испит на гласно читање. Со цел да може добиените резултати да се споредат, содржините на овие мерни инструменти за поединечните подрачја биле така избрани и компонирани, што може да се применат во II,III,IV и V одделение, т.е. биле од широк дијапазон. Истите биле применети во сите одделенија од II до V, поточно во вкупно 12 одделенија или на 42 ученика. Врз основа на добиените резултати од испитувањето, оценките на крајот од учебната година и мислењето на наставниците, бил извршен потесен избор на ученици за акцелерација. Меѓутоа, и овој број на ученици морал да се намали, бидејќи тоа го налагал експерименталниот карактер на проектот за акцелерација. За таа цел, интелектуалната развиеност на учениците била мерена со помош на Александровиот тест за мерење на инте-

³⁵ В. Трајкова: Интелектуалните способности и успехот постигнат на крајот од I одделение на децата запишани со шестгодишна возраст, Просветно дело, Скопје, 1973, бр.5-6, стр.334-340.

лигенција. Врз таа основа, биле предложени две ученички, едната од II, а другата од III одделение. Тие покажале висок IQ, 174 и 175. По тоа, нивните родители и самите ученици биле информирани за високо постигнатиот успех и консултирани. По добиена согласност од нив им било овозможено поминување во повисоко одделение, и тоа на едната ученичка од II во IV, а на другата од III во V одделение. Откако била спроведена акцелерацијата, се следел нивниот успех, напредок и адаптација во новото одделение. Заклучено е дека ученичките и понатаму го задржале одличниот успех, спаѓале во најдобрите ученици во одделението и немале никакви тешкотии во прилагодувањето на новата одделенска средина.³⁶

Систематското проучување на проблемот на забрзаното напредување на надарените ученици во одделенската настава, било организирано во експерименталното основно училиште "*Брайџсџиво - јединсџиво*" во Сисак, во почетокот на учебната 1966/67 година. Применета била иста методологија за идентификација на учениците за акцелерација, начин на организација и реализација, како во основното училиште "*Невен Кирац*", а добиените резултати од следењето на акцелерираниите ученици биле речиси исти. Врз основа на целосната постапка на училишната акцелерација што ја спровел, М.Вуксан забележува дека, за да се избегнат повеќето проблеми во однос на начинот на идентификација на учениците, неопходно е да се изработи правилник во согласност со законските регулативи и достигнувања на практиката. Покрај ова, тој ја истакнува и потребата од доусовршување на постоечките тестови за проверка на знаењата од одделни области кај учениците, во смисла на нивната објективност и сеопфатност.³⁷

³⁶ I. Svetić: Neka iskustva u provođenju školske akceleracije, Pogledi i iskustva u reformi školstva, Zagreb, 1968, br.2, str.20-24.

³⁷ M. Vuksan: Izučavanje nekih problema školske akceleracije, Pogledi i iskustva u reformi školstva, Zagreb, 1968, br.2, str.24-27.

Примената на акцелерација кај надарените ученици, на сличен начин е прикажана и во трудот "Дидактичко-методички приципи брже напредување на ученика у основној школи" од Љ.Стевановиќ (1976). Авторот го изложил методолошкиот пристап кон практичната примена на акцелерацијата на учениците од I во III одделение, која ја спровел во основното училиште "Вук Караџиќ" во Краљево, во учебната 1973/74 година. Реализацијата на забрзаното напредување на учениците, во овој пример има одредена специфика. Покрај постигнатите натпросечни резултати на тестовите од одделните испитни подрачја, на крајот од јуни, акцелерираниите ученици полагаа и формален комисиски испит за завршено II одделение. Љ.Стевановиќ посебно ја истакнува потребата од тесна соработка меѓу наставниците на двете одделенија, редовното и идното, како и потребата од присуство на учениците на некои часови во своето идно одделение. Второво го поврзува со целта да се обезбеди поволна емоционална и социјална адаптација на учениците во новиот одделенски колектив. Исто така, ја потенцира и потребата од индивидуална работа со тие ученици, но само во рамките на часовите од редовната настава, поради совладување на програмските содржини од одделението што го "прескокнуваат". Покрај ова, тој забележува и некои фактори кои доста ја отежнуваат примената на акцелерацијата. Меѓу нив ги спомнува недоволната развиеност на педагошко-психолошката служба во училиштата, незаинтересираноста за овој проблем од страна на наставниците и отсуството на разработена педагошка теорија за прашањето на акцелерацијата. Тој спомнува дека извесни тешкотии се појавуваат кога се приоѓа кон практична примена на акцелерацијата. Такви се недоволната стручна информираност за овој проблем, неподготвеноста на наставникот да го "изгуби" најдобриот ученик од одделението, сомневањето во прилагоденоста на акцелерираниот ученик во новата средина, неприлагоденоста на учебниците кон индивидуалните разлики на учениците, како и немотивираноста на наставникот за примена на акцелерацијата.

Г.Хитрец, исто така, во статијата "Акцелерација надарених ученика у прва три разреда основне школе" (1985), дава пример на организација и реализација на акцелерација на тројца ученици од одделенска настава, спроведена од 1976/77 до 1979/80 учебна година во загребското основно училиште "Н.Демоња". Постапката на реализација е иста како и во останатите случаи, со исклучок на тоа што идентификацијата на учениците за акцелерација во ова училиште била изведена врз основа на утврдените натпросечни резултати, постигнати на испитувањата по читање, по граматика и правопис, по математика и општа информираност. Тие резултати се еднакви или подобри од оние кои ги постигнуваат 25% од најдобрите ученици во повисокото одделение. Освен овие, користени се и резултатите постигнати на Векслеровиот тест на интелигенција за деца (WISC), изразени во коефициент на интелигенција, кои изнесуваат 130, па и повеќе.

Сознанијата за практичната примена на акцелерацијата кај учениците во предметната настава, се мошне оскудни. Затоа, од посебно значење за афирмацијата на оваа форма на училишна акцелерација се искуствата на И.Светиќ. Тие произлегуваат од акцелерацијата на учениците во експерименталното основно училиште "Невен Кирац" во Пула. И. Светиќ нив ги систематизира и изнесува во својот труд под наслов "Акцелерација ученика у вишим разредима основне школе" (1985). Во овој труд е презентираан целиот тек на реализацијата на оваа форма на училишна акцелерација, која е изнесена во следниве неколку точки:

1. Училишниот педагог и акцелерацијата на учениците;
2. Кога да се започне со подготвока;
3. Распоред на предметите и испитите;
4. Договор со наставничкиот совет;
5. Избор на ученици за акцелерација;
6. Сопстанок со родителите и учениците;
7. Насочување на учениците во работата;
8. Подготвување на испитите дома;

-
9. Додајна работа во училиштe за подготвување на испитиштe;
10. Проверување и испитување во текот на работата;
11. Завршни работи - испити пред комисија, известување на родителите, документација и евиденција;

Како посебно важни за актуелизацијата и адекватната примена на акцелерацијата на учениците во основното училиште, може да се истакнат и сознанијата за реалната состојба на нејзината практична примена, како и ставовите и мислењата на наставниците, родителите и учениците за одделни прашања во врска со неа. Не треба да се испуштат од предвид ниту предностите и слабостите на училишната акцелерација, причините кои ја отежнуваат нејзината примена, можните решенија за отстранување на истите, како и други сознанија во врска со неа, кои ќе бидат изнесени понатаму.

Во написот "*Šolska akceleracija nadarenih učencev*", Д.Сивец ги изнесува податоците за училишната акцелерација во основните училишта на љубљанската организацијска единица на Заводот за школство на СР Словенија. Се укажува дека во учебната 1980/81 година забрзано напредувале 19 ученици или 0,03% од вкупниот број основношколци од тоа подрачје. Единаесет ученици биле од основните училишта во градот Љубљана, пет од училиштата од околината и тројца ученици од основните училишта во други поголеми општински центри. Д.Сивец забележува дека акцелерацијата на сите ученици е спроведена во одделенската настава, претежно на почетокот од учебната година, кога материјалот е помалку ресчленет и кога социјалната и емотивната поврзаност на ученикот со другите ученици од одделението се' уште не е толку силно изразена. Од вкупно акцелерираниите ученици, III одделение го прескокнале осум, II одделение седум и IV одделение го прескокнале тројца ученици. За да се види во колкава мера се интегрирани учениците во новата одделенска група и колку се успешни во учењето, развојот на учениците е следен една година од прескокнувањето на одделенијата. За таа намена е користен социометриски тест, чии резултати покажале дека од 19 ученици кои

прескокнале одделение во учебната 1980/81 година, седум сосема се добро интегрирани во новото одделение, осум задоволително, а четворица ученици малку се вклопени во новата одделенска средина. Што се однесува, пак, до социјалната зрелост на учениците, се утврдило дека 12 се високо социјално зрели. Тие брзо оствариле социјални врски со новите соученици, се прилагодиле и презеле видни улоги во новата група. Соучениците нив ги оцениле како пријателски, весели, оптимистички, обзирни, несебични и пожртвувани. Тројца ученици се социјално доволно зрели, добро соработуваат со одделението, им помагаат на соучениците и сами прифаќаат помош од други. Кај останатите четворица ученици е констатирана ниска социјална зрелост, која е манифестирана во смисла на послаба соработка со одделението, потоа со избувливост, инертност и песимистичко расположение. Во однос на успешноста во учењето, учениците кои акцелерирале во одделенската настава и понатаму биле со висок просек, поточно 18 (94,74%) ученици постигнале одличен општ успех, додека само еден (5,26%) ученик, многу добар успех.³⁸

Во статијата "*Uspešnost šolske akceleracije*" (1983), Д.Сивец ги презентира резултатите добиени од испитувањето на ставовите и мислењата на родителите и наставниците за акцелерацијата на учениците. Добиените резултати од испитувањето на ставовите на родителите за прашањето: Дали пред прескокнувањето се двоумеле во однос на успешноста на акцелерацијата, покажуваат дека 60% од родителите се двоумеле дали прескокнувањето на одделението ќе биде корисно за детето. Меѓутоа, по прескокнувањето, ставовите на родителите се промениле, така што, таа педагошка постапка позитивно ја ценеле 76% од родителите, 8% се искажале против прескокнувањето на одделението, а 16%, пак, би ја почитувале желбата на нивните деца. Мислењето на наставниците за прескокнувањето, исто така, е различно - од изразито ненаклонети, воздржани, односно без став, до изразито наклонети.

³⁸ D. Sivec: *Šolska akceleracija nadarjenih učencev, Vzgoja in izobraževanje*, Ljubljana, 1983, br.1, str.13-17.

Така 25,26% од наставниците ценат дека прескокнувањето е добро и корисно и дека треба да се оствари што е можно порано, додека 65,17% се искажале дека акцелерацијата е тешка и сложена постапка, па затоа треба ретко да се применува. Најпосле 9,55% од наставниците сметаат дека прескокнувањето одделение не треба да постои како можност.

Во повеќе трудови се наведени и објаснети некои позитивни и негативни страни на училишната акцелерација. Нив најдобро ги систематизирал С. Нешовиќ во неговата статија "*Неке особине обдарене деца и проблеми нивне идентификације*" (1984). Како *позитивни* страни на примената на училишната акцелерација, тој ги наведува следниве:

- *Бидејќи надарените деца учат побрзо, треба да се стават во одделение кое одговара на нивниот степен на развој, а не во одделение формирани од деца со иста временска возраст;*
- *Надарените ученици губат време поради пребавното темпо на работата кога се меѓу врстниците. Затоа треба да им се овозможи да напредуваат сообразно на нивните способности;*
- *Кога работат во одделението заедно со просечните деца на нивна возраст, надарените можат да станат мрзливи, емоционално неприлагодливи да им се намали мотивацијата, бидејќи барањата што им се поставуваат се прелесни. Затоа, приврзаниците на забрзаната настава сметаат дека за надарените помалку е опасно да бидат со деца кои се помлади од нив, ојколку со оние кои имаат помалка интелигенција од нивните;*
- *Забрзаната настава создава поголеми интереси за работата.*

Додека, како *негативни* ги наведува следните моменти:

- *Иако е можно со акцелерацијата да се намали времето на школување, многу покорисно за надареното дете е подлабоко и пошироко да ги проучи своите проблеми;*

-
- Надарените ученици може да бидат интелектуално способни за прескокнување на одделението, но тоа не значи дека и емоционално и социјално се зрели;
 - Можноста за добро социјално прилагодување може да бидат смалени поради физичката и социјалната незрелост во однос на постариите деца;
 - Забрзаното напредување им ја одзема можноста на надарените деца да се занимаваат со оние работи кои посебно ги интересираат;
 - Творештвото може да биде сиречено од дефицитот на слободно време и од приписокот од страна на наставниците за побрзо напредување во наставата;
 - Забрзаното напредување може да претставува сериозен проблем во однос на квалитетното учење.

Горенаведените причини за и против училишната акцелерација, малку модифицирано ги изнесува и Г.Хитрец во статијата "Надарени ученици у основној школи" (1975). Таа истакнува дека приговорите се оправдани само таму каде што кон акцелерацијата се пристапува без потребна одговорност, стручност и сестрано разгледување на секој поединечен случај.

Во однос на предностите и слабостите на училишната акцелерација, И.Фербежер истакнува дека преку акцелерацијата надарените ученици побргу го завршуваат школувањето. Паричната заштеда за нивното образование со тоа е поприлично голема, а им се овозможува и да станат порано продуктивни во својата професија. Меѓутоа, укажува и на тоа, дека, несоодветно стручно изведената акцелерација во практиката покажала и некои слабости. Проблемите може да се појават како во социјалниот, така и во емотивниот развој кај акцелерираниите ученици. Причини за тоа се како разликите во возраста, исто така и пропустите во знаењата, кои може негативно да се одразат врз понатамошното воспитно-образовно напредување на учениците. Проблемот некогаш може да произлезе и од присилно изведување на училишната акцелерација, за да се задоволат амбициите и желбите на ро-

дителите. Така, зголемениот притисок за побрзо темпо на образование, кај учениците може да развие чувство на недоверливост, несигурност и страв.³⁹

Од увидот во педагошката литература, може да се констатира дека се ретки трудовите во кои се говори за причините кои ја попречуваат или забавуваат примената на одделните форми на училишната акцелерација, како и за можните решенија за нивно отстранување. Еден таков обид е направен од страна на М.Милошевиќ. Потпирајќи се на резултатите до кои дошол во едно свое истражување, тој се обидува да одговори на прашањето: Дали во воспитно-образовната практика во основните училишта се користат поволните можности за поинтензивна работа со најспособните млади ученици. За таа цел, анкетирал 298 наставници, од кои 197 од подрачјето на нишкиот регион и 101 наставник од подрачјето на заечарскиот регион. Притоа, дошол до податоци кои покажуваат дека учителите се недоволно запознати со природата на надарените деца воопшто, а посебно со интелектуално надарените. Во однос на прашањето: дали во текот на своето школување или подоцна, на семинари, се запознати со методологијата на работа со надарените ученици, ги добил следниве одговори.

- а)** Во текот на своето школување или, подоцна, на семинари сум запознат (запозната) со методиката на работа со надарените ученици
62 наставници или 20 %
- б)** Во текот на своето школување, а ни потоа не сум запознат (запозната) со методиката на работа со надарените ученици
236 наставници или 80 %

Уште полоша е ситуацијата во поглед на поседувањето литература која ја третира оваа проблематика. Еве какви податоци добил:

- а)** Училиштето располага со литература за надарени ученици
24 наставници или 8 %

³⁹ I. Ferbežer: Šolska akceleracija nadarjenih učencev, Sodobna pedagogika, Ljubljana, 1981, br.3-4, str.116-134.

б) Имам лична литература за надарени деца

19 наставници или 6 %

Посебно е значаен следниов добиен резултат. Имено, ниеден од 298 анкетирани наставници никогаш ништо не направил за забрзано напредување на надарените ученици. Некои од нив дури и енергично биле против акцелерацијата на најспособните ученици, и покрај тоа што Законот за основното училиште ја пружал таа можност.⁴⁰

Б. Ѓорѓевиќ, исто така, изнесува свои констатации за проблемите кои се јавуваат и ја спречуваат реализацијата на формите на работа со надарените ученици. Таа истакнува: *"Има многу проблеми кои треба да се решат на иако кон реализацијата на добро замислената работа со надарените. Покрај предвидувањето бојатство и разновидност во поглед на содржините, осиганува уште цела низа прашања кои треба да се решаваат во ионамошната работа: прашања, материјални прашања, набавка на разни книги, прирачници, монографии, разновидна опрема за работа, експериментирање и слично. Посебен и значаен проблем е и подготвувањето на наставниците за иофлексибилна работа со надарените."*⁴¹

Како причина за недоволната примена на акцелерацијата на учениците во одделенската настава, Г.Хитрец го истакнува непостоењето испитни материјали (тестови на знаења и вештини), врз чија основа би се спровело компаративно испитување на учениците во нижите одделенија. Со тоа ќе се овозможи пообјективно идентификување на учениците за акцелерација. Во однос на предвременото запишување на децата во училиште, забележува дека многу основни училишта не ја спроведуваат совесно, поточно ја злоупотребуваат оваа форма на училишна акцелерација. Тоа го прават на тој начин што честопати во прво одделение запишуваат помлади деца поради малиот број

⁴⁰ M. Milošević: Intelektualno izrazito daroviti učenici I njihov položaj u samoupravnom socijalističkom društvu, Zbornik radova, Univerzitet u Nišu, Filozofski fakultet, 1981, br.7, str.179-195.

⁴¹ B. Đorđević: Individualizacija vaspitanja darovitih, Prosveta, Beograd, 1979, str.93.

запишани училишни обврзници или по инсистирање на родителите, без претходно да се провери нивната зрелост или подготвеносат за училиште. Г.Хитрец укажува дека предвремениот упис во I одделение е педагошки, психолошки и медицински проблем, па затоа е потребно одлуката за неговото спроведување да биде аргументирана од сите три аспекти. Исто така, истакнува дека, со стручно спроведен упис на помладите деца во основно училиште, се постигнува двоен ефект и тоа: прво, би се акцелерирале оние ученици кои по своите способности се високо натпросечни, со што ќе им се овозможи порано да го започнат и порано да го завршат своето школување и, второ, од редовите на повторувачите би се елиминирале оние ученици чијшто училишен неуспех се должи на недоволната зрелост на почетокот од нивното школување.⁴²

Во статијата *"Друштвоена прихваќливост и вредносне оријентације надарених ученика основних и средних школа Војводине"* (1989), која претставува скратена верзија на прилогот работен во рамките на монографијата *"Таленти и одлив мозгова"*, чии автори се професори и соработници на Институтот *"Михајло Пуйин"* во Зрењанин, С.Мирков презентира еден дел од истражувањето, кое го опфаќа проучувањето на општествената прифатливост на талентираните ученици. Во рамките на тоа е испитувана и можноста за забрзано напредување на талентираните поединци.

Презентираните податоци укажуваат на тоа дека, ниеден од 83. испитаници не ја совладал забрзано наставната програма, додека на 65 ученици (78,3 %) тоа им било само желба да го направат. Само пет ученици (6 %) изјавиле дека не би завршиле две години за една, додека тринаесет испитаници (15,6 %) воопшто не размислувале за тоа.

Г. Мицковска и Д. Ачовски, во истражувањето на тема: *"Работна со надарениите ученици во основните и средните училишта"* (1989), во кое, со

⁴² G. Hitrec: Nadareni učenici u osnovnoj školi, Pogledi i iskustva u reformi školstva, Zagreb, 1975, br.2., str.31-35.

цел да добијат сознанија за нормативното регулирање на работата со надарените ученици и за состојбите во практичната реализација во основните и средните училишта, извршиле анализа на содржината на документите што ја регулираат оваа материја. Во одреден број основни и средни училишта спровеле и анкета за формите на работа со надарените ученици. За нашето истражување од посебно значење се добиените резултати од анкетата, со која биле опфатени следните индикатори на грижата за развојот на надарените и талентираниите ученици: користење на можноста за забрзано напредување, соработка со вонучилишните институции во работата со надарените, соработка со родителите и следење на понатамошниот образовен и професионален развој на учениците. Од голема важност се резултатите кои говорат за користењето на можноста за забрзано напредување, која е и нормативно регулирана. Според добиените податоци, таа можност во основните училишта речиси воопшто не се користи. Во 30 анкетирани основни училишта, во последните пет години само еден ученик акцелерирал, а во три училишта постоеле иницијативи, но не се реализирале. Во 30 средни училишта, за истиот период таа можност ја искористиле 10 ученици кои забрзано напредувале со прескокнување на година на образование и 8 со полагање испити.

Од ова што го изнесовме досега, со право може да се констатира дека добиените показатели од досегашната практика ни укажуваат на тоа дека училишната акцелерација, како една од формите за работа со надарените ученици, не е доволно актуелизирана и речиси многу ретко или воопшто не се применува и не се користат успешно и автентично можностите, што можат да се реализираат преку оваа форма на работа со надарените деца.

Во прилог на ова, може да се спомне и забелешката на Д. Чипчиќ (1977), кој истакнува: *"Појавата на организирана училишна акцелерација е речиси непозната во нашата училишна практика, особено кога се работи за основното училиште. Многу ретко се појавуваат поедини случаи на вонредно, односно забрзано напредување на учениците од одделение во одделе-*

ние. Исклучиво надвор од директното влијание на училиштите и наставама, поедини родители сами ги подготвуваат своите деца за побрзо напредување од одделение во одделение. Дури по барање на родителиите, училиштите го организира проверувањето на знаењата на овие деца, за евентуално да ги преведе од II во IV или пак од III во V одделение.”⁴³

⁴³ D. Čipčić: Diferencirana nastava i nastavna akceleracija, Savremeno obrazovanje, Bilten br.1-2, Novi Sad, 1977, str.118.

II дел

**МЕТОДОЛОГИЈА
НА
ИСТРАЖУВАЊЕТО**

1. ПРЕДМЕТ НА ИСТРАЖУВАЊЕ

Кај нас веќе се создадени основни услови и знатно поволни можности за поинтензивна и покреативна работа со надарените ученици. Тие се резултат од напорите што се правени во изминатиот период, за да биде работата во училиштата поквалитетна и поефикасна. Во таа смисла, како позначајни може да се спомнат следните: смалениот број на ученици по одделенија; зголемениот и разновиден по намена училишен простор; подоброото опремување на училиштата; зголемената стручност на наставниот кадар и нивната педагошко-психолошка подготовка; ширењето на педагошко-психолошката служба во училиштата; подобрувањето на превентивната и здравствената служба во училиштата и слично. Сите овие услови придонесуваат работата во основните училишта да се остварува успешно, а со тоа и педагошката работа со надарените ученици.

Неспорен е фактот дека училишната акцелерацијата претставува успешно педагошко решение во овозможувањето оптимален развој на надарените ученици. Покрај тоа што е со закон регулирано тоа прашање во Републикава пред повеќе од петнаесет години, сепак, искуството покажува дека оваа педагошка форма недоволно се остварува во нашите основни училишта.

Зошто е тоа така, односно кои се причините и дилемите што ја условуваат таквата состојба, е основното прашање во врска со *акцелерацијата на учениците во основното училиште*, што е предмет и на ова истражување.

Бидејќи акцелерацијата во основното образование е проблем кој досега не е истражен во наши услови, со ова истражување ќе се настојува да се проучат неколку значајни прашања и тоа: во кој степен се користат во основното училиште одделните форми на училишна акцелерација; како се врши

идентификацијата на учениците на кои им се дава можност да акцелерираат; преку кои форми на педагошка работа им се пружа помош на учениците во училиштата; како напредуваат и каков успех постигнуваат учениците кои акцелерираат; кои проблеми се јавуваат во врска со реализацијата на училишната акцелерација. Сите овие прашања ќе бидат проучувани врз основа на податоци што ќе бидат прибирани од педагошката документација и по пат на анкетирање на наставници како и родители на ученици кои ги исполнуваат предвидените услови за акцелерација.

2. ЗНАЧЕЊЕ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

Акцелерацијата во основното образование, која како идеја и потреба е афирмирана и законски санкционирана, како форма на рационализација на наставната работа е од големо значење за развојот и педагошката работа со надарените ученици. Меѓутоа, од искуствата и сознанијата што се добиени досега, може да се констатира дека оваа погодна форма на работа недоволно се реализира. Затоа, нашето истражување е насочено кон согледување на факторите што ја отежнуваат примената на училишната акцелерација. Тоа значи дека треба, врз основа на добиените резултати од истражувањето, да се понудат излезни решенија за што поцелисходно нејзино реализирање во основното образование. Гледано од овој аспект, ова истражување ќе има пред се' големо практично значење. Но, исто така, тоа ќе има и свое теоретско значење, бидејќи ќе претставува прв обид за систематско проучување на овој проблем во нашата земја.

Досегашните сознанија за училишната акцелерација повеќе се темелат, односно произлегуваат од искуствата на други средини, а оние што произлегуваат од нашата средина, главно, се непотполни, парцијални, се однесу-

ваат само на одделни проблеми и не даваат комплетна претстава за целината на овој многу значаен проблем. Значењето на ова истражување посебно се согледува во тоа што, врз основа на добиените резултати, ќе може да се формира поцелосна слика за примената на акцелерацијата кај надарените ученици во нашите основни училишта. Врз основа на ова истражување, ќе може да се види примената на одделните форми на акцелерацијата, поединечно, потоа да се видат и ефектите од нејзината примена, позитивните и евентуално некои нејзини негативни страни, како и факторите кои влијаат, поточно кои ја отежнуваат нејзината примена. Врз основа на овие согледувања, ќе може да се бараат соодветни решенија и да се преземаат определени мерки за отстранување на тие фактори. Со тоа ќе се овозможи соодветната примена на акцелерацијата во практиката на основните училишта. Сознанијата од истражувањето може да послужат и како сугестии за евентуални дополнувања или измени на постоечката законска регулатива за училишната акцелерација. Но, и како поттик и насока во случаи кога ќе се согледа потреба, за изготвување соодветен правилник кој ќе ја олесни примената на акцелерацијата на учениците во одделенската и во предметната настава.

3. ОСНОВНИ ПОИМИ СОДРЖАНИ ВО ПРЕДМЕТОТ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

Во ова истражување основни се следниве неколку поими: *акцелерација, форми на акцелерација, надарен ученик и основно училиште*. Бидејќи некои од наведените поими во педагошката литература честопати немаат исто значење и употреба, се наметнува потреба тие да се дефинираат, да се определи во која смисла ќе се употребуваат во ова истражување.

3.1. АКЦЕЛЕРАЦИЈА

Овој поим детално беше разработен во теорискиот дел од трудов, каде што се дадени разновидните негови значења. Но, сепак, треба и овде да се нагласи во која смисла тој ќе биде користен во истражување. Бидејќи немаме претензии да даваме оценки за дефинициите на овој поим во педагошката литература, затоа се определивме поимот акцелерација да го користиме со значењето што е дадено во педагошката енциклопедија, каде за овој поим се наведува: "*забрзано најредување на најусиешниите и најспособниите ученици во иекој на школување, кое се сироведува како еден од видовиите на индивидуализација на наставаа за надарениите ученици.*"¹. Оваа дефиниција е целосно прифатена за целите, за задачите, како и за вкупните потреби на ова истражување.

3.2. ФОРМИ НА УЧИЛИШНА АКЦЕЛЕРАЦИЈА

Формите на училишната акцелерација, т.е. формите преку кои акцелерацијата се остварува во основните училишта се следниве:

1. *Предвременно заишување на деца во основно училиште;*
2. *Акцелерација во одделенската настава - забрзано најредување на учениците од I до IV одделение;*
3. *Акцелерација во предметната настава - забрзано најредување на учениците од V до VIII одделение;*

¹ Pedagoška enciklopedija, I deo, Zavod za udbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1989, str.8.

Сите овие форми подетално беа објаснети во првиот дел од овој труд. Меѓутоа, овде ќе напоменеме само на смислата во која тие ќе бидат разгледувани во ова истражување.

Под "*предвременно запишување*", подразбираме запишување во I одделение на деца кои, според постоечкиот Закон за предучилишно и основно воспитание и образование, не се училишни обврзници, поточно кои до крајот на календарската година нема да наполнат 7 години. Под двете други форми на училишна акцелерација, пак, подразбираме забрзано напредување на надарените ученици во основното училиште, на тој начин што во една учебна година завршуваат две одделенија, преку вонредно полагање испити од наредното одделение.

3.3. НАДАРЕНИ УЧЕНИЦИ

За поимот "*надарен*" постојат повеќе содржински определби застапени во педагошката и психолошката литература и речиси секој автор чија активност е насочена кон оваа проблематика нуди своја дефиниција. Тоа можеше да се види и од мноштвото дефиниции што беа дадени во теоретскиот дел од трудот. Ако се направи анализа на наведуваните дефиниции, може да се констатира не само дека постојат различни сфаќања на суштината на овој поим, туку и разновидност на термини што се употребуваат, како што се: натпросечен, даровит, креативен, талентиран и други. Во литературата честопати тие се користат со слично, а понекогаш и со различно значење.

За потребите на ова истражување го прифативме терминот "*надарен*", а како негов синоним, во некои случаи е употребен терминот "*ионапреден*", посебно кога станува збор за предвреме запишаните деца во училиште. При содржинската определба на овој поим се раководевме од дефиницијата на И.Корен, која гласи: "*надареноста е своевиден збир на особини кои му*

овозможуваат на *продуктивен, на *продуктивен или репродуктивен начин, да *осигнува доследно забележливо *напросечен успех во една или во *овеќе области од човечките дејности, а е условена од висок степен на раз-
вивок на *одделни способности, односно од нивните композиции и од *по-
волна *внатрешна и надворешна стимулација.*"²*******

Меѓутоа, со оглед на тоа што нашево истражување е непосредно поврзано со законската одредба за училишна акцелерација, се одлучивме да ја прифатиме определбата од Законот за предучилишно воспитание и образование, која дава можност да акцелерираат надарените деца, т.е. оние ученици кои имаат одличен општ успех и посебно се истакнуваат со способности, знаења и работни навики. Но, кога се во прашање децата кои предвреме се запишуваат во училиште, бидејќи горенаведените атрибутивни својства не може да бидат индикатори на нивната надареност, ја прифативме определбата според која, тоа се оние ученици кои во физички и психички поглед се понапредни од другите деца на иста возраст.

3.4. ОСНОВНО УЧИЛИШТЕ

Основно училиште е општо познат поим и има единствено, стандардно значење и општоприфатена дефиниција, како од научна, така и од општествена гледна точка. Меѓутоа, со оглед на потребата од дефинирање на основните поими, го даваме и значењето на овој поим.

Основното училиште е општествено-педагошка институција од посебен општествен интерес, во која се остварува основното воспитание и образование на сите деца од нашата земја на возраст од 7-15 години. Во основа единствено за целото подрачје на земјата, осумогодишно и задолжително. Тоа

² I. Koren: Eksperimentalni doprinos metodici sistematskog identificiranja nadarene omladine, Republički Zavod za zapošljavanje, Zagreb, 1971, str.10.

претставува основа на целиот училишен систем, па на него се надоградуваат системите на разни стручни и општо-образовни училишта, како и системи од виши, високи училишта и разни видови и форми на образование на возрастните.

Некои од поважните карактеристики на основното училиште, наведени и во енциклопедскиот речник на педагогијата, се: *"1. дека е наменето за сите, без разлика; 2. дека наставава се изведува на мајчиниот јазик на учениците; 3. дека претставува општо-образовна основа за секое понамошно школување и 4. дека то е единствено."*³.

Основна задача на ова училиште е учениците во него да стекнат основно општо воспитание и образование преку примена на разновидни методи и форми на наставна и воспитна работа и да му овозможи на секој ученик, во текот на школувањето, да ги открие и до максимум да ги развие индивидуалните можности, способности, сили и интересирања.

Со своето делување, *"основното училиште поставува темели и создава можности за многустран развој на личноста на младиот човек, за неговата изградба и социјализација, за развој на слободна, хумана, револуционерна, работна, творечка, критичка и самоуправувачка личност"*⁴.

4. ЦЕЛИ И ЗАДАЧИ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

Со оглед на фактот дека ова истражување ќе претставува прв обид за сумирање и систематизирање на искуствата кои се однесуваат на остварувањето акцелерација на учениците во нашите основни училишта, како основни негови цели и задачи се поставуваат:

³ Enciklopedijski rečnik pedagogije, Matica Hrvatska, Zagreb, str.629.

⁴ Pedagoška enciklopedija, II deo, Zavod za udbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1989, str.159.

-
1. Да се согледа и прикаже состојбата во применувањето акцелерација на учениците во основното училиште, т.е. состојбата во применувањето на формите на училишна акцелерација: предвременно запишување на учениците во основното училиште и забрзано напредување на учениците во одделенската и предметната настава;
 2. Да се утврди дали постојат разлики во предвременото запишување на учениците во I отделение во училиштата од град и село;
 3. Да се увиди дали постојат разлики кај предвременото запишување во основно училиште меѓу учениците од машки и женски пол;
 4. Да се согледа каков успех постигнуваат и како напредуваат во основното училиште учениците кои предвреме се запишани во училиште;
 5. Да се утврди видот и преференцијата на одделни методи и техники за идентификација на учениците на кои би требало да им се овозможи забрзано да напредуваат во основното училиште;
 6. Да се најрави увид преку кои се' форми наставниците сметаат дека треба да се пружи помош на учениците на кои им се дава можност забрзано да напредуваат во училиште;
 7. Да се испитаат како степенот на информираност, знаење и ставовите и мислењата на наставниците во врска со акцелерацијата на учениците во основното училиште;
 8. Да се испитаат какви се ставовите и мислењата на родителите во врска со училишната акцелерација во основното училиште;
 9. Да се утврди кои се факторите што ја онеможуваат реализацијата на акцелерацијата на учениците во основното училиште.

5. ХИПОТЕЗИ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

Генерална хипотеза на истражувањето е дека училишната акцелерација, како една од формите за обезбедување можности за што пооптимален развој на надарените ученици, недоволно се применува во основното училиште и дека таквата состојба ја детерминираат повеќе фактори.

Како посебни хипотези на истражувањето, пак, се поставуваат следниве:

1. *Постојат разлики во степенот на применувањето меѓу формите: предвременно запишување и забрзано напредување на учениците во одделенската и предметната настава во основните училишта;*
2. *Постојат разлики во предвременото запишување на учениците во I одделение во основните училишта од град и село;*
3. *Постојат разлики кај предвременото запишување во основните училишта меѓу учениците од машки и женски пол;*
4. *Учениците кои се предвреме запишани во I одделение успешно напредуваат во основното образование;*
5. *Наставниците имаат различни ставови во однос на примената на одделни методи и техники за идентификација на учениците за забрзано напредување во основното училиште;*
6. *Наставниците сметаат дека преку различни форми на работа треба да им се пружи помош на учениците на кои би им било овозможено забрзано да напредуваат во основното училиште;*
7. *Наставниците сметаат дека е добро законското решение со кое се регулира училишната акцелерација;*
8. *Родителите на учениците ценат дека е добро законското решение со кое се регулира училишната акцелерација;*

-
9. *Наставничките цени дека примената на училишната акцелерација ја оштежува недоволната стручна информираност за овој проблем, како и нејоспогоден соодветен правилник;*
10. *Родителите на учениците сметаат дека училишната акцелерација во основното образование е ретко применувана форма во нашите училишта поради повеќе причини, како што се: недоволната стручна особеноста на наставничките за работа со надарените ученици, преоѓивареноста на наставничките програми, неизграденоста на единствен криериум за избор и идентификација на надарените деца и друго.*

6. МЕТОДИ, ТЕХНИКИ И ИНСТРУМЕНТИ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

Како основен метод на проучување на училишната акцелерација е користен методот на структурирано систематско неекспериментално истражување. За овој метод се определивме заради две основни причини. Прво, заради тоа што тој е најсоодветен за научно истражување на поставениот проблем и, второ, со оглед на целта што се сака да се постигне со истражувањето, која е пред се од експлоративен карактер. Прибирањето, пак, на емпириските податоци што се потребни за верификација на поставените хипотези, е извршено со помош на две техники: анкетирање и проучување документи, односно прибирање податоци од педагошката документација на основните училишта, како и од други релевантни документи за ова истражување. Исто така, во истражувањето се користени наоди и сознанија што се изнесени во приложената релевантна литература за училишна акцелерација.

6.1. ТЕХНИКА НА АНКЕТИРАЊЕ

Техниката анкетирање ја користевме за да ги дознаеме ставовите и мислењата на наставниците и на родителите за одделни прашања во врска со училишната акцелерација, што е предмет на ова истражување. При анкетирањето, како инструменти за прибирање податоци, користевме два прашалника. Едниот го пополнуваа наставници кои изведуваат одделенска и предметна настава во основни училишта од село и град, а другиот родители на ученици од III, IV, V и VI одделение од основни училишта од селска и градска средина.

◆ Прашалникот за наставници го сочинуваат 23 комбинирани прашања од отворен и затворен тип. Понудените одговори од прашалникот се со повеќечлен и алтернативен избор. Истиот е користен како извор на податоци за проверување на некои од поставените хипотези. Поточно, со него се прибирани податоците, ставовите и мислењата на наставниците за: методите и постапките кои се применуваат при идентификација на учениците за училишна акцелерација; за применувањето одделни форми на педагошка помош на учениците на кои им е овозможено забрзано напредување во текот на школувањето; за целисходноста на законското решение со кое се регулира училишната акцелерација; за можностите и условите на училиштето за реализација на акцелерацијата на учениците и за тешкотиите на кои при тоа наидуваат, како и за причините кои влијаат и ја оневозможуваат нејзината практична примена.

◆ Прашалникот за родители опфаќа 17 прашања од отворен и затворен тип. Одговорите на родителите се со алтернативен или повеќечлен избор. Структуриран е слично како и прашалникот за наставници. Основната содржина на овој инструмент ја сочинуваат прашања преку кои се настојува да се стекне увид во информираноста на родителите за училишната акцелер-

ација и во нивното мислење за оваа педагошка форма на работа со надарените ученици, како и за законската регулираност на истата.

6.2. ТЕХНИКА НА ПРОУЧУВАЊЕ ПЕДАГОШКА ДОКУМЕНТАЦИЈА

За потребите на ова истражување, на посебен евиденционен лист (протокол), се внесуваат некои податоци од направениот увид во педагошката документација и евиденција на неколку основни училишта. Податоците се земаат од главната книга на учениците, од дневниците на педагошко-психолошката служба, од досијеата на учениците и од други релевантни документи за појавата што ја истражуваме. Пополнетите евиденциони листови се користени како основен извор на податоци. Од нив се гледа колку од вкупно запишаните ученици во I одделение во петте учебни години, од 1988/89 до 1992/93, се предвреме запишани, каков успех постигнуваат во наредните неколку години, дали постојат разлики во процентот на предвреме запишаните ученици во основните училишта од град и село, како и разлики во однос на полот, дали има ученици кои забрзано напредувале во одделенската и предметната настава во периодот од учебната 1988/89 до 1992/93 година и кои две одделенија ги имаат завршено во една учебна година, со каков успех и во која учебна година.

7. ПРИМЕРОК

За согледување на реализацијата на училишната акцелерација, во истражувањето опфативме осум основни училишта или приближно 7% од вкупниот број училишта што работат на скопското подрачје. Четири од нив беа избрани од централното градско подрачје,

-
1. "Браќа Рибар", сегашно "Димитр Миладинов",
 2. "Владимир Илич Ленин", сегашно "Гоце Делчев",
 3. "29 Ноември", сегашно "Војдан Чернодрински" и
 4. "Лазо Трџовски",

како и четири училишта од поширокото подрачје на град Скопје, (селски основни училишта). Тоа беа:

1. "Климент Охридски" - с.Драчево,
2. "Ацо Шопов" - с.Радишани,
3. "Јоаким Крчовски" - с.Волково и
4. "Тихомир Милошевски" - с.Ново Село.

Училиштата беа избрани по случаен избор, со што, од аспект на процедурата за нивното избирање и предвидениот број, се обезбеди доволно репрезентативен примерок. Изборот е извршен само од оние училишта во кои наставата се изведува на македонски јазик.

Но, за да се добијат што порелевантни истражувачки податоци за примената на акцелерацијата на учениците во одделенската и предметната настава, а тргнувајќи од тоа што оваа форма на училишна акцелерација е поретко применувана во однос на предвременото запишување на децата во прво одделение, се одлучивме покрај основниот примерок на училишта, предходно наведените, со истражувањето да ги опфатиме и следните неколку:

1. "Мирче Ацев",	7. "Ѓорче Петров",
2. "Јан Амос Коменски",	8. "Владимир Назор",
3. "Петр Здравковски - Пенко",	9. "Доситеј Обрадовиќ",
4. "Никола Вајцаров",	10. "Стив Наумов"
5. "11 Октомври",	11. "Рајко Жинзифов".
6. "Кирил Пејчиновиќ"	12. "Васил Главинов"

7.1. ПРИМЕРОК НА НАСТАВНИЦИ

Основниот примерок на анкетираниите наставници опфаќа вкупно 154 наставници. 81 од нив реализираат настава во четирите основни училишта од градска средина, а 73 во четирите училишта од поширокото подрачје на град Скопје. Од вкупниот број на примерокот наставници, 77 изведуваат одделенска настава, а 77 се наставници од предметната настава.

7.2. ПРИМЕРОК НА РОДИТЕЛИ

Овој примерок го сочинуваат вкупно 144 родители чии деца ги исполнуваат условите за акцелерација, поточно кои имаат одличен општ успех и, посебно се истакнуваат со способности, знаења и работни навики. Тие беа предложени да бидат анкетирани од страна на наставниците на нивните деца. Примерокот го сочинуваат по девет родители на ученици од III, IV, V и VI одделение од градските училишта "Браќа Рибар" и "Владимир Илич Ленин", како и од селските основни училишта "Климент Охридски" и "Ацо Шопов".

8. ОРГАНИЗАЦИЈА НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

Теренскиот дел од истражувањето, т.е. прибирањето на податоците е извршен во две фази.

Во првата фаза е направен увид во педагошката документација на училиштата што го сочинува примерокот. На таков начин се добиени податоци за степенот на искористеност на одделните форми на акцелерација во

училиштата, за постигнатиот успех и за напредувањето на учениците кои акцелерирале. Степенот на применување на одделните форми на акцелерација е проценуван врз основа на податоци од педагошката документација на училиштата, водена во претходните пет учебни години, односно во периодот од 1988/89 до 1992/93 учебна година.

Во втората фаза се прибрани податоци по пат на анкетање на наставници и родители на ученици од селски и градски основни училишта. Испитувањето е извршено во наведените училишта, а во време во кое беше овозможено да се прибрат потребните податоци.

Овие две фази од теренскиот дел на истражувањето беа реализирани во мај и јуни во учебната 1992/93 година, а еден дел, поточно анкетањето на родителите, во месец ноември 1993 година.

9. ОБРАБОТКА НА ПОДАТОЦИТЕ

Со оглед на целите кои се настојува да се постигнат со ова истражување и видот на податоците што за тоа се прибрани, за обработка на податоците се користени постапки на квантитативна и квалитативна анализа.

За обработка и анализа на податоците се применети два вида статистички постапки:

1. Постапки на дескриптивна статистика: табелирање, графичко прикажување и пресметување на проценти и мерки на централни вредности и на варијабилности. Овие постапки се користени во сите случаи каде што целта на истражувањето се состои во опишување и прикажување на добиените резултати.

Статистиките што се користени заради дескрипција на добиените резултати се пресметувани според следните формули:

$$\text{а) Процент} \quad P = f \frac{100}{N}$$

каде што: P - проценти
 f - определена добиена фреквенција
 N - број на единици
 100 - константа за процентуална скала од нула до сто единици

$$\text{б) Аритметичка средина} \quad \bar{x} = \frac{\sum x}{N}$$

каде што: x - аритметичка средина
 Σ - збир
 x - поединечен скор
 N - вкупен број на поединечни скорови

$$\text{в) Стандардно отстапување} \quad \sigma = \sqrt{\frac{\sum x^2}{N}}$$

каде што: σ - стандардно отстапување
 Σ - збир
 x - отстапување на секој поединечен скор од аритметичката средина
 N - вкупен број на поединечни скорови

2. *Посијайки на инференциска статистика: Хи-квадратт тест и р ранг-корелација, кои се користени за изведување на заклучоци за постојењето (непостојењето) на определени разлики и за постојењето, односно непостојењето определена поврзаност меѓу одделни варијабли што се опишани со истражувањето.*

Хи-квадрат тестот и р ранг-корелацијата се пресметувани по формулите:

а) **Хи - квадрат тест** $\chi^2 = \sum \frac{(f_0 - f_t)^2}{f_t}$

каде што: χ^2 - Хи-квадрат
 f_0 - добиена фреквенција
 f_t - теоретска, очекувана фреквенција

б) **ρ - ранг-корелација** $\rho = 1 - \frac{6\sum D^2}{N(N^2 - 1)}$

каде што: ρ - ранг-корелација
 D - диференцијација помеѓу ранговите на првата и втората варијабла
 N - вкупен број на поединечни скорови
 Σ - збир

Како основни постапки за квалитативна анализа на податоците се употребени компарацијата и диференцијацијата.

Со примената на овие постапки е настојувано да се утврди кои видови на модалитети, форми на идентификација и на пружање помош се применуваат во практиката на училишната акцелерација, какви се' ставови и мислења имаат наставниците и родители на учениците во врска со значењето и потребата за акцелерација на учениците во основното образование.

Обработката на податоците, пресметувањето на статистиките, како и табеларните и графичките прикази на резултатите се компјутерски работени.

III део

**АНАЛИЗА И ИНТЕРПРЕТАЦИЈА
НА РЕЗУЛТАТИТЕ
ОД ИСТРАЖУВАЊЕТО**

Со оглед на тоа што податоците кои се потребни за проверување на поставените хипотези се добиени од неколку извори, нивната презентација и анализа ќе биде прикажувана сукцесивно во неколку последователни тематски целини. Најпрво ќе бидат изнесени и анализирани добиените податоци од педагошката документација. Тие се користат за согледување степенот на примената на одделни форми на училишната акцелерација во основните училишта од град и село, како и за проценување на нивниот педагошки ефект преку успехот на акцелерираниите ученици. Потоа ќе ги изнесеме резултатите добиени од анкетирањето на наставниците, училишните педагози и психолози, кои се однесуваат на нивните ставови и мислења за повеќе прашања сврзани со акцелерацијата во основното училиште. Најпосле, ќе бидат прикажани и коментирани податоците во однос на ставовите и мислењата за училишната акцелерација на родителите на учениците од основното училиште. Тие податоци се добиени, исто така, со анкетен метод.

Освен тоа, податоците ќе бидат, главно, табеларно прикажани, а некои од нив и графички. За одделни прашања на училишната акцелерација ќе бидат дадени и интерпретирани, исто така, и резултати добиени со статистичката обработка на некои значајни податоци за проблемот што го проучуваме.

1. ПРЕЗЕНТАЦИЈА И АНАЛИЗА НА ПОДАТОЦИТЕ ОД ЕВИДЕНЦИОНИТЕ ЛИСТИ

Податоците од педагошката документација на основните училишта, прибрани во периодот од 1988/89 до 1992/93 учебна година, а се однесуваат на предвремено запишаните ученици, како и на учениците кои акцелерирале во

одделенската и предметната настава, ги прикажуваме и анализираме во следните насоки:

- *Учесиво на предвременно запишаниите во вкупниот број ученици;*
- *Број и проценти на предвременно запишаниите ученици според календарската возраст;*
- *Полова структура на предвременно запишаниите ученици;*
- *Успех на предвременно запишаниите ученици;*
- *Успехот на предвременно запишаниите ученици според календарската возраст;*
- *Акцелерирани ученици во одделенска и предметна настава;*

Во наведените насоки ќе бидат анализирани податоците добиени од четирите основни училишта од градското подрачје и четирите училишта од поширокото подрачје на град Скопје.

1.1. УЧЕСТВО НА ПРЕДВРЕМЕНО ЗАПИШАНИТЕ ВО ВКУПНИОТ БРОЈ УЧЕНИЦИ

Анализата на податоците за ова прашање одлучивме да ја правиме поединечно за секое училиште што беше опфатено во основниот примерок на истражувањето. Тоа го правиме со цел да се стекне подетален увид во состојбата на предвременно запишаните ученици во периодот од пет учебни години, и тоа во секое училиште од градското и приградското подрачје на Скопје. Поради тоа, податоците ги претставуваме графички и табеларно, најпрво за училиштата од градското подрачје, а потоа за училиштата од поширокото подрачје на град Скопје.

Слика 1: Процент на предвреме зајшшани ученици во примерок од четири градски основни училишта

Слика 2: Процент на предвреме зајинати ученици во примерок од четири селски основни училишта

Од приложените графикони може да се забележи дека процентот на предвреме запишаните деца варира, и тоа како за исти учебни години во разни училишта, така и во различни години во исти основни училишта. Може да се забележи дека разликата меѓу највисокиот (41%) и најнискиот процент (23%) на предвременно запишаните деца, во периодот од петте учебни години, во училиштата од градска средина, е 18%, додека во селските основни училишта разликата е 38%. Разликата од 38% укажува на поголема неизедначеност на предвременото запишување на децата во училиштата од селска средина.

Сумираните податоци за вкупниот број на предвреме запишаните ученици, како и нивниот процент, за градските основни училишта и за селските училишта, се дадени во следниве две табели.

Табела 1: Предвреме запишани ученици во 4 градски основни училишта

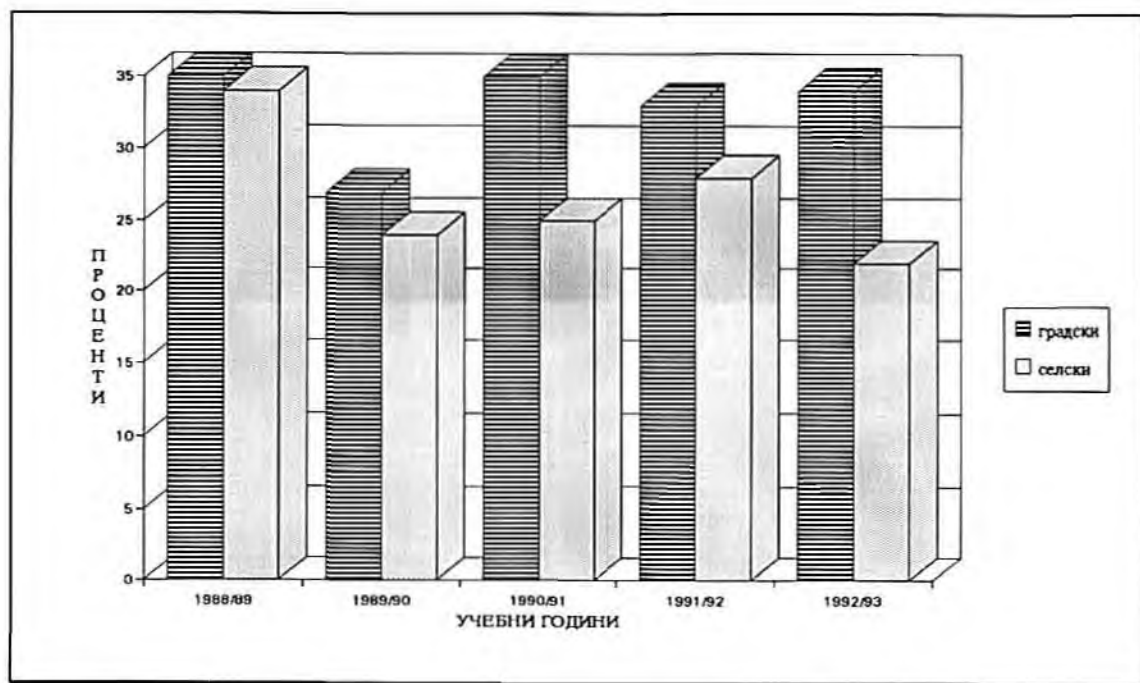
учебна година	88/89	89/90	90/91	91/92	92/93
вкупно	449	417	467	424	409
предвреме	158	116	165	143	143
процент	35	27	35	33	34

Табела 2: Предвреме запишани ученици во 4 селски основни училишта

учебна година	88/89	89/90	90/91	91/92	92/93
вкупно	301	294	306	260	266
предвреме	106	73	78	75	61
процент	34	24	25	28	22

Од податоците што се дадени во табелите 1 и 2 може да се забележи дека процентуалното учество на предвреме запишаните во вкупниот број ученици во градските основни училишта, во сите учебни години речиси е еднаков, со мал пад во учебната 1989/90 година. Во училиштата од селска средина, пак, највисок бил процентот во учебната 1988/89, а во следната година опаднал за 10%. Тој процент и понатаму, во наредните учебни години, е одржан на приближно исто ниво.

Разликата во процентот на предвременно запишаните ученици меѓу градските и селските основни училишта, поединечно и по години, мошне прегледно е претставена со следниов графикон.

Слика 3: Однос меѓу предвреме запишани ученици во градски и селски основни училишта

Од графиконот се забележува дека процентот на предвреме запишаните ученици во градските основни училишта е поголем во однос на процентот на предвреме запишаните ученици во училиштата од поширокото подрачје на град Скопје. Тоа важи за целиот период, поточно во сите пет наведени години. Процентуалната разлика, навистина, не е еднаква во сите пет учебни години, но тоа, сепак, укажува дека постои една тенденција во градските училишта предвреме да се запишуваат во I одделение поголем процент ученици. Ова може да се тврди бидејќи најдената разлика за периодот од пет учебни години е статистички значајна. ($\chi^2 = 14.12$; $df = 1$; $P = 0.05$). Може да се претпостави дека ваквата тенденција е условена од подобрите

услови за работа на училиштата од градското подрачје, а исто така, и од поповолните домашни услови на децата.

1.1.1. БРОЈ И ПРОЦЕНТ НА ПРЕДВРЕМЕНО ЗАПИШАНИ УЧЕНИЦИ СПОРЕД КАЛЕНДАРСКАТА ВОЗРАСТ

Учениците кои се предвреме запишувани во основното училиште се разликуваат меѓу себе според нивната календарска возраст. Во тој поглед тие не се хомогена група. За да се согледа структурата на предвремено запишаните ученици според нивната календарска возраст, направена е нивна дистрибуција зависно од тоа колку месеци предвреме тргнале во училиште. За таа цел, добиените податоци се изнесени во табели, во кои е даден бројот на предвремено запишаните ученици по месеци (од 1 до 12 месеци), како и нивниот процент на учество во вкупниот број на предвремено запишаните ученици, за основните училишта од град и од село посебно.

Табела 3: Број и процент на предвремено запишани ученици од четирите градски основни училишта по месеци

уч. год.		месеци на предвремено тргнување во основно училиште											
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
88/89	број	31	37	41	16	20	7	3	-	2	-	-	1
	%	19.6	23.4	25.9	10.1	12.7	4.4	1.9	-	1.3	-	-	0.7
89/90	број	28	24	24	14	9	9	4	2	1	1	-	-
	%	24.1	20.7	20.7	12.1	7.7	7.7	3.5	1.7	0.9	0.9	-	-
90/91	број	35	37	37	20	17	8	7	3	1	-	-	-
	%	21.2	22.5	22.5	12.1	10.3	4.8	4.2	1.8	0.6	-	-	-
91/92	број	32	25	25	34	16	5	2	1	1	1	-	1
	%	22.3	17.5	17.5	23.8	11.2	3.5	1.4	0.7	0.7	0.7	-	0.7
92/93	број	26	39	30	21	10	11	4	1	-	-	-	1
	%	18.2	27.2	21.0	14.7	7.0	7.7	2.8	0.7	-	-	-	0.7

Табела 4: Број и проценти на предвремено запишани ученици од четири селски основни училишта по месеци

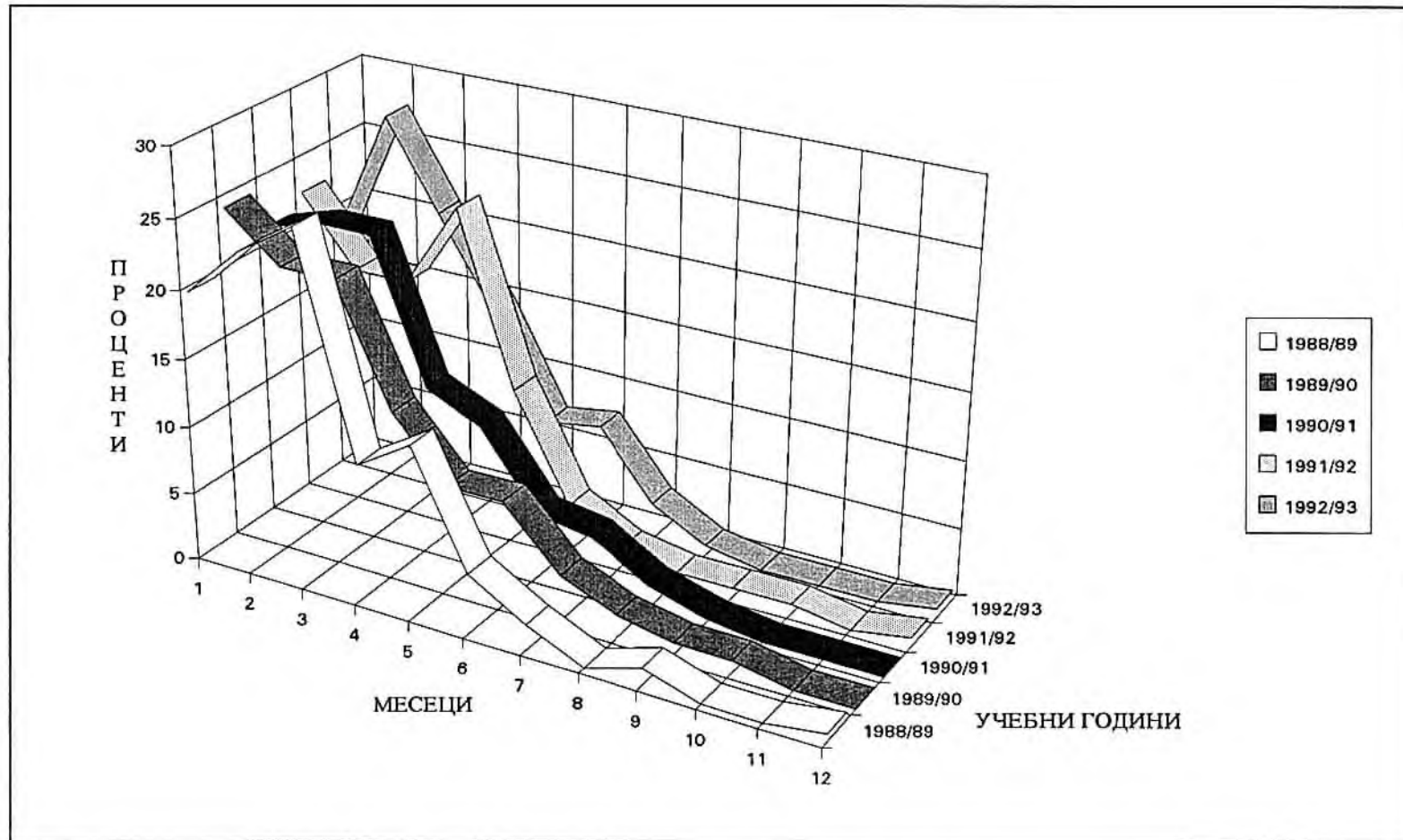
уч. год.		месеци на предвремено тргнување во основно училиште											
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
88/89	број	19	19	22	16	16	6	2	3	2	-	-	1
	%	17.9	17.9	20.8	15.1	15.1	5.7	1.9	2.8	1.9	-	-	0.9
89/90	број	17	16	11	12	9	5	1	1	-	-	-	1
	%	23.3	21.9	15.1	16.4	12.3	6.8	1.4	1.4	-	-	-	1.4
90/91	број	22	21	12	10	7	1	2	1	2	-	-	-
	%	28.2	26.9	15.4	12.8	8.9	1.3	2.6	1.3	2.6	-	-	-
91/92	број	20	14	11	16	10	2	1	1	-	-	-	-
	%	26.7	18.7	14.7	21.3	13.3	2.7	1.3	1.3	-	-	-	-
92/93	број	10	18	12	12	5	1	2	1	-	-	-	-
	%	16.4	29.5	19.7	19.7	8.2	1.6	3.3	1.6	-	-	-	-

За да биде презентацијата на податоците уште попрегледна и да може да се добие подобар увид за процентуалното движење на предвремено запишаните ученици по месеци, во периодот од петте наведени учебни години, во градските и во селските основни училишта, даваме и графички приказ на процентот на предвреме запишаните ученици. (слика 4 и 5).

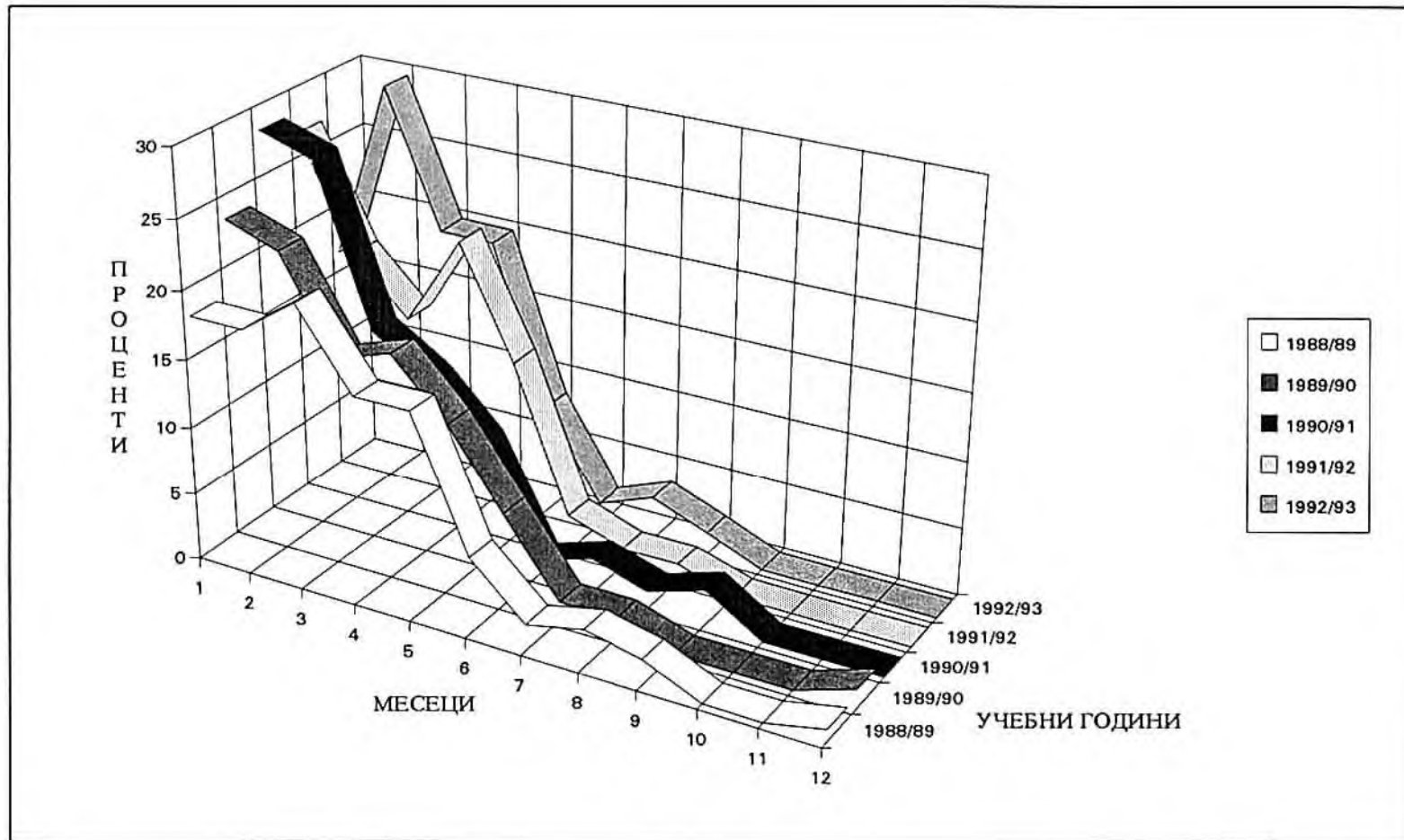
Од приложените табели и графикони може да се согледа дека во структурата на предвремено запишаните ученици во градските и селските основни училишта има и еден мал број на ученици, вкупно 10, во градските и 6 во селските училишта, кои до почетокот на учебната година не наполниле шест години. Тоа се ученици кои во I одделение се запишани и покрај одредбата што е надвор од рамките на Законот. Попрецизно кажано, тоа се деца кои нивното образование го започнале 9,10,11 или 12 месеци порано.

Забележително е и тоа, дека најголем процент од предвремено запишаните ученици, речиси 70-80%, се ученици кои се запишале во I одделение од еден до четири месеци порано. Процентот на другите ученици, пак, што учествуваат во популацијата на предвремено запишаните е значително помал, и тоа од пет месеци па натаму, со тенденција на опаѓање.

Во однос на предвременото запишување на учениците по месеци во основните училишта од град и село, постојат минимални, незначителни разлики. Исто така и по учебни години, процентот на предвреме запишаните ученици по месеци е речиси ист или со мали нијанси на варирање.

Слика 4: Процент на предвреме зајшани ученици во примерок од четири градски основни училишта

Слика 5: Процент на предвреме завршени ученици во примерок од четири селски основни училишта

1.2. ПОЛОВА СТРУКТУРА НА ПРЕДВРЕМЕ ЗАПИШАНИТЕ УЧЕНИЦИ

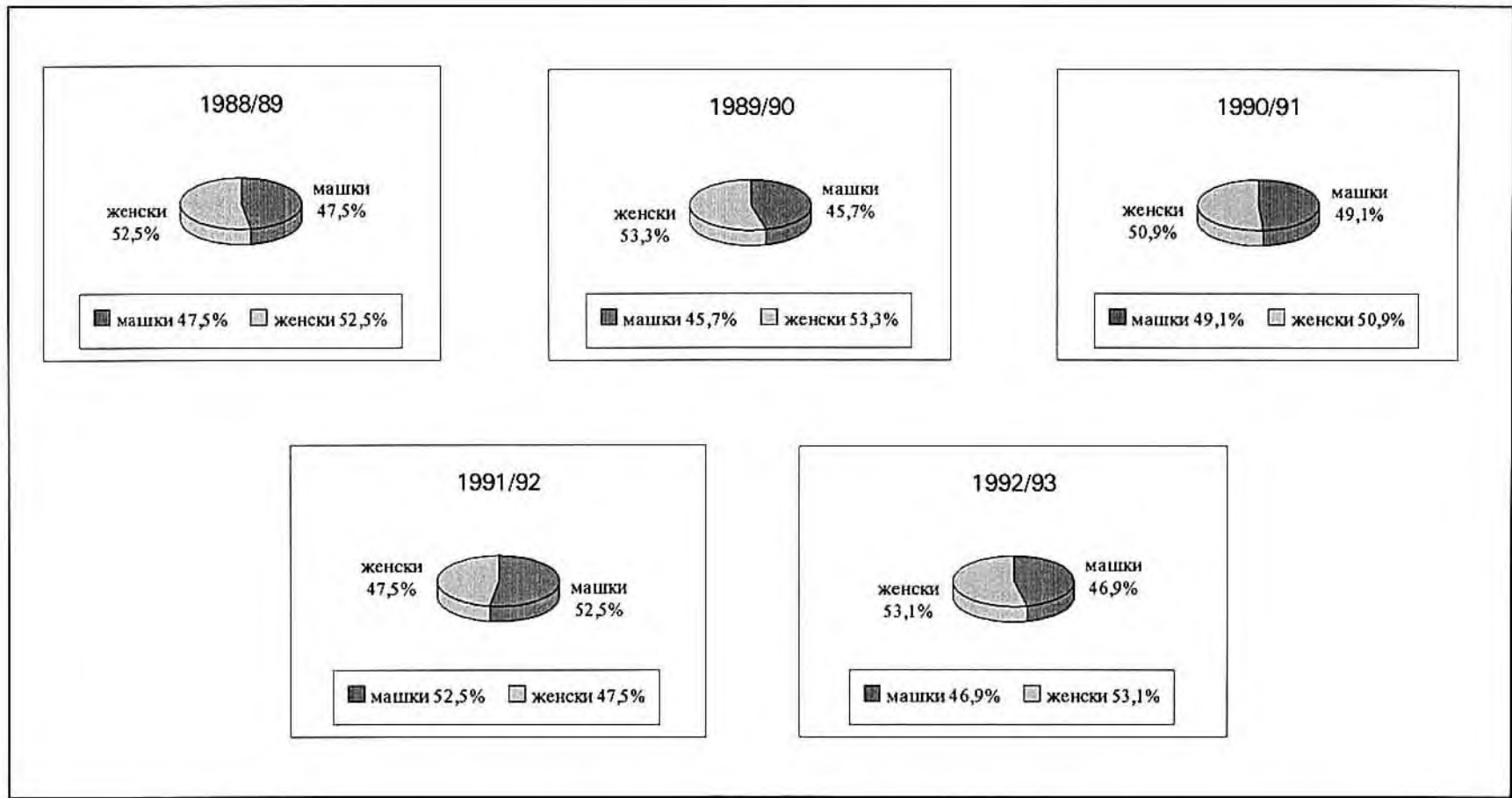
Во ова истражување е направен обид да се согледа и прашањето дали во ист степен се користи формата предвременно запишување на децата од машки и женски пол. За таа цел, податоците за бројот и процентот на учеството на машките и женските во вкупниот број на предвреме запишаните ученици, во градските и во селските основни училишта, запишувани во периодот од 1988/89 до 1992/93 учебна година, ги прикажуваме табеларно и графички.

Табела 5: Број и проценти на машки и женски деца предвреме запишани во 4 градски основни училишта.

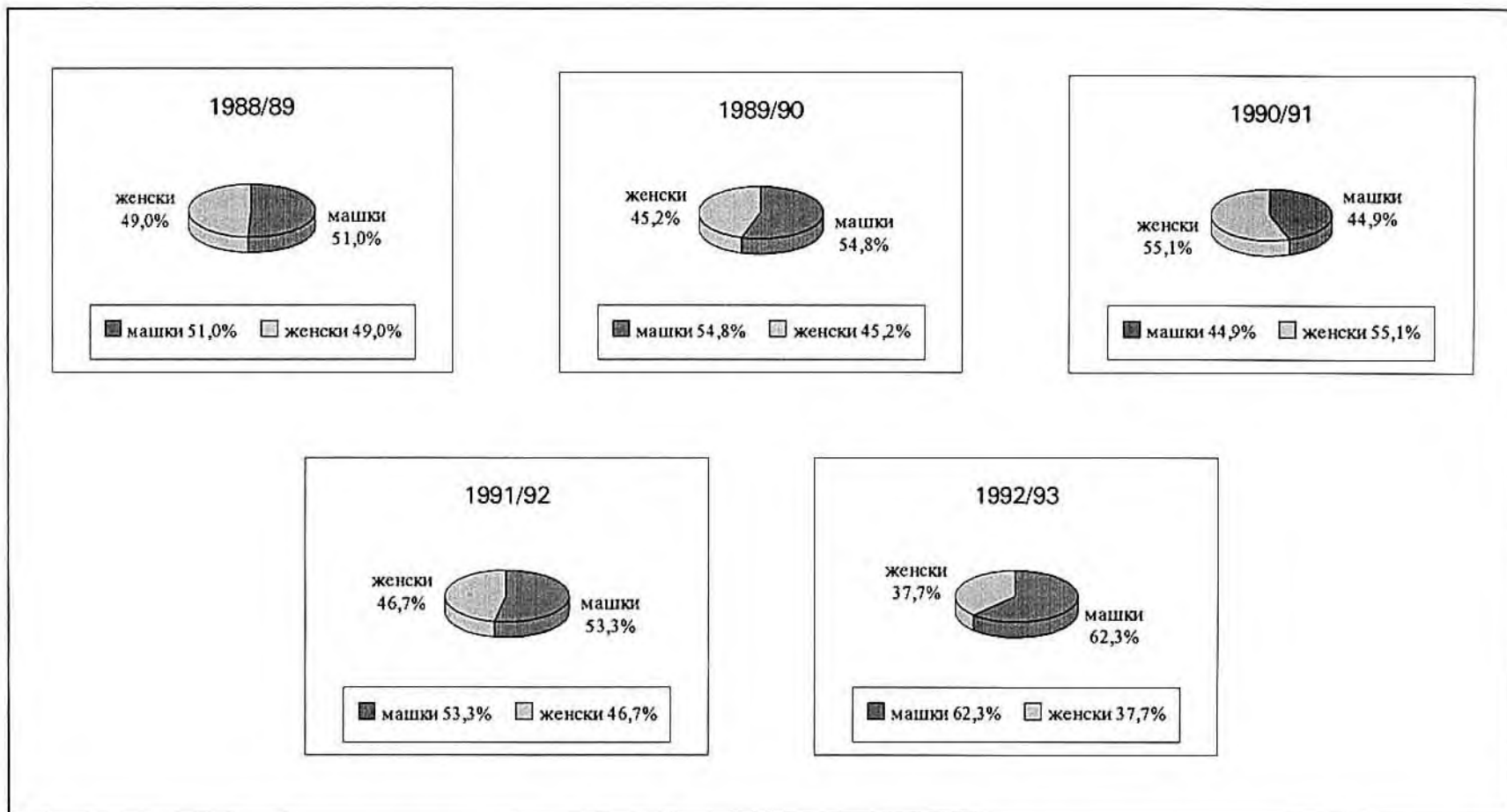
година	88/89		89/90		90/91		91/92		92/93	
	број	%	број	%	број	%	број	%	број	%
предвреме запишани	158	100,0	116	100,0	165	100,0	143	100,0	143	100,0
машки	75	47.5	53	45.7	81	49.1	75	52.5	67	46.9
женски	83	52.5	63	53.3	84	50.9	68	47.5	76	53.1

Табела 6: Број и проценти на машки и женски деца предвреме запишани во 4 селски основни училишта.

година	88/89		89/90		90/91		91/92		92/93	
	број	%	број	%	број	%	број	%	број	%
предвреме запишани	106	100,0	73	100,0	78	100,0	75	100,0	61	100,0
машки	54	51.0	40	54.8	35	44.9	40	53.3	38	62.3
женски	52	49.0	33	45.2	43	55.1	35	46.7	23	37.7

Слика 6: Полова сѝрукѝура на ѝредвреме заѝшшани ученици во чейѝири ѝрадски основни училишѝа

Слика 7: Полова сѝрукѝура на ѝредвреме заѝишани ученици во чѝѝири селски основни училишѝа

Од дадените табели и графикони може да се забележи дека во градските училишта, во периодот од пет учебни години, во вкупниот број на предвременно запишаните ученици, женските деца учествуваат со нешто поголем процент во однос на машките. Исклучок е учебната 1991/92 година, кога учеството на машките е за 5 проценти поголемо. Во основните училишта од поширокото подрачје на град Скопје, пак, тој однос е обратен, поточно, учеството на машките ученици е поголемо речиси во сите учебни години, со исклучок на 1990/91, кога тој процент е во прилог на женските ученички за 10.2%. Меѓутоа, иако се минимални, сепак, овие разлики индицираат тенденција дека процентот на женските деца кои предвременно се запишувани е поголем во градските основни училишта. Спротивно на тоа, процентот на машките деца кои се запишуваат предвреме е поголем во селските основни училишта.

1.3. УСПЕХ НА ПРЕДВРЕМЕ ЗАПИШАНИТЕ УЧЕНИЦИ

Добиените податоци за постигнатиот успех на предвременно запишаните ученици ќе ги изнесеме во две табели, една за градските, а друга за селските основни училишта. На следните две табели, за секоја учебна година од 1988/89 до 1992/93 и за секое одделение поединечно, успехот на учениците ќе биде даден во категориите: одличен, многу добар, добар, доволен.¹

¹ Во примерокот не се опфатени оние ученици што во текот на школувањето се осипале.

Табела 7: Успех изразен во категорији на предвреме запишаниите ученици во 4 градски ос. уч.

одд.	успех	88/89		89/90		90/91		91/92		92/93	
		број	%	број	%	број	%	број	%	број	%
I	одлични	135	87.7	93	80.2	143	89.4	124	92.6	130	90.9
	мн.добри	13	8.5	21	18.0	16	10.0	5	3.7	10	7.0
	добри	3	1.9	1	0.9	1	0.6	4	3.0	3	2.1
	доволни	3	1.9	1	0.9	0	-	1	0.7	0	-
	вкупно	154	100.0	116	100.0	160	100.0	134	100.0	143	100.0
II	одлични	127	83.6	88	77.9	138	87.3	119	90.8		
	мн.добри	20	13.1	19	16.8	15	9.5	8	6.2		
	добри	2	1.3	4	3.5	5	3.2	2	1.5		
	доволни	3	2.0	2	1.8	0	-	2	1.5		
	вкупно	152	100.0	113	100.0	158	100.0	131	100.0		
III	одлични	123	83.1	84	77.1	135	87.7				
	мн.добри	19	12.8	17	15.6	15	9.7				
	добри	5	3.4	6	5.5	3	1.9				
	доволни	1	0.7	2	1.8	1	0.7				
	вкупно	148	100.0	109	100.0	154	100.0				
IV	одлични	117	80.1	92	86.0						
	мн.добри	21	14.4	13	12.2						
	добри	7	4.8	1	0.9						
	доволни	1	0.7	1	0.9						
	вкупно	146	100.0	107	100.0						
V	одлични	100	73.0								
	мн.добри	33	24.1								
	добри	3	2.2								
	доволни	1	0.7								
	вкупно	137	100.0								

Табела 8: Успех изразен во категорији на предвреме запишаниите ученици во 4 селски ос. уч.

одд.	успех	88/89		89/90		90/91		91/92		92/93	
		број	%	број	%	број	%	број	%	број	%
I	одлични	74	69.8	46	63.0	53	67.9	57	76.0	34	55.8
	мн.добри	21	19.8	18	24.7	10	12.8	15	20.0	16	26.2
	добри	8	7.6	6	8.2	11	14.1	3	4.0	8	13.1
	доволни	3	2.8	3	4.1	4	5.2	0	-	3	4.9
	вкупно	106	100.0	73	100.0	78	100.0	73	100.0	61	100.0
II	одлични	71	67.0	47	64.4	53	67.9	55	74.3		
	мн.добри	23	21.7	13	17.8	14	17.9	16	21.6		
	добри	9	8.5	10	13.7	7	9.0	3	4.1		
	доволни	3	2.8	3	4.1	4	5.2	0	-		
	вкупно	106	100.0	73	100.0	78	100.0	74	100.0		
III	одлични	67	63.2	50	68.5	50	64.1				
	мн.добри	25	23.6	10	13.7	11	14.1				
	добри	13	12.3	11	15.1	12	15.4				
	доволни	1	0.9	2	2.7	5	6.4				
	вкупно	106	100.0	73	100.0	78	100.0				
IV	одлични	76	71.7	50	69.4						
	мн.добри	18	17.0	11	15.3						
	добри	12	11.3	9	12.5						
	доволни	0	-	2	2.8						
	вкупно	106	100.0	72	100.0						
V	одлични	61	58.1								
	мн.добри	28	26.7								
	добри	15	14.3								
	доволни	1	0.9								
	вкупно	105	100.0								

Во врска со успехот што го постигнуваат предвреме запишаните ученици, се наметнува прашањето: што треба да се земе како критериум според кој ќе се оценува оправданоста на предвременото запишување, односно, каков успех треба да постигне ученикот, за да се смета дека неговото предвреме запишување е оправдано. Тргувајќи од тоа, дека предвременото запишување е една од формите за забрзано напредување на оние деца кои се зрели на помала возраст, способни да ги исполнат училишните обврски, се определивме дека предвременото запишување е оправдано само кај оние ученици кои постигнале одличен успех. Всушност, овој критериум е користен во едно истражување во врска со обемот и успехот на предвреме запишаните ученици, спроведено во учебната 1978/79 година од страна на Заводот за унапредување на предучилишното и основното образование и воспитување на град Скопје². Имајќи го предвид наведениот критериум, сметаме дека оние ученици кои не постигнале одличен успех, подобро ќе било образованието да го започнеле една година подоцна. Со тоа, тие ќе имале можност за развој на нивните способности, знаења, интереси и работни навики и ќе можеле да постигнат значајно подобар успех и подобра основа за натамошното школување.

Ако се анализираат податоците во дадените табели, може да се забележи дека процентот на одличните е доста висок. Тоа многу повеќе е изразено во градските училишта, во кои над 80% од предвреме запишаните ученици постигнале одличен успех. Тој процент е знатно помал кај учениците од селските основни училишта. Исто така, забележливо е дека од одделение во одделение процентот на одличните опаѓа, и тоа најдрастично во V одделение. Процентот на другите категории, многу добар, добар, доволен, е со тенденција на пораст, како кај училиштата во градот, така и во селата. За подобро да се согледа, успехот што го постигнуваат предвреме запишаните

² С. Стојанов: Предврменото запишување на учениците во прво одделение и нивниот успех во основното училиште, Просветно дело, Скопје, 1980, бр.7-8, стр.59.

ученици во градските и во селските училишта, во двете наредни табели ќе го прикажеме нивниот просечен успех, по одделенија и учебни години.

Табела 9: Просечен успех на предвреме запишани ученици во 4 градски основни училишта

одделение	88/89	89/90	90/91	91/92	92/93
I	4.82	4.78	4.92	4.88	4.89
II	4.78	4.71	4.87	4.86	
III	4.78	4.69	4.87		
IV	4.77	4.84			
V	4.69				

Табела 10: Просечен успех на предвреме запишани ученици во 4 селски основни училишта

одделение	88/89	89/90	90/91	91/92	92/93
I	4.59	4.47	4.44	4.73	4.36
II	4.58	4.42	4.50	4.72	
III	4.54	4.48	4.38		
IV	4.66	4.51			
V	4.46				

Од прикажаните податоци се гледа дека просечниот успех на предвремено запишаните ученици во градските основни училишта е повисок од просечниот успех на учениците од селските училишта, и тоа во сите одделенија и во сите пет учебни години.

1.3.1. УСПЕХОТ НА ПРЕДВРЕМЕ ЗАПИШАНИТЕ УЧЕНИЦИ СПОРЕД КАЛЕНДАРСКАТА ВОЗРАСТ

За да се направи увид во дистрибуцијата на успехот, зависно од тоа колку месеци се предвреме запишани учениците, одлучивме анализата на податоците во однос на ова прашање да ја правиме со пресметување просечниот успех на учениците по месеците на предвременото тргнување на училиште.

Нивниот успех го прикажуваме во табели, и тоа посебно за градските, а посебно за селските основни училишта.

Табела 11: Дисџрибуција на успењој, зависно од тоа колку месеци се предвремено запишани учениците, во четири градски основни училишта

години	одделение	месеци на предвремено тргнување во основно училиште											
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
88/89	I	4.87	4.97	4.65	4.47	4.95	5.00	5.00	-	5.00	-	-	5.00
	II	4.81	4.92	4.67	4.40	4.94	4.86	5.00	-	5.00	-	-	5.00
	III	4.71	4.97	4.70	4.50	4.89	4.71	5.00	-	5.00	-	-	5.00
	IV	4.58	4.94	4.62	4.64	4.89	4.86	5.00	-	5.00	-	-	5.00
	V	4.62	4.91	4.50	4.62	4.69	4.43	5.00	-	5.00	-	-	5.00
89/90	I	4.57	4.83	4.88	4.79	4.78	4.78	5.00	5.00	5.00	5.00	-	-
	II	4.46	4.65	4.83	4.79	4.63	5.00	5.00	5.00	5.00	5.00	-	-
	III	4.42	4.59	4.78	4.69	4.75	5.00	5.00	5.00	5.00	5.00	-	-
	IV	4.69	4.76	4.96	4.77	4.88	5.00	5.00	5.00	5.00	5.00	-	-
90/01	I	4.94	4.86	4.89	4.84	4.88	5.00	4.86	5.00	5.00	-	-	-
	II	4.83	4.80	4.86	4.78	4.93	5.00	4.86	5.00	5.00	-	-	-
	III	4.83	4.85	4.84	4.76	4.93	5.00	4.86	5.00	5.00	-	-	-
91/92	I	4.76	4.92	4.96	4.85	5.00	4.80	5.00	5.00	5.00	-	-	5.00
	II	4.82	4.86	4.96	4.79	4.93	4.80	5.00	5.00	5.00	-	-	5.00
92/93	I	4.81	4.87	4.90	5.00	4.80	4.91	5.00	5.00	5.00	-	-	5.00

Табела 12: Дисџрибуција на успењој, зависно од тоа колку месеци се на предвремено запишани учениците, во четири селски основни училишта

години	одделение	месеци на предвремено тргнување во основно училиште											
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
88/89	I	4.74	4.53	4.50	4.38	4.56	4.67	5.00	5.00	5.00	-	-	5.00
	II	4.63	4.42	4.50	4.44	4.63	4.50	5.00	5.00	5.00	-	-	5.00
	III	4.42	4.42	4.45	4.50	4.56	4.67	5.00	5.00	5.00	-	-	5.00
	IV	4.58	4.68	4.59	4.63	4.56	4.67	5.00	5.00	5.00	-	-	5.00
	V	4.37	4.16	4.36	4.50	4.63	4.50	5.00	5.00	5.00	-	-	5.00
89/90	I	4.47	4.69	4.45	4.67	3.78	4.20	5.00	5.00	-	-	-	5.00
	II	4.35	4.56	4.36	4.75	3.89	4.20	5.00	5.00	-	-	-	5.00
	III	4.41	4.56	4.45	4.67	4.00	4.60	5.00	5.00	-	-	-	5.00
	IV	4.47	4.56	4.64	4.64	4.00	4.60	5.00	5.00	-	-	-	5.00
90/01	I	4.64	4.52	3.92	4.40	4.00	5.00	5.00	5.00	5.00	-	-	-
	II	4.68	4.62	4.08	4.30	4.00	5.00	5.00	5.00	5.00	-	-	-
	III	4.55	4.43	3.83	4.20	4.14	5.00	5.00	5.00	5.00	-	-	-
91/92	I	4.70	4.86	4.91	4.75	4.40	4.50	5.00	5.00	-	-	-	-
	II	4.75	4.79	4.82	4.73	4.40	4.50	5.00	5.00	-	-	-	-
92/93	I	4.20	4.39	4.08	4.42	4.60	5.00	5.00	5.00	-	-	-	-

Од приложение табели може да се согледа дека просечниот успех што го постигнуваат најмладите, поточно оние што најрано го започнале своето образование, е знатно повисок во однос на другите ученици. Оваа констатација се однесува како за учениците од градските, така и за учениците од селските основни училишта. За да се има уште појасна слика за постигнатиот успех на предвреме запишаните ученици, нивниот успех го разгледуваме во четири квартали. Првиот квартал ги опфаќа оние ученици кои предвреме го

започнале своето образование за еден, два или три месеци. Вториот квартал за четири, пет или шест месеци порано. Третиот квартал за седум, осум или девет месеци порано. Четвртиот квартал ги опфаќа учениците кои тргнале на училиште десет,единаесет или дванаесет месеци порано.

Табела 13: Усѐх даден по квартали на предвремено запишаниите ученици во четири градски основни училишта.

година	одделение	КВАРТАЛИ			
		I	II	III	IV
88/89	I	4.83	4.81	5.00	5.00
	II	4.80	4.73	5.00	5.00
	III	4.79	4.70	5.00	5.00
	IV	4.71	4.79	5.00	5.00
	V	4.68	4.58	5.00	5.00
89/90	I	4.76	4.78	5.00	5.00
	II	4.65	4.81	5.00	5.00
	III	4.60	4.81	5.00	5.00
	IV	4.80	4.88	5.00	5.00
90/91	I	4.90	4.91	4.95	-
	II	4.83	4.90	4.95	-
	III	4.84	4.90	4.93	-
91/92	I	4.88	4.88	5.00	5.00
	II	4.88	4.84	5.00	5.00
92/93	I	4.86	4.90	5.00	5.00

Табела 14: Усѐх даден по квартали на предвремено запишаниите ученици во 4 селски основни училишта.

година	одделение	КВАРТАЛИ			
		I	II	III	IV
88/89	I	4.59	4.54	5.00	5.00
	II	4.52	4.52	5.00	5.00
	III	4.43	4.58	5.00	5.00
	IV	4.62	4.62	5.00	5.00
	V	4.30	4.54	5.00	5.00
89/90	I	4.54	4.22	5.00	5.00
	II	4.42	4.28	5.00	5.00
	III	4.47	4.42	5.00	5.00
	IV	4.56	4.41	5.00	5.00
90/91	I	4.36	4.47	5.00	-
	II	4.46	4.43	5.00	-
	III	4.27	4.45	5.00	-
91/92	I	4.82	4.55	5.00	-
	II	4.78	4.54	5.00	-
92/93	I	4.22	4.67	5.00	-

Анализата на прикажаните податоци покажува дека учениците кои го започнале основното образование на помала возраст, поточно, кои припаѓаат на третиот и четвртиот квартал, постигнале подобар просечен успех од останатите ученици, од оние од првиот и од вториот квартал, и тоа како од I до V одделение, така и во сите пет учебни години. Од ова може да се констатира дека успехот што го постигнуваат учениците со помала календарска старост, во просек е подобар од успехот што го постигнуваат нивните постари соученици, како во градските, така и во училиштата од поширокото подрачје на град Скопје.

1.4. АКЦЕЛЕРИРАНИ УЧЕНИЦИ ВО ОДДЕЛЕНСКА И ПРЕДМЕТНА НАСТАВА

Од добиените податоци од евиденционите листи може да се констатира дека во периодот од 1988/89 до 1992/93 учебна година, во основните училишта кои беа опфатени во примерокот, вклучувајќи ги и останатите наведени 12 училишта, не акцелерирал ниту еден ученик во одделенската настава, а само два ученика акцелерирале во предметната настава.

Акцелерацијата на двата ученика била спроведена во учебната 1991/92 година во основното училиште "Ацо Шойов". Еден ученик акцелерирал од VII во VIII одделение, а една ученичка поминала од VI во VII одделение. И во двата случаи дознавме дека оваа постапка била иницирана од нивните родители. Мотивот за акцелерација на учениците бил, да им се овозможи на децата порано да се запишат во средно музичко училиште, бидејќи се работело за исклучително музички талентирани ученици, но и за ученици кои имале одличен општ успех. Акцелерацијата била успешно спроведена кај двата ученика, при што тие постигнале одличен успех по сите предмети што ги полагаа од одделението кое забрзано го завршиле.

Иако малиот број ученици кои забрзано напредувале во одделенската и предметната настава беше очекуван, сепак, ваквата состојба малку не загрижи. Токму поради тоа, се заинтересиравме да дознаеме нешто и за причините поради кои оваа форма на акцелерација не се применува во доволна мера во училишната практика. За таа цел, направивме разговор со некои училишни педагози. Од нив бевме информирани дека иницијативи од страна на наставниците биле преземани, навистина, многу ретко. Но, и тогаш родителите на учениците не покажале интерес за тоа. Меѓу другото, беше нагласено дека една од причините за непримената на акцелерацијата на учениците во одделенската и предметната настава е немотивираноста на наставниците, па и на родителите. Таа, пак, произлегува од тоа што многу работи во врска со примената на акцелерацијата не им се доволно познати, ниту пак точно прецизирани, како на пример, критериумите за избор на учениците за акцелерација, текот, организацијата и начинот на реализација и слично. Ова, беше истакнато, влијае врз наставниците да бидат резервирани и да пројавуваат отпор во однос на примената на училишната акцелерација. При организацијата на целата постапка, тие се препуштени сами на себе, без никакви напатствија и правни акти. Кај нив тоа предизвикува и извесен страв од тоа, дали таа ќе биде спроведена успешно и без никакви несакани ефекти и како сето тоа ќе се одрази врз самиот ученик и врз неговиот натамошен развој и напредок.

1.5. ЗАКЛУЧОК

Презентираните резултати во овој дел од трудов овозможуваат, со голема сигурност и доволна аргументација, да се верифицираат првите четири редоследно поставени хипотези во истражувањето.

◆ Првата хипотеза е дека постојат разлики во степенот на применувањето на формата - предвременно запишување во I одделение и формата - забрзаното напредување на учениците во одделенската и предметната настава. Добиените резултати покажуваат дека предвременото запишување во I одделение е често применувана форма во училиштата од град и село. Во вкупниот број запишани ученици во I одделение, речиси во сите училишта, една третина се оние кои се предвреме запишани. За разлика од тоа, акцелерацијата на учениците во одделенската и во предметната настава е, навистина, мошне ретко применувана форма на индивидуализација на настава во основните училишта.

◆ Втората хипотеза е дека постојат разлики во предвременото запишување на децата во I одделение, во основните училишта од градското и приградското подрачје на Скопје. Најдената разлика е статистички значајна, и таа укажува на значајно поголемиот процент на децата кои предвременно се запишуваат во I одделение во училиштата од градското подрачје, а во помал процент во училиштата од поширокото подрачје на градот Скопје.

◆ Третата хипотеза е дека постојат разлики во предвременото запишување во основните училишта кај децата од машки и од женски пол. Наодите на ова истражување покажуваат дека постои тенденција, поголем процент женски, а помал процент машки деца предвреме да се запишуваат во училиштата од градско подрачје. Спротивно на тоа, поголем процент машки,

а помал процент женски деца, предвреме се запишуваат во основните училишта од поширокото подрачје на град Скопје.

◆ Четвртата хипотеза е дека учениците кои се предвреме запишани во I одделение успешно напредуваат во основното образование. Добиените резултати недвосмислено покажуваат дека, најголем број од нив, речиси повеќе од $\frac{3}{4}$ од предвреме запишаните постигнуваат натпросечен успех во текот на школувањето. Исто така, во врска со постигнатиот успех е карактеристично дека подобар успех постигнуваат токму оние ученици кои повеќе месеци предвреме го започнуваат основното образование, за разлика од учениците кои предвреме се запишани во I одделение за еден, два или три месеци.

2. АНАЛИЗА НА РЕЗУЛТАТИТЕ ОД ПРАШАЛНИКОТ ЗА НАСТАВНИЦИ

Добиените податоци од прашалникот ќе бидат презентирани и анализирани, зависно од тоа како одговориле одделенските и предметните наставници и какви одговори давале наставниците кои работат во градски и во селски основни училишта. Освен тоа, тие ќе бидат анализирани според редоследот на прашањата од анкетниот лист.

1.

Со анкетањето беа опфатени вкупно 154 наставници од основни училишта од град и село.

Структурата на примерокот ја сочинуваат:

Одделенски наставници кои изведуваат настава во селски основни училишта	36	Вкупно наставници од селски основни училишта: 73
Предметни наставници кои изведуваат настава во селски основни училишта	37	Вкупно наставници од градски основни училишта : 81
Одделенски наставници кои изведуваат настава во градски основни училишта	41	Вкупно одделенски наставници: 77
Предметни наставници кои изведуваат настава во градски основни училишта	40	Вкупно предметни наставници: 77
Вкупен број на анкетирани наставници	154	

2.

За работното искуство, стекнато од наставниците во основното образование, добиени се следниве податоци, кои ги прикажуваме табеларно:

категории на одговори	одделенски наставници		предметни наставници		наставници во селски основни училишта		наставници во градски основни училишта		Вкупно	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
под 5 години	6	7,8	5	6,5	5	6,9	6	7,4	11	7,1
од 6 до 10 години	9	11,7	11	14,3	12	16,4	8	9,9	20	13,0
од 11 до 15 години	16	20,8	8	10,4	12	16,4	12	14,8	24	15,6
од 16 до 20 години	10	13,0	14	18,2	17	23,3	7	8,6	24	15,6
над 20 години	36	46,7	39	50,6	27	37,0	48	59,3	75	48,7
Вкупно	77	100	77	100	73	100	81	100	154	100

$$\chi^2 = 3,744 \quad df = 4 \quad P > 0,05$$

$$\chi^2 = 10,550 \quad df = 4 \quad P < 0,05$$

Може да се забележи дека голем број од анкетираниите наставници, речиси 50%, се со работен стаж над 20 години. Тоа, на некој начин, ни допушта да претпоставиме, тргнувајќи пред се' од нивното повеќегодишно работно искуство, дека во врска со одделните прашања на училишната акцелерација тие ќе ги истакнат токму оние моменти и оние состојби кои се значајни за овој проблем.

Во однос на работното искуство не постои разлика меѓу одделенските и предметните наставници. Тоа нешто го покажува пресметаниот Хи-квадрат тест, кој изнесува 3,744 и кој не е статистички значаен.

Но, кога ќе се разгледува дистрибуцијата на наставниците според годините на работен стаж на оние кои работат во селски и градски основни училишта, ќе се констатира дека наставниците од селските основни училишта, во просек, се со помал работен стаж. Хи-квадратот изнесува 10,550 и статистички е значаен на ниво од 0,05.

3.

На прашањето, дали досега работеле со ученици кои предвреме го започнале своето образование, наставниците се искажаа :

категории на одговори	одделенски наставници		предметни наставници		наставници во селски основни училишта		наставници во градски основни училишта		Вкупно	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
да	59	76,6	45	58,4	49	67,1	55	67,9	103	66,9
не	18	23,4	32	41,6	24	32,9	26	32,1	51	33,1
Вкупно	77	100	77	100	73	100	81	100	154	100

$$\chi^2 = 5,805 \quad df = 1 \quad P < 0,05$$

$$\chi^2 = 0,011 \quad df = 1 \quad P > 0,05$$

Како што може да се забележи, најголем е процентот на одделенските наставници (76,6%) кои се изјасниле дека имаат работено со ученици кои предвреме го започнале своето образование. Тоа не е случајно, бидејќи тие имаат најдобар увид во возраста на учениците од одделението кое го водат четири учебни години. За разлика од нив, кај предметните наставници тој процент е помал и изнесува 58,4%. Ова најверојатно се должи на тоа што тие немаат добар увид во календарската возраст на учениците, бидејќи работат со повеќе одделенија, а аналогно на тоа и со поголем број ученици. Во одговорите на ова прашање, постои статистички значајна разлика меѓу одделенските и предметните наставници. Добиената вредност на Хи-квадратот изнесува 5,805 и е значајна на ниво од 0,05.

Спротивно на тоа, не постои разлика во одговорите на ова прашање меѓу наставниците од селските и од градските основни училишта. Во овој случај Хи-квадратот изнесува 0,011 и не е статистички значаен.

Општо земено, резултатите добиени од ова прашање предизвикуваат некои дилеми. Ако се тргне од сознанијата дека во секоја генерација речиси 30% од учениците предвреме го започнуваат своето образование, очекувано е да е поголем и процентот на наставниците кои имаат такво искуство. Оние, пак, кои одговориле дека немаат искуство со предвреме запишани ученици, се

наставници со мал работен стаж или тоа се оние на кои не им е јасно кое дете се смета за предвреме запишано.

3.1. Како проблеми на кои наишле во работата со предвремено запишаните ученици, околу 40% од наставниците ги наведуваат следниве:

1. Почесѝи ѝроблеми од емоционална ѝприрода;
2. Социјална неадаѝтираносѝ на ученициѝе во одделениеѝо;
3. Поѝолем, ѝоизразен физички замор ѝри исполнување на наѝавниѝе задачи;
4. Послаба моќ на конценѝрација и внимание ѝри решавање одделни задачи;
5. Несамосѝојносѝ и несиѝурносѝ;
6. Неисѝрајносѝ во решавањеѝо ѝосложени, ѝоѝешки задачи;
7. Несериозносѝ во извршувањеѝо на училишниѝе обврски;
8. Послабо учесѝиво, ѝосебно во ѝрвиѝе месеци од учебнаѝа ѝодина, во акѝивнаѝа рабоѝа на часоѝ;
9. Поѝолема ѝоѝреба за иѝра;
10. Поѝешко совладување на ѝредвиденаѝа ѝроѝрама, ѝосебно во букварскиоѝ ѝериод;
11. Поѝешко следење на наѝаваѝа, вооѝиѝо;

Речиси 60% од наставниците се искажуваат дека не се соочиле со никакви посебни проблеми во работата со предвремено запишаните ученици. Дури и ако се појавиле, тие биле главно од иста природа, како и со навреме запишаните ученици. Ова посебно го искажуваат наставниците од селските основни училишта, а претпоставуваме дека се должи и на тоа што кај нив процентот на предвреме запишаните ученици во вкупната популација на првоодделенците е помал во однос на градските училишта. Исто така, помал е и бројот на учениците во паралелките. Несомнено, тоа им овозможува на наставниците повеќе и подобро да се запознаат со предвремено запишаните ученици, повеќе внимание да им посветат како во наставната работа, така и на нивниот правилен развој и адаптираност во одделенската средина, воопшто.

4.

Со испитувањето се добиени податоци за ставовите и мислењата на наставниците, за тоа дали е добро законското решение со кое се дава право на децата порано да го започнат своето образование.

категории на одговори	одделенски наставници		предметни наставници		наставници во селски основни училишта		наставници во градски основни училишта		Вкупно	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
добро	39	50,6	45	58,4	41	56,2	43	53,1	84	54,5
не е добро	38	49,4	32	41,6	32	43,8	38	46,9	70	45,5
Вкупно	77	100	77	100	73	100	81	100	154	100

$$\chi^2 = 0,943 \quad df = 1 \quad P > 0,05$$

$$\chi^2 = 0,147 \quad df = 1 \quad P > 0,05$$

Може да се забележи дека мислењата на наставниците во однос на ова прашање се приближно еднакво поделени. Само малку повеќе од 50% од наставниците сметаат дека законското решение е добро. Споредбените податоци дозволуваат да се констатира дека наставниците од одделенската и предметната настава, како и наставниците од селските и градските основни училишта, речиси подеднакво го вреднуваат законското решение со кое се дава право на децата порано да се запишат во I одделение. На тоа укажуваат и пресметаните вредности на Хи-квадратот (0,943 и 0,147), кои не се статистички значајни.

Според добиените резултати на ова прашање, произлегува дека не постои согласност во оценките на наставниците за тоа какво е наведеното законско решение. Од тие причини, извршивме анализа на објаснувањата за оценките "добро е" и "не е добро".

4.1. Оние наставници кои сметаат дека законското решение е "добро", како образложение на својот став најчесто го изнесуваат следново:

- Се поощрува индивидуалноста на учешкој - индивидуалној развој;
- Се овозможува образованието да го завршат за покус временски период;
- Се дава можност побрзо да ја изразат и развијат својата надареност;

- Се овозможува децата побрзо да најредуваат, а воедно и до максимум да го користат својот интелектуален капацитет;
- Ученикот ќе најредува побрзо, нема да се кочи во одделение кое одговара на неговата хронолошка возраст, туку во одделение соодветно на неговата ментална возраст;

Ова беа повеќето од позитивните страни на законското решение согледани и истакнати од страна на наставниците.

4.2. Образложенијата од наставниците, на констатациите дека законското решение "не е добро", според нивната содржина ги групиравме во неколку групи, и тоа:

- На оваа возраст деца не се доволно психички и физички зрели за следење на настава и за исполнување на училишните обврски и задачи;
- Програмата е преобемна, не соодветствува на оваа возраст на учениците, поради што е и тешка за совладување;
- Не е добро решено исполнувањето на подготвеноста на децата за предвременно учество во училиште, не се прецизирани критериумите за утврдување зрелоста на децата за училиште;
- Предвреме, по желба на родителите, се запишуваат и деца кои не ги исполнуваат условите за упис, постојно, кои психички и физички не се доволно зрели и способни;
- Се скрапува дејството и игра на учениците;

Наставниците кои оценуваат дека постојното законско решение не е добро, имаат различно мислење во врска со возраста на која треба да се дозволи предвременно запишување на децата во основното училиште. Нешто повеќе од половина од нив (51,5%), сметаат дека тоа треба да биде со навршени седум години од почетокот на учебната година. Останатите, пак, предлагаат дека е добро тоа да биде со навршена шестиполгодишна возраст. Возрасните граници што ги предлагаат некои од наставниците, се темелат, секако, на нивното лично искуство. Но, тие не може да претставуваат добро решение на овој проблем, бидејќи не овозможуваат целосно почитување на

индивидуалните разлики во развојот на децата. Крајно апсурдно е да се смета дека шестиполгодишната или седумгодишната возраст треба да претставува граница, за да може надареното дете предвреме да се запише во основното училиште. Напротив, постојното законско решение поради тоа што не им дава можност на некои особено напредни деца да се запишат на помала возраст од онаа што е предвидена со Законот, можеби не е добро. Впрочем, такви случаи веќе има во образовната практика на некои училишта и, истите сугерираат дека има потреба да се намали, а не да се зголеми календарската возраст за предвремено запишување во основно училиште.

5.

На прашањето, дали во училиштето во кое работат наставниците, имало досега ученици на кои им е овозможено забрзано да напредуваат - да завршат две одделенија за една учебна година, добиени се следниве одговори:

категории на одговори	одделенски наставници		предметни наставници		наставници во селски основни училишта		наставници во градски основни училишта		Вкупно	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
да	36	46,8	36	46,8	18	24,7	54	66,7	72	46,8
не	41	53,2	41	53,2	55	75,3	27	33,3	82	53,2
Вкупно	77	100	77	100	73	100	81	100	154	100

$$\chi^2 = 0 \quad df = 1 \quad P > 0,05$$

$$\chi^2 = 27,219 \quad df = 1 \quad P < 0,01$$

Како што може да се забележи, на ова прашање со "да" или со "не" одговориле приближно еднаков процент одделенски и предметни наставници. Сепак во поголем процент одговориле со "не". Меѓутоа, значајно различни одговори се дадени од наставниците кои работат во селски, во однос на оние кои работат во градски основни училишта. Со "да" одговориле 24,7% од наставниците кои работат во селски, а 66,7% од наставниците кои работат во градски основни училишта. Разликата во дадени одговори, која е проверувана со помош на Хи-квадрат тестот, е статистички значајна. Оваа разлика е

сосема логична, бидејќи, иако се ретки случаите за забрзано напредување на учениците, сепак, како такви тие се познати пред се' во работата на градските основни училишта. Освен тоа, разликата во одговорот е резултат и на тоа што поголем број од наставниците од селските основни училишта се со помал работен стаж во однос на оние од градските основни училишта. Од одговорите на ова прашање може да се изведе, исто така, констатацијата дека поголем процент од анкетираниите наставници немаат искуство со оваа педагошка форма на индивидуализација на наставата.

5.1. Оние наставници кои се искажаа дека во нивното училиште е давано право на учениците да завршат две одделенија за една учебна година, како посебна педагошка помош што им била пружана при акцелерацијата го наведоа следново:

- *Додатни часови, на кои се работени поопштни теми од програмите за одделни предмети;*
- *Консултации со педагози и наставници;*
- *Давање инструкции за самостојна работа на учениците;*
- *Учествување и запознавање со соодветна литература;*
- *Насочување и издвојување побитни делови од материјалот за одделни наставни предмети;*
- *Посебна програма, изготвена од предметни наставници во соработка со педагози.*

5.2. Наставниците кои се изјаснија дека во нивното училиште не е давано право учениците забрзано да напредуваат, како причини за тоа истакнуваат дека:

- *Не е дискутирано на стручен начин за оваа можност;*
- *Никој не пројавил никаква желба, нема барање, ниту од учениците, ниту од родителите;*
- *Нема пракса за какво нешто во училиштето;*
- *Нема ученици кои ги задоволуваат барањата за акцелерација;*

- Родителите, наставниците и учениците не се доволно информирани за акцелерацијата и нејзината законска регулатива;
- Постои незаинтересираност и несигурност на наставниците.

Во прилог на ова треба да се наведе и согледувањето дека, како причина за непримената на акцелерацијата на учениците во одделенската и предметната настава, наставниците од селските основни училишта ја наведоа недоволната информираност на родителите, наставниците и учениците за училишната акцелерација и за законската одредба со која се овозможува истата.

6.

На прашањето за тоа, колку години најмногу треба да им се дозволи на учениците да го завршат основното образование за покусо време од предвиденото, наставниците го изнесоа следново мислење:

категории на одговори	одделенски наставници		предметни наставници		наставници во селски основни училишта		наставници во градски основни училишта		Вкупно	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Само за 1 г.	42	54,5	37	48,1	39	56,4	40	49,4	79	51,3
Најмногу 2 г.	30	39,0	38	49,3	32	43,8	36	44,4	68	44,2
Друго	5	6,5	2	2,6	2	2,8	5	6,2	7	4,5
Вкупно	77	100	77	100	73	100	81	100	154	100

$$\chi^2 = 2,543 \quad df = 2 \quad P > 0,05$$

$$\chi^2 = 1,121 \quad df = 2 \quad P > 0,05$$

Кај одговорите на ова прашање забележливо е дека дистрибуцијата на фреквенциите кон двата понудени одговори е речиси иста. Имено, 51,3% од наставниците сметаат дека на учениците треба да им се дозволи најмногу за една година основното образование да го завршат порано, наспроти 44,2% од наставниците, кои мислат дека треба да им се одобри основното образование да го завршат порано најмногу за две години од предвидениот рок. Само 4,5% од наставниците, пак, сметаат дека не треба да се овозможува забрзано напредување на учениците.

Споредбените податоци дозволуваат да се констатира дека, еднакво мислење за ова прашање имаат не само одделенските и предметните наставници, туку и наставниците од селските и градските основни училишта. Ова нешто се констатира, бидејќи добените вредности на Хи-квадрат тестот не се статистички значајни.

7.

Различните мислења на наставниците за тоа кога е најдобро да им се овозможи на учениците забрзано да напредуваат, може да се согледаат од податоците кои се презентирани во следнава табела:

категории на одговори	одделенски наставници		предметни наставници		наставници во селски основни училишта		наставници во градски основни училишта		Вкупно	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
од I до IV одделение	7	9,1	6	7,8	9	12,3	4	4,9	13	8,5
од V до VIII одделение	14	18,2	21	27,3	9	12,3	26	32,1	35	22,7
во текот на целиот период	56	72,7	50	64,9	55	75,4	51	63,0	106	68,8
Вкупно	77	100	77	100	73	100	81	100	154	100

$$\chi^2 = 1,816 \quad df = 2 \quad P > 0,05$$

$$\chi^2 = 9,942 \quad df = 2 \quad P < 0,01$$

Од податоците се гледа дека е најголем процентот наставниците (68,8%) кои сметаат дека, најдобро е на учениците да им се овозможи забрзано да напредуваат во текот на целиот период на школувањето. Помалку од една четвртина од наставниците (22,7%), таквата можност ја гледаат во предметната настава, а сосема мал процент (8,5%), се определуваат за забрзано напредување на учениците во одделенската настава.

Податоците покажуваат дека овој општ заклучок се однесува само на мислењата и ставовите на одделенските и предметните наставници, но не и на

разликите во мислењата на наставниците од селските и од градските основни училишта. Ваквиот заклучок го поткрепува вредноста на Хи-квадрат тестот, кој е статистички значаен кога се во прашање разликите меѓу одделенските и предметните наставници, но не и кога станува збор за разликите во мислењата меѓу наставниците од селските и градските основни училишта.

8.

Во ова истражување сакавме да се запознаеме и со ставовите и мислењата на наставниците по прашањето, на кои ученици треба да им се дава право забрзано да напредуваат во основното образование. За таа цел, понудени им беа следниве одговори на ова прашање:

- а) На секој ученик илшо сака и мисли дека може;*
- б) На ученицилше со лодобар усилх;*
- в) Само на оние ученици кои имаат одличен оилшл усилх и кои лосебно се ислтакнуваат со своиле сплособностл и знаења;*
- г) (да наведат сами илшо мислатл лше).*

Добиените податоци ги даваме на следнава табела:

категории на одговори	одделенски наставници		предметни наставници		наставници во селски основни училишта		наставници во градски основни училишта		Вкупно	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
а	9	11,7	9	11,7	3	4,1	15	18,6	18	11,7
б	0	0	1	1,3	1	1,4	0	0	1	0,7
в	67	87,0	65	84,4	67	91,8	65	80,2	132	85,7
г	1	1,3	2	2,6	2	2,7	1	1,2	3	1,9
Вкупно	77	100	77	100	73	100	81	100	154	100

$$\chi^2 = 1,364 \quad df = 3 \quad P > 0,05$$

$$\chi^2 = 8,972 \quad df = 3 \quad P < 0,05$$

Според податоците, 85,7% од наставниците сметаат дека забрзано напредување во одделенската и предметната настава треба да им се овозможи само на оние ученици кои имаат одличен општ успех и кои посебно се истакнуваат со своите способност и знаења. Останатите 11,7% од наставниците,

сметаат дека таа можност треба да се даде на секој ученик што сака и мисли дека може. 1,9% од нив, пак, мислат дека воопшто таквата можност не треба да се дава, а само 0,7% се изјасниле дека тоа треба да им се овозможи на учениците со подобар успех. Од изнесените податоци може да се забележи дека, најголем број од наставниците ја прифаќаат и ја подржуваат онаа опција која, всушност, е основен критериум предвиден со Законот, според кој се одобрува акцелерација на учениците во одделенската и предметната настава. Исто така, податоците покажуваат дека законското решение на ова прашање во еднаков голем процент го прифаќаат и одделенските и предметните наставници, но во значително повисок процент наставниците од селските, во споредба со наставниците од градските основни училишта.

9.

Со анкетирањето на наставниците се добиени податоци за нивното мислење за тоа кој треба да предлага ученици за забрзано напредување во основното училиште:

категории на одговори	одделенски наставници			предметни наставници			наставници во селски основни училишта			наставници во градски основ. училишта			Вкупно		
	f	%	R	f	%	R	f	%	R	f	%	R	f	%	R
Самиот ученик	10	13,0	3	16	20,8	3	5	6,8	4	21	25,9	3	26	16,9	3
Одделенскиот наставник	56	72,7	1	24	31,2	2	36	49,3	2	44	54,3	1	80	51,9	2
Одделенскиот совет	34	44,2	2	53	68,8	1	46	63,0	1	41	50,6	2	87	56,5	1
Родителот	7	9,1	4	13	16,9	4	7	9,6	3	13	16,0	4	20	13,0	4
Други субјекти*	4	5,2	5	2	2,6	5	1	1,4	5	5	6,2	5	6	3,9	5

Најголем процент наставници сметаат дека одделенскиот совет и одделенскиот наставник се субјекти кои треба да предлагаат ученици за забрзано напредување. На овие два субјекта тие им придаваат речиси подеднаков

* Под друг субјект се подразбираат одговорите: стручен тим, педагог-психолог, кои се предложени од страна на самите наставници.

приоритет и важност. Значајно место во овој поглед зазема и оценката на наставниците дека предлагач може да биде и самиот ученик, а исто така дека тоа треба да биде родителот. Наспроти тоа, сосема мал процент од наставниците, како субјект кој треба да предлага ученици за акцелерација во одделенската и предметната настава, ги наведуваат педагогот и психологот, како стручна екипа.

Споредувањето на оценките од одделенските и предметните наставници покажува дека тие речиси иста важност им придаваат на определените субјекти, со исклучок на тоа што кај одделенските наставници првиот ранг го зазема субјектот - одделенски наставник како предлагач, а вториот ранг - одделенскиот совет. Кај предметните наставници, пак, тој редослед е токму обратен. Дека меѓу овие две групи наставници навистина постои високо совпаѓање во оценувањето на важноста на определените субјекти, тоа го потврдува и добиената ранг-корелација, која е мошне висока и изнесува 0,90.

Висок степен на истоветност во одговорите на ова исто прашање, постои и меѓу наставниците од градските и селските основни училишта. Пресметаната ранг-корелација и во овој случај е мошне висока и изнесува 0,85.

10.

На прашањето: дали е потребно да им се пружи посебна педагошка помош на учениците кои забрзано треба да напредуваат во основното училиште. Наставниците се искажаа:

категории на одговори	одделенски наставници		предметни наставници		наставници во селски основни училишта		наставници во градски основни училишта		Вкупно	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
да	76	98,7	76	98,7	73	100,0	79	97,5	152	98,7
не	1	1,3	1	1,3	0	0	2	2,5	2	1,3
Вкупно	77	100	77	100	73	100	81	100	154	100

$$\chi^2 = 0 \quad df = 1 \quad P > 0,05$$

$$\chi^2 = 1,826 \quad df = 1 \quad P > 0,05$$

Забележлив е фактот дека најголемиот број од наставниците (98,7%), со исклучок на еден незначителен процент (1,3%), сметаат дека е неопходно на учениците да им се пружи соодветна педагошка помош при акцелерацијата во одделенската и предметната настава. Оваа констатација, како што може да се забележи од податоците, се однесува еднакво и на двете категории наставници - одделенски и предметни, а и на наставниците од селските и градските основни училишта.

10.1. За да се согледа суштината на потребата за давање посебна педагошка помош на учениците кои треба да акцелерираат, од нив се бараше да се изјаснат и по прашањето: Кои од наведените форми е најцелисходно да се применуваат за да им се помогне на учениците?:

- a) *Индивидуални програми со најбистрини содржини од материјалот за одделението кое се акцелерира;*
- б) *Додатна настава за подготвување на испитицие;*
- в) *Хоспицирање на ученицие во редовниа и додатнаа настава за одделението за кое се подготвуваат да полагаат испит;*
- г) *Со подготвување програмирани материјали;*
- д) *Давање инструкции на ученикот за самостојна работа од соодветни извори на знаење;*
- ж) *(осигурена можност самите наставници да назначат одредена форма на помош);*

Во врска со ова прашање се добиени следниве податоци:

категории на одговори	одделенски наставници			предметни наставници			наставници во селски основни училишта			наставници во градски основни училишта			Вкупно		
	f	%	R	f	%	R	f	%	R	f	%	R	f	%	R
а	37	48,1	2	34	44,2	2	24	32,9	2	47	58,0	1	71	46,1	2
б	14	18,2	3	12	15,6	3	15	20,5	3	11	13,6	4	26	16,9	3
в	11	14,3	5	9	11,7	5	10	13,7	4	10	12,3	5	20	13,0	5
г	12	15,6	4	10	13,0	4	10	13,7	4	12	14,8	3	22	14,3	4
д	50	64,9	1	43	55,8	1	50	68,5	1	43	53,1	2	93	60,4	1
е	2	2,6	6	1	1,3	6	1	1,4	6	2	2,5	6	3	1,9	6

Според ранг-листите, може да се забележи дека, како најцелисходна форма на педагошка работа при акцелерацијата на учениците во одделенската и предметната настава е оценето давањето инструкции за самостојна работа. Според мислењето на наставниците, таа има највисок ранг. Исто така, доста високо на листата се наоѓаат и индивидуалните програми со најбитни содржини од материјалот за одделението кое се акцелерира. Веднаш потоа следат: додатната настава за подготвување на испитите, програмираните материјали и хоспитирањето на учениците.

Кога се проценува значењето на одделните форми на педагошка помош, не постојат разлики во мислењата на одделенските и предметните наставници. Тоа може да се види од нивните ранг-листи, како и од пресметаниот Спирманов коефициент на корелација, кој изнесува 1,00. Слично на ова, и компарирањето на ранг-листите на наставниците од селските и градските основни училишта, покажува дека меѓу нив постои големо сопаѓање во оценувањето вредноста на понудените форми на педагошка работа. Тоа нешто го потврдува добиената ранг-корелација, која е висока и изнесува 0,84.

11.

Со цел да утврдиме на кој начин е најдобро да се врши идентификацијата на учениците за забрзано напредување во одделенската и предметната настава, направен е обид да се испитаат ставовите и мислењата на наставниците за одделните претпоставени постапки:

* Наставниците наведоа: соработка на наставниците со училишните педагози и психолози.

- а) По њајќи на континуирано следење најредокојќи на ученикојќи од страна на наставникојќи;
- б) По њајќи на организирање соодветни натпревари;
- в) Со примена на тестови на знаења;
- г) Со тестови на способности;
- д) Со анализа на ученичките трудови (писмени задачи, контролни задачи, ученички творби и др.);
- е) Разговор со родителите;
- ж) Со постојатна улог на сите во учењето;
- з) (дадена можност, самите наставници да наведат некоја постојатка).

категории на одговори	одделенски наставници			предметни наставници			наставници во селски основни училишта			наставници во градски основни училишта			Вкупно		
	f	%	R	f	%	R	f	%	R	f	%	R	f	%	R
а	66	85,7	1	61	79,2	1	60	82,2	1	67	82,7	1	127	82,5	1
б	4	5,2	7	11	14,3	6	6	8,2	6	9	11,1	7	15	9,7	7
в	19	24,7	2	19	24,7	2	21	28,8	2	17	21,0	3,5	38	24,7	2
г	14	18,2	5	14	18,2	4	14	19,2	3,5	14	17,3	5	28	18,2	5
д	18	23,4	3,5	12	15,6	5	13	17,8	5	17	21,0	3,5	30	19,5	4
е	10	13,0	6	7	9,1	7	4	5,5	7	13	16,0	6	17	11,0	6
е	18	23,4	3,5	15	19,5	3	14	19,2	3,5	19	23,5	2	33	21,4	3

Добиените податоци покажуваат дека, најголем процент од наставниците, (82,5%), како најдобра постапка за идентификација на учениците за акцелерација, го сметаат континуираното следење на напредокот на ученикот од страна на наставникот. На второ и трето место според наставниците, приближно еднакво значење при идентификацијата на учениците им се дава на постапките под "в", и "е". На четврто место, пак, се наоѓа анализата на ученичките трудови, а веднаш потоа следат тестовите на способности, како и разговорот со родителите. Најниско вреднувана е постапката на идентификација по пат на организирање соодветни натпревари.

Може да се забележи дека нема некои поголеми отстапки во редоследот на рангирањето на наведените постапки од одделенските и од предметните наставници. Ранг-корелацијата на оценувањето постапките меѓу оддел-

енските и предметните наставници е мошне висока и изнесува 0,92. Тоа значи дека постои хомогеност во мислењата и ставовите на овие две категории наставници, во однос на постапките преку кои е најдобро да се врши идентификација на учениците за акцелерација.

Слично како во претходниот случај, мали разлики во проценувањето на значењето на наведените постапки за идентификација на учениците постојат и меѓу наставниците од селските и градските основни училишта. Ранг-корелацијата изнесува 0,80, што укажува дека меѓу нив има значајно сопаѓање во дадените оценки за вредноста на одделните постапки.

12.

Во оценувањето на училишните услови за успешно реализирање на забрзаното напредување на некои ученици, наставниците ги искажаа следниве свои мислења:

категории на одговори	одделенски наставници		предметни наставници		наставници во селски основни училишта		наставници во градски основни училишта		Вкупно	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
многу добри	7	9,1	16	20,8	8	11,0	15	18,5	23	14,0
добри	45	58,4	35	45,4	36	49,3	44	54,3	80	52,0
задоволителни	19	24,7	17	22,1	21	28,7	15	18,5	36	23,4
незадоволителни	6	7,8	9	11,7	8	11,0	7	8,7	15	9,7
Вкупно	77	100	77	100	73	100	81	100	154	100

$$\chi^2 = 5,483 \quad df = 3 \quad P > 0,05$$

$$\chi^2 = 3,591 \quad df = 3 \quad P > 0,05$$

Податоците покажуваат дека најголем процент од наставниците (52,0%), сметаат дека условите на нивните училишта се добри за непречена реализација на акцелерацијата на учениците. Една четвртина од нив (23,4%) ценат дека училишните услови се задоволителни, доста помал процент од нас-

тавниците се искажуваат дека условите се многу добри, а сосема мал дел се изјасниле дека условите се незадоволителни.

Анализата на податоците покажува дека не постојат разлики во оценувањето на училишните услови, ниту меѓу одделенските и предметните наставници, ниту меѓу наставниците од селските и градските основни училишта. На ова укажуваат добиените вредности на Хи-квадрат тестот, кои не се статистички значајни.

13.

За да се одговори на прашањето во што, посебно, наставниците ја согледуваат оправданоста и значењето на примената на педагошката форма за забрзано напредување на учениците во основното образование, понудена им беше можност да изберат некои од понудените одговори, а исто така, да можат и самите да се произнесат, да го искажат своето мислење. Имено, ним им беше понуден одговорот "а", "б", "в" и "г", а пак "д" беше можност дадена за слободно искажување на мислењето.

- а) *Се појачува и развива индивидуалноста на учениците;*
- б) *Економичност на образованието - илтарична заштеда, доколку надарените ученици побрзо го завршат школувањето;*
- в) *Се овозможува учениците за илтаричок временски период да завршат основно образование;*
- г) *Задоволување на барањата на општествената заедница;*
- д) _____;

Добиените податоци се прикажани во следнава табела:

категори на одговори	одделенски наставници			предметни наставници			наставници во селски основни училишта			наставници во градски основни училишта			Вкупно		
	f	%	R	f	%	R	f	%	R	f	%	R	f	%	R
a	59	76,6	1	50	64,9	1	47	64,4	1	62	76,5	1	109	70,8	1
б	8	10,4	3	10	13,0	3	11	15,1	3	7	8,6	3	18	11,7	3
в	23	29,9	2	24	31,2	2	18	24,7	2	29	35,8	2	47	30,5	2
г	3	3,9	4	3	3,9	4	1	1,4	4	5	6,2	4	6	3,9	4

Во овој случај, впечатлив е фактот дека најголем процент (70,8%), од наставниците сметаат дека со применувањето на акцелерацијата на учениците се овозможува почитување и развивање на индивидуалноста на ученикот. Голем број од наставниците (30,5%), оправданоста на оваа педагошка форма ја согледуваат во можноста учениците за пократок временски период да стекнат соодветно образование. Дobar дел од наставниците (11,7%) ја истакнуваат економичноста на образованието - парична заштеда, а за сосема мал процент (3,9%), примарно е задоволување барањата на општествената заедница.

Споредбата, пак, на добиените одговори покажува дека не само одделенските и предметните наставници, туку и наставниците од селските и градските основни училишта, на ист начин ги согледуваат вредносните аспекти на забрзаното напредување на учениците во одделенската и предметната настава. Кај сите четири групи наставници е ист рангот, кој укажува на резултатот што сметаат дека се постигнува со акцелерацијата на учениците во основното училиште. Пресметаната ранг-корелација, која и во двата случаи изнесува 1,00, укажува дека во поглед на ова прашање меѓу одделните групи на наставници постои мошне висок степен на согласување.

14.

Со анкетирањето се добиени податоци и за мислењата на наставниците во врска со прашањето, дали предвременото запишување во прво одделение и забрзаното напредување во одделенската и предметната настава, ги ценат како форми кои имаат еднаков придонес во создавањето услови за оптимален развој на напредните ученици.

категории на одговори	одделенски наставници		предметни наставници		наставници во селски основни училишта		наставници во градски основни училишта		Вкупно	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
имаат еднаков придонес	42	54,5	49	63,6	36	49,3	55	67,9	91	59,1
немаат еднаков придонес	28	36,4	21	27,3	30	41,1	19	23,5	49	31,8
без одговор	7	9,1	7	9,1	7	9,6	7	9,6	14	9,1
Вкупно	77	100	77	100	73	100	81	100	154	100

$$\chi^2 = 1,538 \quad df = 2 \quad P > 0,05$$

$$\chi^2 = 6,037 \quad df = 2 \quad P < 0,05$$

Може да се забележи дека најголем процент од наставниците, поточно 59,1%, се искажале дека двете форми на акцелерација имаат еднаков придонес во создавањето услови за оптимален развој на учениците. 31,8% од наставниците, пак, кога е во прашање развојот на надарените ученици, не им придаваат исто значење на наведените форми.

Слична дистрибуција на фреквенциите се јавува и кај одделенските и предметните наставници. Процентуалниот сооднос на дадените одговори, кај нив е речиси ист. Тргувајќи од добиените податоци, може да се констатира дека, во однос на ова прашање постои согласност во ставовите на одделенските и предметните наставници. На тоа укажува и Хи-квадратот, кој изнесува 1,538 и кој не е статистички значаен.

Анализата на одговорите на наставниците од селските и градските основни училишта, покажува дека меѓу нив постои разлика во однос на ова прашање. На тоа укажува Хи-квадратот, чија вредност е 6,037, а е значаен на ниво 0,05. Може да се забележи дека наставниците од селските основни училишта речиси се поделени во оценката за придонесот на споменатите две форми на акцелерација на учениците. За разлика од нив, наставниците од градските основни училишта, во голем процент (67,9%), се изјасниле дека предвременото запишување на учениците во училиште и забрзаното напреду-

вање во одделенската и предметната настава, имаат еднаков придонес во развојот на напредните деца.

15.

Во однос на тоа дали со постојниот Закон добро се регулирани сите значајни прашања во врска со акцелерацијата на учениците во основното училиште, наставниците ги изнесоа следниве мислења и ставови.

категории на одговори	одделенски наставници		предметни наставници		наставници во селски основни училишта		наставници во градски основни училишта		Вкупно	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
да	55	71,4	43	55,8	46	63,0	52	64,2	98	63,7
не	9	11,7	18	23,4	9	12,3	18	22,2	27	17,5
без одговор	13	16,9	16	20,8	18	24,7	11	13,6	29	18,8
Вкупно	77	100	77	100	73	100	81	100	154	100

$$\chi^2 = 4,780 \quad df = 2 \quad P > 0,05$$

$$\chi^2 = 4,654 \quad df = 2 \quad P > 0,05$$

Од приложените податоци, може да се забележи дека 63,7% од наставниците, имаат одговорено дека со постојниот Закон тие прашања се добро регулирани, 17,5% сметаат дека не се добро регулирани, додека 18,8% немаат дадено одговор на прашањето. Наставниците кои го оставиле ова прашање без одговор, главно, како причина за тоа наведуваат дека не се запознаени со законската регулатива за училишна акцелерација.

Ако се разгледува ова прашање од аспект на добиените одговори од одделенските и од предметните наставници, може да се воочи дека 71,4% од одделенските и 55,8% од предметните наставници се искажале дека со Законот добро се регулирани сите поважни прашања во врска со акцелерацијата на учениците. За разлика од тоа, пак, 11,7% одделенски и 23,4% предметни наставници одговориле дека тие прашања не се добро регулирани. Може да се забележи, исто така, дека поголем е процентот на наставниците од предметната настава кои го оставиле неодговорено ова прашање, во однос на оддел-

енските наставници. Меѓутоа, од добиениот Хи-квадрат тест, кој изнесува 4,780 и не е статистички значаен, се констатира дека меѓу овие две групи наставници не постои разлика во дадените одговори на ова прашање.

Добиените податоци, пак, за наставниците од селските и од градските основни училишта покажуваат дека е речиси еднаков процентот на наставниците од училиштата од двете средини, кои се искажале дека се добро регулирани сите позначајни прашања во врска со забрзаното напредување на учениците. А пак, кај оние наставници кои сметаат дека тие прашања не се добро регулирани, во поголем процент се наставници од градските основни училишта. Спротивно на тоа, прашањето го оставиле без одговор во поголем процент наставниците од селските основни училишта. Но, бидејќи добиената вредност на Хи-квадратот изнесува 4,654 и не е статистички значајна, произлегува дека наставниците и од селските и од градските основни училишта имаат истоветно мислење за постојното законско решение на училишната акцелерација.

15.1. Оние наставници кои одговориле негативно на ова прашање, наведуваат дека во врска со училишната акцелерација не се доволно прецизно формулирани во постоечкиот Закон следниве значјни прашања:

- *Критериумите за избор на ученици за училишна акцелерација, како и посочување на некои мерни инструменти кои треба да се користат во сироведувањето на посилкама на идентификација;*
- *Начинот на полагање, изведување на испити по предметите од одделението кое забрзано треба да го завршат учениците;*
- *Прецизирање на текоит и начинот на сироведувањето на посилкама за акцелерација на учениците во основното училиште.*

Ова беа, главно оние прашања кои наставниците ги истакнаа како поважни, а за кои сметаат дека има потреба да се разработат и законски да се прецизираат, со што ќе се олесни практичната примена на училишната акцелерација.

Со намера да се запознаеме со критериумите на кои им се придава најголемо значење при изборот на ученици за забрзано напредување во одделенската и предметната настава, на наставниците им беа понудени следниве модалитети на одговори, со можност за дополнување:

- а) *Усїехої;*
- б) *Инїелекїуалниїе сїособносїи;*
- в) *Посебниїе склоносїи и инїереси на ученикої;*
- г) *Желбаїа на родиїелиїе;*
- д) *Мислењето на насїавникої;*
- ѓ) _____.

категории на одговори	одделенски наставници			предметни наставници			наставници во селски основни училишта			наставници во градски основн. училишта			Вкупно		
	f	%	R	f	%	R	f	%	R	f	%	R	f	%	R
а	34	44,1	3	20	26,0	3	21	28,8	3	33	40,7	2	54	35,1	3
б	37	48,1	1	38	49,3	1	30	41,1	2	45	55,6	1	75	48,7	1
в	36	46,8	2	35	45,5	2	42	57,5	1	29	35,8	3	71	46,1	2
г	9	11,7	5	6	7,8	5	3	4,1	5	12	14,8	5	15	9,7	5
д	26	33,8	4	10	13,0	4	12	16,4	4	24	29,6	4	37	24,0	4
ѓ*	5	6,5	6	0	0	6	3	4,1	5	2	2,5	6	5	3,2	6

Резултатите го покажуваат најголемиот процент наставници, (48,7%), кои сметаат дека, како значаен критериум при изборот на учениците за акцелерација, треба да се земат интелектуалните способности. Доста голем процент наставници (46,1%), наведуваат дека најголемо значење имаат посебните склоности и интереси на ученикот, а 35,1% од наставниците укажаат дека при изборот треба да се тргнува од успехот на учениците. На посочените критериуми кои се наоѓаат на првото, второто и третото место на рангот, може да се забележи дека наставниците им придаваат приближно иста важност при изборот на учениците за забрзано напредување. Мислењето на

* Категоријата на одговор "ѓ" го опфаќа ретко фреквентниот одговор - немаме изградено критериуми.

наставникот и желбата на родителите, се критериуми на кои од страна на испитаните наставници им се припишува помала важност. Освен тоа, карактеристично е што најголем број од наставниците сметаат дека изборот не треба да се врши само врз основа на еден критериум, на пример, не само врз основа на успехот или, пак, само според интелектуалните способности.

Вреднувањето на критериумите од страна на одделенските и предметните наставници е речиси исто. Тоа може да се забележи од двете ранг-листи, каде што пресметаната ранг-корелација е максимална 1,00.

Споредбата, пак, на ранг-листите добиени за наставниците од селските и градските основни училишта, покажува дека меѓу нив постојат извесни разлики во оценувањето важноста на одделните критериуми, според кои треба да се врши изборот на учениците за акцелерација. Но, меѓу нив постои и значаен степен на сопаѓање, што го покажува пресметаната ранг-корелација, која изнесува 0,81. Очигледно е дека поголем процент наставници од градските училишта, сметаат дека интелектуалните способности играат најголема улога при изборот на учениците за акцелерација, а наставниците од селските училишта истакнуваат дека таква улога имаат посебните склоности и интересирања на ученикот.

17.

Одговорите на наставниците, кои ги добивме со анкета по прашањето дали сметаат дека наставниците во нивните училишта се доволно информирани за суштината, значењето, условите и можностите за применување на педагошката форма - забрзано напредување на учениците во основното образование, ги изнесуваме на следнава табела:

категории на одговори	одделенски наставници		предметни наставници		наставници во селски основни училишта		наставници во градски основни училишта		Вкупно	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
да	51	66,2	45	58,4	47	64,4	49	60,5	96	62,3
не	26	33,8	32	41,6	26	35,6	32	39,5	58	37,7
Вкупно	77	100	77	100	73	100	81	100	154	100

$$\chi^2 = 0,996 \quad df = 1 \quad P > 0,05$$

$$\chi^2 = 0,247 \quad df = 1 \quad P > 0,05$$

Добиените податоци покажуваат дека, поголем број од испитаните наставници или, поточно 62,3%, сметаат дека доволно се информирани за сите позначајни прашања во врска со примената на акцелерацијата на учениците во одделенската и предметната настава. Помал е процентот на наставниците (37,7%) кои се искажуваат дека не се доволно информирани.

Слична дистрибуција на фреквенции на одговорите се јавува и кај одделенските и кај предметните наставници. Но нешто поголем е процентот на одделенските наставници кои одговориле дека се доволно информирани. Од пресметаниот Хи-квадрат тест, кој изнесува 0,996 и не е статистички значаен, произлегува дека меѓу нив не постои разлика во степенот на нивната информираност. Исто така, резултатите покажуваат дека не постои разлика во одговорите на ова прашање и меѓу наставниците од селските и градските основни училишта. Тоа може да се констатира, бидејќи Хи-квадратот, кој изнесува 0,247, не е статистички значаен.

17.1. Во контекст на истото прашање, од наставниците кои се искажале дека не се доволно информирани, барано е да предложат што треба да се направи за да се добијат потребни информации за акцелерацијата на учениците во одделенската и предметната настава. Нивните предлози се однесуваат главно на следново:

1. Да се организираат стручни советувања и семинари, на кои наставниците ќе имаат можност да бидат информирани за досегашните искуства и ефекти од примената на училишната акцелерација, за начините и критериумите за идентификација на учениците, за постижките на из-

- ведување и реализирање, како и за постојечката законска регулатива, која се однесува на забрзаното напредување на учениците во одделенската и предметната настава, иако и за други прашања во врска со акцелерацијата на учениците во основното образование;
- Училишната да набави соодветна стручна литература која го истражува проблемот на училишната акцелерација;
 - Да се изготви правилник од кој наставниците најлесно и најбрзо ќе добијат поважни информации за успешна примена на акцелерацијата на учениците во одделенската и предметната настава.

18.

Ова прашање е во непосредна врска со претходното, а поставено е со цел да се добијат информации за тоа дали училиштата располагаат со потребна стручна и педагошко-психолошка литература, која се однесува за проблемот на училишната акцелерација. Притоа ги добивме следниве податоци:

категорија на одговори	одделенски наставници		предметни наставници		наставници во селски основни училишта		наставници во градски основни училишта		Вкупно	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
да	29	36,4	28	36,4	17	23,3	40	49,4	47	37,0
не	48	62,3	49	63,6	56	76,7	41	50,6	97	63,0
Вкупно	77	100	77	100	73	100	81	100	154	100

$$\chi^2 = 0,028 \quad df = 1 \quad P > 0,05$$

$$\chi^2 = 11,215 \quad df = 1 \quad P < 0,01$$

Како што покажуваат податоците, од вкупно испитаните наставници, 37% се изјасниле дека нивните училишта поседуваат доволно педагошко-психолошка литература за училишната акцелерација, додека мошне поголем процент од наставниците (63%) се искажале дека нивните училишта немаат таква потребна стручна литература.

На ова прашање исто одговориле и одделенските и предметните наставници. Меѓутоа, значајно се различни добиените одговори од наставниците

од селските и од градските училишта. Нешто повеќе од три четвртини од наставниците од селските училишта (76,6%) се искажале дека во нивните училишта нема таков вид литература, а така одговориле и 50,6% наставници од градските училишта. Тоа е и разбирливо, ако се има предвид фактичката разлика во опременоста на училиштата воопшто. Разликата во овој поглед е евидентна и статистички значајна, бидејќи Хи-квадратот кој изнесува 11,215 е значаен на ниво 0,01.

19.

По прашањето: кога би требало да се започне со подготвување на ученикот за забрзано напредување во основното училиште, наставниците ги изнесоа следниве свои ставови и мислења:

категории на одговори	одделенски наставници		предметни наставници		поставници во селски основни училишта		поставници во градски основни училишта		Вкупно	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
на крајот на учебна година	2	2,6	0	0	0	0	2	2,5	2	1,3
во текот на I полугодие	7	9,1	8	10,4	4	5,5	11	13,6	15	9,7
во текот на II полугодие	6	7,8	1	1,3	3	4,1	4	4,9	7	4,6
во текот на цела уч. година	62	80,5	68	88,3	66	90,4	64	79,0	130	84,4
Вкупно	77	100	77	100	73	100	81	100	154	100

$$\chi^2 = 5,915 \quad df = 3 \quad P > 0,05$$

$$\chi^2 = 5,038 \quad df = 3 \quad P > 0,05$$

Во врска со ова прашање е карактеристично дека најголем процент од наставниците, 84,4%, се искажале дека најдобро е подготовката на учениците за акцелерација во одделенската и предметната настава да се изведува во текот на целата учебна година. Сосема мал процент, 9,7% сметаат дека таа треба да се изведува во текот на првото полугодие, а некои, пак, 4,6% сметаат

дека подготовката треба да се изведе во текот на второто полугодие. Останатиот дел наставници, 1,3%, како најпогоден период за подготовка на ученикот за забрзано напредување во училиштето го наведуваат крајот од учебната година. Ова е општа констатација, па се однесува не само на добиените одговори од одделенските и предметните наставници, туку и на одговорите од наставниците од селските и градските основни училишта. Истата се темели на фактот што пресметаната вредност на Хи-квадрат тестот не е статистички значајна. Значи, во однос на ова прашање постои висока согласност на наставниците дека подготовката на учениците за акцелерација треба да се изведува во текот на целата учебна година.

20.

За да утврдиме на кој начин наставниците сметаат дека треба да се испитува знаењето на учениците на кои им е овозможено да акцелерираат, дадовме можност да се избира од три категории на одговори ("а", "б", "в") и можност за давање друг вид одговор (под "г"):

- а) *Комисиски, за сите предмети заедно;*
- б) *Комисиски, за секој предмет посебно;*
- в) *Со шесетови на знаење;*
- г) _____;

категории на одговори	одделенски наставници		предметни наставници		наставници во селски основни училишта		наставници во градски основни училишта		Вкупно	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
а	12	15,6	7	9,1	3	4,1	16	19,8	19	12,3
б	37	48,0	52	67,5	47	64,4	42	51,8	89	57,8
в	28	36,4	18	23,4	23	31,5	23	28,4	46	29,9
Вкупно	77	100	77	100	73	100	81	100	154	100

$$\chi^2 = 6,018 \quad df = 2 \quad P < 0,05$$

$$\chi^2 = 8,784 \quad df = 2 \quad P < 0,05$$

Општо земено, добиените податоци покажуваат дека најголем број од наставниците (57,8%) сметаат дека проверувањето на знаењето треба да се изврши комисиски, за секој предмет посебно. Значително помал процент од наставниците (29,9%), наведуваат дека тестовите на знаење се најдобар начин за испитување на учениците кои треба да акцелерираат во одделенската и предметната настава. Само 12,3%, од наставниците, пак, се на мислење дека тоа треба да биде комисиско проверување на знаењата на учениците за сите предмети заедно.

Забележлив е фактот дека одговорите на ова прашање, дадени од страна на одделенските и предметните наставници, меѓусебно се разликуваат. Предметните наставници ја преферираат определбата за комисиско испитување по секој предмет, посебно во однос на другите два начини на испитување. Кај одделенските наставници тоа е помалку префериран начин на испитување. Меѓу нив постои разлика и во поглед на проценувањето вредноста на другите два начина на испитување. Според тоа, бидејќи Хи-квадратот изнесува 6,018 и е статистички значаен на ниво 0,05, со сигурност може да се констатира дека овие две групи наставници немаат исто мислење кон начинот на кој треба да се испитува знаењето на учениците кои би акцелерирале.

За споменативе три начини на испитување различно мислење имаат и наставниците од селските и градските училишта. Имено, поголем процент наставници (64,4%) од селските училишта сметаат дека е добар комисискиот начин на испитување за секој предмет посебно, за разлика од наставниците од градските училишта каде што тој процент изнесува 51,8%. Тие меѓусебно се разликуваат и во однос на прашањето на комисискиот начин на испитување за сите предмети заедно. Во врска со него, наставниците од градските училишта се изјасниле во поголем процент (19,8%) од наставниците од селските основни училишта (4,1%). Добиениот Хи-квадрат тест, кој изнесува 8,784 и кој е на ниво од 0,05, укажува дека овие две групи наставници имаат различно мислење за тоа како треба да се испитуваат учениците кои акцелерираат.

21.

Од посебен интерес за ова истражување, беше да се запознаеме со ставовите и мислењата на наставниците по прашањето дали има потреба од изготвување правилник за училишна акцелерација. Во врска со тоа, ги добивме следниве одговори:

категории на одговори	одделенски наставници		предметни наставници		наставници во селски основни училишта		наставници во градски основни училишта		Вкупно	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
да	71	92,2	71	92,2	66	90,4	76	93,8	142	92,2
не	2	2,6	3	3,9	4	5,5	1	1,3	5	3,3
без одговор	4	5,2	3	3,9	3	4,1	4	4,9	7	4,5
Вкупно	77	100	77	100	73	100	81	100	154	100

$$\chi^2 = 0,343 \quad df = 2 \quad P > 0,05$$

$$\chi^2 = 2,238 \quad df = 2 \quad P > 0,05$$

Од наведените податоци може да се забележи следното: Повеќе од 90% од наставниците сметаат дека има потреба од правилник за училишна акцелерација. Освен тоа, постои голема хомогеност во нивните ставови за ова прашање, без оглед на нивното образование и средината во која работат. Ваквите резултати, а и оние што веќе ги изнесовме кај едно од предходните прашања, каде како причина за неприменување забрзано напредување на учениците во основното училиште беше истакнато токму непостоењето ваков правилник, упатуваат дека е суштинска потребата од изготвувањето ваков акт. Со него би се надминале и би се разрешиле повеќе проблеми и дилеми во практичната примена на училишната акцелерација.

21.1. Како што веќе истакнавме најголем процент од наставниците (92,2%), сметаат дека има потреба за изготвување на правилник за училишна акцелерација. Како причина за постоење на таков правилник, тие ги наведуваат следниве:

- *Ќе се обезбеди адекватна примена на училишната акцелерација, со тоа што ќе се прецизираат критериумите во врска со целата постапка, поточно начинот на идентификација и изборот на учениците за акцелерација, нивната подготовка, како и начинот на изведување, проверување на знаењата на учениците по одделни предмети од одделение што кое забрзано го завршуваат;*
- *Ќе се избегнат разликите во однос на спроведувањето акцелерација на учениците од училиште до училиште, бидејќи правилниот ќе биде едinstвен и оштимоважечки за сите училишта во републикава;*
- *Ќе се обезбеди подобра информираност на сите субјекти (наставници, родители и ученици) за училишната акцелерација воопшто, како и за начинот на нејзината примена;*
- *Ќе се посвети повеќе внимание и ќе се зголеми интересот и мотивираноста кај наставниците за примена на акцелерацијата на учениците во основното училиште;*

22.

Со намера да утврдиме каква е состојбата во училишната практика во однос на тоа колку пати во текот на учебната година наставничкиот и одделенскиот совет го разгледуваат прашањето дали има ученици на кои треба да им се овозможи побрзо напредување, на наставниците им беа понудени следниве неколку одговори, со можност за дополнување:

- а) *Не го разгледувал тоа прашање;*
- б) *Го разгледувал еднаш во учебната година;*
- в) *Го разгледувале два пати во учебната година;*
- г) _____;

категории на одговори	одделенски наставници		предметни наставници		наставници во селски основни училишта		наставници во градски основни училишта		Вкупно	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
а	44	57,1	40	51,9	41	56,2	43	53,1	84	54,6
б	16	20,8	15	19,5	14	19,2	17	21,0	31	20,1
в	7	9,1	7	9,1	8	10,9	6	7,4	14	9,1
г*	0	0,0	6	7,8	4	5,5	2	2,5	6	3,9
без одговор	10	13,0	9	11,7	6	8,2	13	16,0	19	12,3
Вкупно	77	100	77	100	73	100	81	100	154	100

$$\chi^2 = 6,275 \quad df = 4 \quad P > 0,05$$

$$\chi^2 = 3,463 \quad df = 4 \quad P > 0,01$$

И покрај тоа што одделенскиот и наставничкиот совет имаат законска обврска најмалку двапати во учебната година да разгледаат дали има ученици што се истакнуваат посебно со знаења и способности за да им се овозможи побрзо напредување, од добиените резултати, секако, може да се забележи дека ова барање не се почитува. Имено, голем број наставници, повеќе од една половина, имаат одговорено дека наставничкиот и одделенскиот совет воопшто не го разгледувале тоа прашање. Околу една петина, поточно 20,1% од испитаните наставници, имаат наведено дека само еднаш во учебната година наставничкиот и одделенскиот совет разгледувал дали има ученици на кои може да им се одобри забрзано да напредуваат, додека помал процент (9,1%) од наставниците наведуваат дека таа должност била обавена два пати во текот на учебната година. Исто така, се појавува и незначителен процент наставници (3,9%), кои истакнуваат дека тоа прашање било разгледувано само по потреба. Забележително е и тоа дека 12,3% наставници не навеле ништо, го оставиле непополнето ова прашање, што веројатно е резултат на извесна резервираност или претпазливост на наставниците да ја изнесат реалната состојба во нивното училиште. Оваа претпоставка може да ја поткрепиме и со фактот што, повеќето наставници од училиштата од кои се и наставниците кои го оставиле отворено ова прашање, имаат дадено негативен одговор на истото.

* Наведува одговор "по потреба".

Во однос на ова прашање може да се забележи дека е приближно иста состојбата во селските и градските основни училишта. Оваа констатација може да се изведе врз основа на добиената вредност на Хи-квадратот - (3,463), која не е статистички значајна.

23.

Во рамките на ова истражување, наставниците изнесоа некои свои мислења и предлози за тоа, што тие сметаат дека е потребно да се превземе за создавање неопходни услови за да можат надарените ученици непречено забрзано да напредуваат во основното образование. Тие пред се' укажаа на потребата од следното:

- Донесување правилник за училишна акцелерација, итн на некој начин истакава дека иако некои ученици на еден иаков правен акт, ја оштетува примената на акцелерацијата на учениците во основното училиште. Во ова смисла го истаква некои ученици на унифицирани критериуми за идентификација на учениците и тоа како за предвремено забрзување, иако и за забрзано напредување во одделенската и предметната настава, како и некои ученици на еден утврден начин на спроведување на целата работа на забрзано напредување на учениците, подготвувањето на учениците за акцелерација, вреднувањето на знаењата на учениците од одделни предмети од одделението кое го претставуваат и слично. Овој предлог на наставниците како што може да се забележи, е во позитивна корелација со нивните веќе искажани ставови и мислења на едно од предходните прашања, кое се однесуваше на потребата од изготвување на правилник за училишната акцелерација;
- Изготвување посебни програми за работа со ученици на кои им е одобрено да акцелерираат во одделенската и предметната настава, во кои ќе бидат содржани најважните содржини од одделни предмети, со што ќе се намали обемот на содржините во поединечните предмети. На овој начин, наставниците претставуваат дека ќе им се олесни подгот-

пловкаџа на исџиџиџе на учениџиџе и очекувааџ да се џроџави џоџодем инџерес и моџив каџ џонаџредниџе учениџи забрзано да наџредувааџ во основноџо училиџиџе;

- Формирање џосебни џаралелки наменџи за учениџи од сиџе училиџиџа од џрадоџ на кои им е овозможено забрзано да наџредувааџ, со кои би рабоџеле наџџиџакнаџи џросвеџни рабоџиџици со џомоџ на наџсовремени наџџавни средџџва и џомаџала;
- Оџремување на училиџиџаџа со соодвеџна сиџручна џедаџоџко-џсихолоџка лиџераџура коџа џо џреџира џроблемоџ на училиџинаџа акцелераџа. Ова барање уџаџува на џоа дека наџџавниџиџе имааџ џоџреба џодеџално да се заџознааџ и информирааџ за оваа форма на индивидуализаџа, како и со начиноџ на џримена на исџаџа, џиџо се соџледува и во барањеџо на наџџавниџиџе да им се џружи сиџручна џомоџ и инџџрукџи од сиџрана на училиџниџе џедаџоџи и џсихолоџи, како и лица од друџи научни инџџиџуџи;
- Намалување на броџоџ на учениџиџе во џаралелкиџе, со џиџо ќе се овозмоџи на наџџавниџиџе џовеќе внимание да им џосвеџаџ и џодолџо да комуџиџирааџ со учениџиџе на кои им е одобрено забрзано да наџредувааџ и да им дадаџ инџџрукџи за самосџоџно џодџоџвување на исџиџиџе од одделениеџо кое се сиџремааџ забрзано да џо заврџаџ;
- Осовременување на џрофилирањеџо на идниоџ наџџавен кадар во смисла на џоа, во џекоџ на нивноџо образование да се здобиџаџ со знаења за одделни форми на рабоџа со надарениџе и џалениџираниџе учениџи џиџо ќе можаџ да џи џрименувааџ во училиџинаџа џраџџика.

Ова беа, главно предлоџите и мислењаџа изнесени од страна на наџџавниџите, кои, според нив, се значаџни за создавање неопходни услови за примена и непречена реализаџа на забрзаното напредување на учениџите од основното училиџте. Интересно е овде да се истакне и тоа дека слични предлоџи и мислења во врска со потребата за посџфикасно реализирање на инди-

видуализацијата на наставата, се добиени од наставниците и во истражувањето на професорот Анатоли Дамјановски.*.

Од посебна важност за нас е и тоа што на ова прашање наставниците меѓу другото истакнаа и пофални зборови за преземената иницијатива за проучување на овој проблем, истакнувајќи притоа дека со некои работи во врска со училишната акцелерација имале можност за прв пат да се запознаат преку овој прашалник.

2.1. ЗАКЛУЧОК

Со анкетањето на наставниците добивме мошне интересни податоци, кои, на некој начин, укажуваат на некои дилеми и проблеми во примената на училишната акцелерација. Истите може да послужат и како појдовна основа во изнаоѓањето решенија за што поголема афирмација и посоодветна примена на забрзаното напредување на учениците во училишната практика. Бидејќи, општо за вредноста на резултатите добиени од анкетата со наставниците, ќе стане збор во завршниот дел на заклучните сознанија и констатации за целиот труд, овде ги изнесуваме резултатите од анкетањето само од аспект на поставените хипотези.

◆ Во истражувањето беше поставена како петта по ред хипотезата, дека наставниците имаат различни ставови во однос на примената на одделни методи и постапки за идентификација на учениците за забрзано напредување во основното училиште. За таа цел кај прашањето број 11, на наставниците им беа понудени со прашалникот, повеќе одгодори, и тоа:

- *По њајќи на конјинуирано следење најредокојќи на ученикојќи од сјџрана на наставникојќи;*
- *По њајќи на организирање соодвејќни најјревари;*
- *Со џримена на џесјови на знаење;*

* А. Дамјановски: "Индивидуализација на наставата", Просветно дело, 1993, Скопје.

-
- Со теснови на способност;
 - Со анализа на ученичкии трудови (писмен задачи, контролни задачи, ученички творби и др.);
 - Разговор со родителите;
 - Со индивидуалниот успех во учењето,

Од добиените одговори може да се констатира дека според мислењето на наставниците, идентификацијата треба да се врши со помош на повеќе постапки, а не само врз основа на една постапка. Меѓутоа, треба да се истакне и тоа, дека најголем процент од наставниците го оценуваат континуираното следење на напредокот на ученикот од страна на наставникот, како начин на кој е најдобро да се идентификуваат учениците за забрзано напредување во училиштето.

Во однос на постапките кои треба да се користат за идентификација на учениците за акцелерација, може да се забележи дека тие се различно вреднувани од страна на наставниците. Исто така, тие различно ја оценуваат важноста на одделни критериуми кои треба да се користат при изборот на учениците. Но и покрај тоа, сепак, кај нив доминира ставот дека, најголемо значење при изборот за акцелерација треба да имаат интелектуалните способности, посебните склоности и интереси на ученикот, како и постигнатиот успех.

Интересно е и тоа што наставниците, иако искажаа различни ставови за вредноста на применувањето на одделни методи и постапки при идентификацијата на учениците за акцелерација, ја истакнаа како мошне неопходна потребата од изградување на единствени критериуми на идентификација кои треба да се применуваат во основните училишта.

◆ Како шеста хипотеза во ова истражување беше: наставниците сметаат дека преку различни форми на работа треба да им се пружа помош на учениците на кои би им било овозможено забрзано да напредуваат во основното училиште. Оваа хипотеза се потврдува со фактот, што наставниците од понудените постапки и форми за пружање помош на учениците при акцелерацијата, не се одлучија само за една, туку наведоа повеќе, од кои сепак најви-

соко ги оценија давањето инструкции за самостојна работа на учениците од соодветни извори на знаење, како и на индивидуалните програми со најбитни содржини од материјалот за одделението кое се акцелерира. Исто така, голем дел од наставниците придаваат значење и на додатната настава за подготвување на испитите. За важноста на формите за пружање помош на учениците при акцелерацијата, говорат и добиените одговори на другите прашања од прашалникот, меѓу кои како применувани форми во училишта, се наведени следниве:

- *додајни часови, на кои се работени појешки теми од програмите за одделни предмети;*
- *консултации со предавачи и наставници;*
- *давање инструкции за самостојна работа на учениците;*
- *укажување и запознавање со соодветна литература;*
- *насочување и издвојување поједини делови од материјалот за одделни наставни предмети;*
- *поsebна програма, изготвена од предметни наставници во*
- *соработка со училишниот предавач.*

Сето ова говори дека наставниците ценат дека при акцелерацијата на учениците треба да им се пружа разновидна помош, без никакво ограничување, и тоа, пред се' онаа која ќе се оцени дека е најцелисходна во поединечен случај и одреден момент.

◆ Седмата хипотеза, која беше поставена во истражувањето, е: Наставниците сметаат дека е добро законското решение со кое се регулира училишната акцелерација. Наспроти очекувањето, дека наставниците во поголем дел ќе се изјаснат за тоа дека законската регулатива е добра, истражувањето покажа дека ставовите и мислењата се поделени, и тоа како за законското решение со кое се дава право понапредните деца да се запишат порано во училиште, така и за забрзаното напредување на учениците во одделенската и предметната настава. Имено, во однос на прашањето за тоа, дали е добро законското решение со кое се дава право децата да го започнат

своето образование на порана возраст, 54,5% се изјасниле дека е добро, додека 45,5% дека не е добро. Меѓутоа, дел од наставниците кои истакнуваат дека законското решение не е добро, во своето образложение на одговорот наведуваат:

- *не е добро решено испитувањето на подготвеноста на децата за предвременно прегнување во училиштето, не се прецизирани критериумите за утврдување зрелоста на децата за училиштето.*
- *предвреме, по желба на родителите, се запишуваат и деца кои не ги исполнуваат условите за упис, имено, кои психички и физички не се доволно зрели и способни.*

Овој податок допушта да констатираме, дека тие, всушност, законското решение го ценат како добро, но укажуваат на тоа дека истото може да се злоупотреби како од објективни, така и од субјективни причини.

За тоа, пак, дали е добро законското решение со кое се дава право на учениците да завршат две одделенија во една учебна година, според добиените резултати од прашалникот, може да се заклучи, дека не постои согласност во оценките на наставниците, односно постојат разлики во нивните ставови и мислења за одделните законски одредби на ова прашање. Така на пример, во однос на тоа на кои ученици треба да им се допушти да акцелерираат во одделенската и предметната настава, во поголем процент, (85,7%), се изјаснуваат дека тоа треба да се овозможи само на оние ученици кои имаат одличен општ успех и кои посебно се истакнуваат со своите способности и знаења, што всушност е и критериум според постоечката законска регулатива. Значи, што се однесува до критериумот за избор на ученици за акцелерација, законското решение го оценуваат како добро поголем дел од наставниците. Меѓутоа, делот од законската регулатива со кој се предвидува надарените ученици да можат да го завршат основното образование за покусо време од предвиденото за најмногу две години, наставниците различно го оценуваат. Имено, 44,2% ја прифаќаат како добра таквата можност, додека 43,2% сметаат дека на учениците треба да им се дозволи најмногу за една година, да го завршат порано основното образование.

А, пак, на прашањето дали со постојниот Закон добро се регулирани сите значајни прашања во врска со акцелерацијата на учениците во основното училиште, 63,7% наставници одговараат дека добро се регулирани, додека 17,5% сметаат дека не се добро регулирани, а 18,8% немаат дадено одговор на прашањето. Како прашања кои не се добро регулирани со Законот, наставниците ги наведоа:

- *критериумите за избор на ученици за училишна акцелерација, како и посочување на кои мерни инструменти кои треба да се користат во идентификација;*
- *начинот на полагање, изведување испити по предметите од одделението кое забрзано треба да го завршат учениците;*
- *прецизирање на текој и начинот на следење на идентификација за акцелерација на учениците во основното училиште.*

Сите наведени податоци говорат во прилог на заклучокот дека, општо земено, наставниците не се единствени во ставот дека е добро законското решение со кое се овозможува предвременно запишување на децата во прво одделение, а и забрзано напредување на учениците во одделенската и предметната настава. Поточно речено, нивните мислења во однос на тоа се подвоени.

◆ Наставниците ценат дека примената на училишната акцелерација ја отежнува недоволната стручна информираност за овој проблем, како и непостоењето на соодветен правилник. Ова беше, всушност, деветтата хипотеза поставена во истражувањето. Во прилог на истата говорат податоците кои се добиени на неколку прашања од анкетниот лист. Од добиените податоци произлегува дека, наставниците како причина за неприменувањето на акцелерацијата на учениците во основното училиште, ги истакнаа токму непостоењето на правилник, недоволната информираност за досегашните искуства и ефекти од нејзина примена, неизграденоста на критериуми за идентификација на надарените ученици, како и нивната неспособност за применување на постапките на изведување и реализирање на педагошката работа со учениците кои забрзано треба да напредуваат. Дека недоволната

информираност ја отежнува примената на училишната акцелерација, се потврдува со фактот што повеќе од половината наставници се изјасниле дека во текот на учебната година наставничкиот и одделенскиот совет ниеднаш не го разгледувал прашањето дали има ученици на кои треба да им се овозможи побрзо напредување, и покрај тоа што со Закон се обврзани за тоа. Исто така, како причина за тоа е посочено и непостоењето на литература која го третира ова прашање, посебно во селските основни училишта во кои 76,7% од наставниците се искажаа дека нивното училиште не располага со таков вид литература.

Потребата за изготвување правилник за училишна акцелерација ја согледуваат 92,2% наставници, при што нагласуваат дека со него би се надминале и би се решиле повеќе проблеми и дилеми во практичната примена на училишната акцелерација. Како образложение за тоа, тие меѓу другото наведуваат:

- ќе се обезбеди адекватна примена на училишната акцелерација, со тоа што ќе се прецизираат критериумите во врска со целата политика, поточно начиној на идентификација и изборот на учениците за акцелерација, нивната подготовка, како и начиној на изведување, проверување на знаењата на учениците по одделни предмети од одделението кое забрзано го завршуваат;
- ќе се обезбеди подобра информираност на сите субјекти (наставници, родители и ученици) за училишната акцелерација воопшто, како и за начиној на нејзината примена.

Ова главно беа прашања кои одаа во прилог на деветтата поставена хипотеза во истражувањето.

3. АНАЛИЗА НА РЕЗУЛТАТИТЕ ОД ПРАШАЛНИКОТ ЗА РОДИТЕЛИ

Добиените резултати од анкетањето на 144 родители на ученици од селски и градски основни училишта, ќе бидат прикажани и дискутирани според редоследот на прашањата од анкетниот лист.

1.

Образовната структура на родителите на учениците од селски и градски основни училишта е прикажана на следната табела:

степен на образование	мајки на ученици од селски основни училишта		мајки на ученици од градски основни училишта		татковци на ученици од селски основни училишта		татковци на ученици од градски основни училишта	
	f	%	f	%	f	%	f	%
основно	1	1,4	0	0	3	4,2	0	0
средно	38	52,8	17	23,6	37	51,4	13	18,1
вишо	17	23,6	9	12,5	12	16,7	8	11,1
високо	16	22,2	46	63,9	20	27,7	51	70,8
Вкупно	72	100	72	100	72	100	72	100

$$\chi^2 = 25,996 \quad df = 3 \quad P < 0,01$$

$$\chi^2 = 28,855 \quad df = 3 \quad P < 0,01$$

Од приложената табела може да се согледа дека степенот на образование на мајките на децата од училиштата од градска средина е повисок, во однос на мајките од селската средина. Имено, најголемиот процент од нив, (63,9%), се со високо образование, додека најголем процент, (52,8%), од мајките на децата од селските училишта се со средно образование. Овој сооднос е речиси ист и кај образованието на татковците на децата од двете средини.

Така, во градската средина 70,8% се со високо образование, а во селската средина 51,4% се со завршено средно образование. Ако се разгледува, пак, степенот на образованието на двата родитела, може да се забележи дека е приближно еднакво. Поточно, кај родителите на децата од градска средина доминира високото образование, а кај родителите на децата од селска средина, средното образование. Добиениот Хи-квадрат тест, кој е статистички значаен на ниво 0,01, ни покажува дека постои разлика не само меѓу образовната структура на мајките на учениците од градските и селските основни училишта, туку и меѓу образовната структура на татковците на учениците од двете средини. Ова ни допушта, при разгледувањето на одговорите на поединечните прашања, дадени од страна на родителите од градска и селска средина, да ги коментираме и од аспект на степенот на нивното образование.

2.

Со цел да се увиди, колку од децата кои беа предложени од страна на наставниците, како ученици кои исполнуваат услови за акцелерација, се редовно, а колку предвреме запишани во прво одделение, од родителите се бараше да ја наведат возраста на која нивното дете тргнало на училиште. Во тој поглед ги добивме следниве резултати:

	ученици од селски основни училишта		ученици од градски основни училишта		В к у п н о	
	f	%	f	%	f	%
предвреме запишани во училиште	29	40,3	26	36,1	55	38,2
редовно запишани во училиште	43	59,7	46	63,9	89	61,8
Вкупно	72	100	72	100	144	100

$$\chi^2 = 0,265 \quad df = 1 \quad P > 0,05$$

Од добиените податоци може да се забележи дека, од вкупниот број ученици, 61,8% се редовно, а 38,2% се предвремено запишани во прво одделение. Резултатите покажуваат и тоа дека од предложените ученици поголем е процентот на предвреме запишани (40,3%), во селските основни училишта, во однос на процентот кај градските основни училишта, кој изнесува 36,1%.

Групирањето на учениците во двете категории, "предвреме запишани" и "редовно запишани", ни е од важност за некои прашања за кои ќе оцениме дека има потреба да бидат разгледани и од тој аспект.

3.

Во однос на тоа, дали им беше познато дека со Законот за предучилишно и основно воспитание и образование е предвидена можноста за предвремено запишување на понапредните деца во прво одделение и пред да го прочитаат упатството на прашалникот, родителите се искажаа:

категории на одговори	родители на ученици од селски основни училишта		родители на ученици од градски основни училишта		В к у п н о	
	f	%	f	%	f	%
да	44	61,1	46	63,9	90	62,5
не	28	38,9	26	36,1	54	37,5
Вкупно	72	100	72	100	144	100

$$\chi^2 = 0,119 \quad df = 1 \quad P > 0,05$$

Поголем дел од една половина, поточно 62,5% од испитаните родители, одговорија дека биле и претходно запознаени со наведената законска регулатива, а останатите 37,5%, дека првпат дознаваат за можноста од предвремено запишување на понапредните деца во училиште. Добиените податоци од ова прашање, речиси се идентични кај родителите на децата од селските и градските основни училишта. Тоа значи дека постои поврзаност меѓу одговорите

на родителите од двете средини. На ова укажува и пресметаната вредност на Хи-квадратот, која изнесува 0,119 и не е статистички значајна.

4.

Од посебен интерес за нашето истражување беше да се запознаеме со мислењето на родителите, дали е добро законското решение со кое се дава правото понапредните деца да го започнат своето образование на помала возраст.

категории на одговори	родители на ученици од селски основни училишта		родители на ученици од градски основни училишта		Вкупно	
	f	%	f	%	f	%
добро е	48	66,7	56	77,8	104	72,2
не е добро	19	26,4	13	18,1	32	22,2
не знам	5	6,9	3	4,2	8	5,6
Вкупно	72	100	72	100	144	100

$$\chi^2 = 2,240 \quad df = 2 \quad P > 0,05$$

Податоците покажуваат дека општото мислење на родителите за наведеното законско решение во голема мера е позитивно. Тоа се потврдува со фактот што најголемиот процент од испитаните родители, (72,2%), сметаат дека законската одредба со која се дава право понапредните деца да го започнат порано своето образование, е добра, а само 22,2% од нив сметаат дека не е добра.

Меѓутоа, според податоците, иако, постојат извесни разлики во оценувањето на законското решение од страна на родителите на учениците од селските и од градските основни училишта, сепак тие разлики се случајни, бидејќи добиениот Хи-квадрат тест не е статистички значаен.

Цениме дека ова прашање е значајно да се разгледа и од аспект на ставовите и мислењата на родителите чии деца редовно и предвреме се запишани во училиште, кои за таа цел ги изнесуваме во следната табела:

категори на одговори	родители на ученици од селски основни училишта, запишани:				родители на ученици од градски основни училишта, запишани:				В к у п н о:			
	предвреме		редовно		предвреме		редовно		предвреме		редовно	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
добро е	23	79,2	25	58,1	21	80,8	35	76,1	44	80,0	60	67,4
не е добро	3	10,4	16	37,2	4	15,4	9	19,6	7	12,7	25	28,1
не знам	3	10,4	2	4,7	1	3,8	2	4,3	4	7,3	4	4,5
Вкупно	29	100	43	100	26	100	46	100	55	100	89	100

$$\chi^2 = 6,710 \quad df = 2 \quad P < 0,05$$

$$\chi^2 = 0,218 \quad df = 2 \quad P > 0,05$$

Од изнесените податоци се гледа дека родителите на децата кои предвреме се тргнати на училиште, во поголем процент (80%), се изјасниле дека законското решение е добро, што беше и очекувано. Меѓутоа, не е мал ни процентот на родителите на децата кои навреме се тргнати во училиште, (67,4%). Овој податок не става во размисла за дополнително проучување на причините поради кои нивните деца не се предвреме запишани во прво одделение. Всушност, навраќајќи се на предходното прашање, претпоставуваме дека една од причините, е таа што, 58,4% од родителите чии деца редовно се тргнати во училиште, не знаеле дека постои таква законска можност.

Интересен е податокот што поголем процент родители од градот чии деца редовно се запишани во основното училиште (76,1%), се изјаснил дека наведеното законско решение е "добро", за разлика од родителите од селска средина, од кои 58,1% имаат ист став, додека 37,2% се изјасниле дека "не е добро". Оваа разлика во определбите можеби произлегува од разликите во степенот на образованието меѓу родителите од селска и градска средина.

4.1. Поголем број од родителите кои се изјасниле дека законското решение не е добро, како возраст на која треба најрано да им се дозволи на понапредните деца да се запишат во прво одделение, ја наведоа седумгодишната. Останатите, пак, како најрана возраст за отпочнување на образованието на понапредните деца, ја истакнаа шестиполгодишната. Ако направиме споредба на добиените одговори на ова прашање, со одговорите на истото прашање дадени од страна на наставниците, слободно може да констатираме дека родителите во однос на наставниците, повеќе го вреднуваат законското решение како добро.

5.

Со цел да се запознаеме со ставовите и мислењата на родителите, за тоа на кои деца треба да им се овозможи предвреме да се запишат во прво одделение, понудени им беа два одговора и оставена можност самите да наведат што мислат:

- а) На сите деца чии родители имаат желба за тоа, без оглед на нивната зрелост;*
- б) Само на оние деца, чија зрелост ќе ја потврди лекар, педагог и психолог;*
- в) _____.*

категории на одговори	родители на ученици од селски основни училишта		родители на ученици од градски основни училишта		Вкупно	
	f	%	f	%	f	%
а	1	1,4	0	0	1	0,7
б	66	91,7	62	86,2	128	88,9
в1*	3	4,1	5	6,9	8	5,5
в2†	2	2,8	5	6,9	7	4,9
Вкупно	72	100	72	100	144	100

$$\chi^2 = 2,911 \quad df = 3 \quad P > 0,05$$

Од податоците е евидентно дека мошне голем процент родители (88,9%), ценат дека предвременото запишување во прво одделение треба да се овозможи само на оние деца чија зрелост ќе ја потврдат лекар, педагог и психолог. Овој податок покажува дека родителите како најмеродавна, пред се' ја почитуваат и оценуваат проверката и одлуката на стручната екипа (лекар, педагог и психолог). 5,5% од родителите категорично тврдат дека предвременото запишување во училиште не треба да се допушти на ниедно дете. Тоа, најверојатно, се некои од родителите кои на предходното прашање се изјаснија дека, законското решение, со кое им се дава право на понапредните деца порано да го започнат своето образование, не е добро. 4,9%, пак, наведуваат дека предвременото запишување треба да се допушти на оние деца кои имаат желба да одат на училиште, а само 0,7% или еден родител, дека предвременото запишување треба да се дозволи на сите деца чии родители имаат желба за тоа, без оглед на нивната зрелост.

Споредбените податоци покажуваат дека истоветни ставови по ова прашање имаат родителите на децата од селските и од градските основни училишта. Тоа го потврдува и пресметаната вредност на Хи-квадратот, која изнесува 2,911 и не е статистички значајна.

* Даден одговор од родителите: "никому".

† Даден одговор од родителите: "кои имаат желба да одат на училиште".

6.

За истражувањето, исклучително важно ни беше да утврдиме дали родителите биле запознаени со тоа дека, во Законот за предучилишно и основно воспитание и образование, е предвидена можност за забрзано напредување на учениците во основното училиште - завршување на две одделенија за една учебна година. Во однос на тоа, ги добивме следниве резултати:

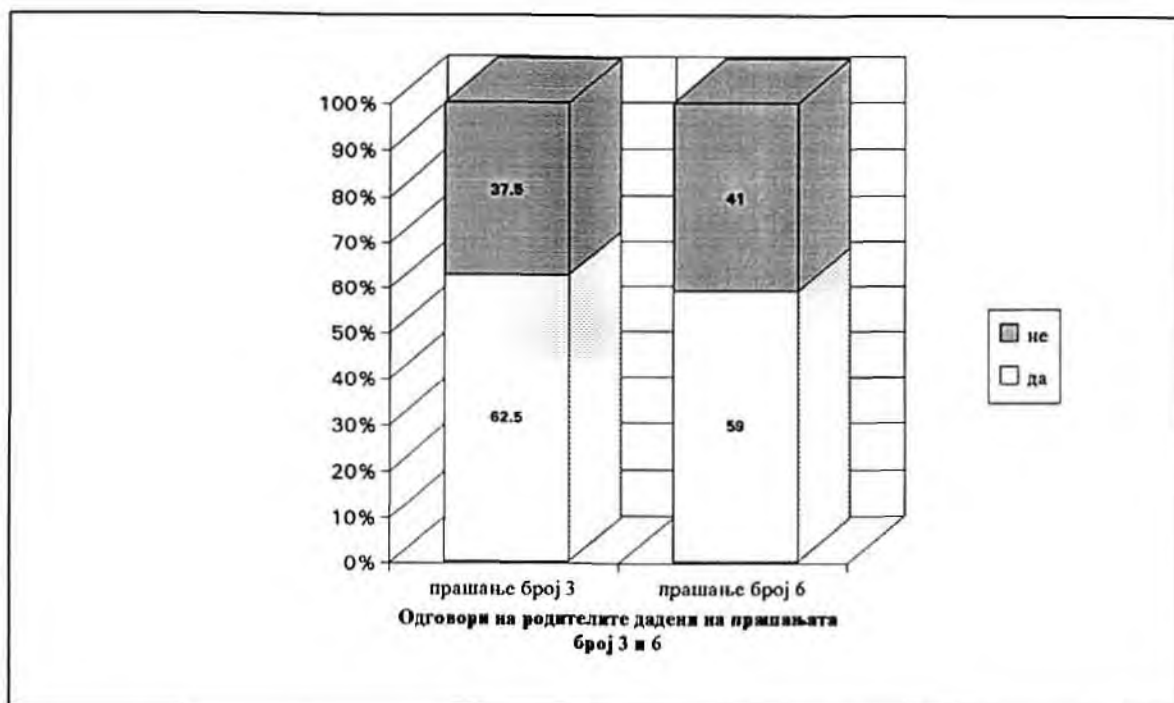
категории на одговори	родители на ученици од селски основни училишта		родители на ученици од градски основни училишта		Вкупно	
	f	%	f	%	f	%
да	39	54,2	46	63,9	85	59,0
не	33	45,8	26	36,1	59	41,0
Вкупно	72	100	72	100	144	100

$$\chi^2 = 1,407 \quad df = 1 \quad P > 0,05$$

Од податоците се гледа дека, 59% од родителите се изјасниле дека наведената законска одредба, со која се овозможува забрзано напредување на учениците во основното училиште, т.е. завршување две одделенија во една учебна година, им била позната, додека 41% дека воопшто не биле информирани за неа.

Ако добиените општи податоци на ова прашање, ги компарираме со резултатите добиени за познавањето на законската можност за предвремено запишување на понапредните деца во училиште (прашање број 3), може да се констатира дека поголем процент родители (62,5%), се информирани за законската одредба со која се овозможува предвремено запишување. Тој процент на информираност на родителите, пак, е помал во однос на законската можност за завршување две одделенија за една учебна година и изнесува 59%.

За посликовито да ја преставиме разликата во одговорите на двете прашања, тој сооднос ќе го преставиме и графички.

Одговорите на ова прашање упатуваат и на тоа, дека родителите на децата од градските основни училишта, во однос на родителите на децата од селските основни училишта, се поинформирани за оваа форма на училишна акцелерација. Тоа не беше случај и со информираноста за можноста од предвремено запишување во училиште, каде соодносот на одговорите беше процентуално речиси изедначен кај родителите на децата од двете средини.

7.

На прашањето, дали треба да им се овозможи побрзо да напредуваат во основното училиште само на оние ученици кои имаат одличен општ успех и посебно се истакнуваат со способности, знаења и работни навики, родителите го изнесоа следното мислење:

категории на одговори	родители на ученици од селски основни училишта		родители на ученици од градски основни училишта		Вкупно	
	f	%	f	%	f	%
да	57	79,2	65	90,3	122	84,7
не	4	5,5	6	8,3	10	7,0
незнам	11	15,3	1	1,4	12	8,3
Вкупно	72	100	72	100	144	100

$$\chi^2 = 9,258 \quad df = 2 \quad P < 0,01$$

Добиените податоци укажуваат дека родителите во доста голем процент, (84,7%), сметаат дека забрзаното напредување во основното училиште треба да се допушти само на оние ученици кои имаат одличен општ успех и посебно се истакнуваат со способности, знаења и работни навики. Имено, според Законот, тоа претставува основен критериум за избор на ученици за акцелерација во одделенската и во предметната настава. Истиот и родителите во голем број го одобруваат како таков. 8,3%, пак, се изјасниле дека не знаат, а останатите 7,0% заземале негативен став, поточно се искажале дека забрзаното напредување не треба да се допушти на ниедно дете, без оглед на неговата развиеност воопшто. Ваквиот став го образложуваат со тоа што сметаат дека предвременото запишување на децата може лошо да се одрази врз нивниот понатамошен психички и емотивен развој. Како што може да се забележи од претходните прашања, тоа е, всушност, една група родители кои имаат негативен став за училишната акцелерација воопшто.

Од приложената табела евидентно е и тоа, дека родителите на децата од градските основни училишта, во поголем процент (90,3%), го прифаќаат одличниот општ успех и истакнувањето со способности и работни навики, како услов со кој учениците ќе остварат право на акцелерација. Спротивно, кај, родителите од селска средина тој процент е помал и изнесува 79,2%. Поголем е, пак, процентот на родителите на децата од селските основни

училишта, кои се изјасниле дека не знаат на кои деца би требало да им се овозможи да завршат две одделенија за една учебна година. Значи, во добиените одговори на ова прашање има разлики меѓу родителите на учениците од градските и селските основни училишта. Тоа произлегува од фактот што пресметаниот Хи-квадрат тест (9,258) е статистички значаен.

8.

Во истражувањето сакавме да се запознаеме со ставовите и мислењата на родителите за годините кои треба да им се дозволат на понапредните ученици за да го завршат основното образование за покусо време од предвиденото, осумгодишно. За таа цел, на ова прашање им беа понудени два одговора, и оставена можност да наведат што мислат тие:

- a) Само за една година;
- б) Најмногу за две години;
- в) _____;
- г) _____.

категории на одговори	родители на ученици од селски основни училишта		родители на ученици од градски основни училишта		Вкупно	
	f	%	f	%	f	%
a	29	40,3	23	31,9	52	36,1
б	36	50,0	41	56,9	77	53,5
в*	3	4,2	5	7,0	8	5,5
г**	4	5,5	3	4,2	7	4,9
Вкупно	72	100	72	100	144	100

$$\chi^2 = 1,660 \quad df = 3 \quad P > 0,05$$

* Дадени одговори од родителите: “да не се дозволи никому”.

** Дадени одговори од родителите: “да не се ограничува”.

Забележлив е фактот дека најголем процент родители, 53,5%, сметаат дека на учениците треба да им се допушти најмногу за две години покусо време да го завршат основното образование од редовно предвиденото. Нешто помал процент, 36,1%, наведуваат дека на понапредните деца треба да им се дозволи само за една учебна година да го намалат времетраењето на задолжителното осумгодишно образование. Во делот предвиден за слободно искажување на мислењето, 5,5% од останатите родители наведуваат дека воопшто не треба да се намали времетраењето предвидено со Законот за завршување на задолжителното основно училиште. 4,9%, пак, се на мислење дека не треба да има ограничување, туку тоа да зависи од способностите и можностите на ученикот и од неговата лична желба, пред се’.

Може да се забележи дека, овој општ заклучок речиси еднакво се однесува на мислењето и ставовите на родителите на децата од селските и од градските основни училишта. Впечатливо е и тоа дека постои согласност меѓу одговорите на родителите на децата од двете средини, со незначителна процентуална разлика. Тоа го потврдува и пресметаната вредност на Хи-квадратот, кој изнесува 1,660 и не е статистички значаен.

9.

Во врска со прашањето, што се постигнува со тоа што на некои ученици им се овозможува побрзо да напредуваат во основното училиште, на родителите им беше оставена можност слободно да го искажат своето мислење, без никакви ограничувања, во смисла на понудени одговори.

Добиените одговори укажуваат на тоа, дека вредноста на училишната акцелерација родителите ја согледуваат во тоа што:

- *Се ѝочииува индивидуалноста на ученикој;*
- *Децајта за ѝокрайко време ќе завршат основно образование и ѝобрзо ќе се зајшшат во средно училиште, и воојшто, ѝобрзо ќе го завршат своето образование;*

-
- Се овозможува дејтејто да биде во она одделение кое одговара на неговите интелектуални способности, а не на неговата календарска возраст;
 - Дејтејто порано ќе се вработи и ќе стане продуктивен граѓанин на општествена заедница;
 - Ги мотивира самите ученици да вложат повеќе труд и да ги искористат до максимум своите умствени способности и капацитети, пошто својата надареност воопшто;
 - Децата добиваат повеќе години за стручно образование, бидејќи порано од другите ќе се насочат кон одредено занимање кое ќе е во согласност со нивните желби, можности и интереси;
 - Се овозможува и економичност на образованието - парична заштеда.

Од добиените податоци, може да се забележи дека родителите целосно ги согледале вредностите на училишната акцелерација, кои, како такви, се присутни и во педагошката литература. Покрај овие одговори, група од осум родители, кои останала доследни на својот негативен став во однос на училишната акцелерација, изнесоа дека со забрзаното напредување на учениците во основното образование не се постигнува ништо посебно, освен тоа што се скратува детството на учениците и се задоволуваат желбите на нивните родители.

10.

Со анкетирањето се добиени податоци и за мислењата на родителите во врска со тоа, кој треба да предлага ученици на кои ќе им се овозможи побрзо да напредуваат во основното училиште.

категории на одговори	родители на ученици од селски основни училишта			родители на ученици од градски основни училишта			В к у п н о		
	f	%	R	f	%	R	f	%	R
училишни педагози и психолози	53	73,6	2	51	70,8	2	104	72,2	2
наставник	59	81,9	1	54	75,0	1	113	78,5	1
родителот	23	31,9	3	31	43,1	3	54	37,5	3
учениците	18	25,0	4	13	18,1	4	31	21,5	4
друг субјект *	3	4,2	5	4	5,6	5	7	4,9	5

Добиените податоци покажуваат, дека најголем процент од родителите сметаат дека наставникот, како и училишниот педагог и психолог, се субјекти кои треба да предлагаат ученици за акцелерација во одделенската и во предметната настава. На нив им придаваат и речиси подеднаква важност при обавувањето на оваа постапка. На трето место на листата, се рангирани родителите како предлагачи на ученици за забрзано напредување. Исто така, значајно место во овој поглед зазема и оценката на родителите дека предлагач може да биде и самиот ученик. Сосема мал процент родители, само 4,9%, под дадената можност да наведат друг субјект, наведуваат посебна комисија која ќе биде формирана и ќе работи исклучиво на тоа.

Споредбата на ранг-листите, добиени за родителите на децата од селските и од градските основни училишта, покажува дека меѓу нив не постојат никакви разлики во рангирањето на субјектите кои треба да предлагаат ученици за забрзано напредување во одделенската и предметната настава. Оваа констатација може да се поткрепи и со пресметаната ранг-корелација, која изнесува 1,00, што всушност, е и максимална.

* Под друг субјект, родителите наведоа како одговор: "посебна комисија".

11.

Од посебен интерес за ова истражување беше да се запознаеме со мислењето на родителите за прашањето, дали би сакале на нивното дете да му биде овозможено да заврши две одделенија во една учебна година. Во врска со тоа ги добивме следните одговори:

категории на одговори	родители на ученици од селски основни училишта		родители на ученици од градски основни училишта		Вкупно	
	f	%	f	%	f	%
не би сакал	21	29,2	14	19,5	35	24,3
би сакал	39	54,2	41	56,9	80	55,6
незнам	12	16,6	17	23,6	29	20,1
Вкупно	72	100	72	100	144	100

$$\chi^2 = 2,312 \quad df = 2 \quad P > 0,05$$

Општо земено, добиените податоци покажуваат дека повеќе од половина од испитаните родители (55,6%), би сакале нивното дете да акцелерира во одделенската или предметната настава, а 24,3% не би сакале. 20,1% од родителите, пак, е неопределен по ова прашање.

Слична дистрибуција на фреквенциите кај одговорите, се јавува и кај родителите на учениците од селските основни училишта и кај родителите од училиштата од градска средина. Меѓутоа, може да се забележи дека постојат извесни процентуални разлики меѓу нив во категоријата на одговор - "не би сакал", за која се определуваат поголем процент родители од селските училишта, 29,2%, во однос на родителите од градските основни училишта (19,5%). За одговорот "не знам", пак, повеќе се определиле родителите на децата од градските училишта. Но, од пресметаниот Хи-квадрат тест, кој изнесува 2,312 и не е статистички значаен, произлегува дека меѓу одговорите на родителите од двете средини не постојат значајни разлики.

Сметавме дека е значајно да се запознаеме и со мислењата на родителите за ова прашање, во зависност од тоа дали нивните деца се редовно или предвреме тргнати на училиште. Добиените податоци, разгледани од тој аспект, ги изнесуваме на следнава табела:

категории на одговори	родители на ученици од селски основни училишта				родители на ученици од градски основни училишта				Вкупно			
	предвреме		редовно		предвреме		редовно		предвреме		редовно	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
не би сакал	6	20,7	15	34,9	4	15,4	10	21,7	10	18,2	25	25,5
би сакал	19	65,5	20	46,5	17	65,4	24	52,2	36	65,4	56	57,1
незнам	4	13,8	8	18,6	5	19,2	12	26,1	9	16,4	17	17,4
Вкупно	29	100	43	100	26	100	46	100	55	100	98	100

$$\chi^2 = 2,529 \quad df = 2 \quad P > 0,05$$

$$\chi^2 = 1,185 \quad df = 2 \quad P > 0,05$$

Интересен е фактот што родителите чии деца се предвреме тргнати на училиште, во поголем процент сакаат нивното дете забрзано да напредува, за разлика од родителите чии деца редовно се запишани. Обратно, поголем е процентот на родителите на редовно запишаните деца кои се изјасниле дека не сакаат нивното дете да акцелерира, во однос на процентот на родителите на предвремено запишаните деца.

11.1. Во рамките на истото прашање, од родителите се бараше да го образложат својот одговор. Тргувајќи од тоа што на прашањето беа понудени следниве одговори: "не би сакал", "би сакал" и "не знам", образложенијата ќе бидат изнесени за секој од нив поединечно.

a) Оние родители кои се искажаа дека не би сакале нивното дете да заврши две одделенија во една учебна година, како образложение на својот став, наведоа дека:

- не се доволно информирани за училишната акцелерација воопшто;

- *наставниите програми се преобемни, преоптоварени со многу содржини;*
- *учебниците се неадекватни и негодни;*
- *сегашниот систем не нуди целосно решение за акцелерацијата;*
- *основното образование бара повеќе време и од предвиденото;*
- *дејето не сака да се одделува од својата генерација;*
- *дејето ќе нема време за слободни активности;*
- *не се знае како ќе биде дејето прифатено во новата одделенска средина;*
- *негативно може да се одрази врз неговото најмногу развој.*

Секоја од истакнатите причини наведува на размисла да се изнајдат адекватни решенија, со кои би се намалила резервираноста на родителите во однос на забрзаното напредување на нивните деца.

б) Родителите кои се определија за вториот понуден одговор ("би сакал"), во образложението на своето мислење наведоа дека би сакале нивното дете забрзано да напредува затоа што:

- *детињата зрело и подготвено ирѓна на училиштите;*
- *покажува посебен интерес и истрајност во работата и учењето;*
- *чесно му е здодевно на часовите, а физички и психички е поразвиено од своите врстници;*
- *има желба да заврши две одделенија во една учебна година;*
- *порано ќе заврши основно образование и слично.*

Меѓутоа, повеќето од родителите истакнуваат дека, сепак, и покрај тоа што имаат желба нивното дете да акцелерира, на тоа би се одлучиле само ако зрелоста и подготвеноста на детето ја потврдат педагог, психолог и лекар.

в) Погolem дел од родителите кои беа неопределени по ова прашање, поточно се определија за опцијата "не знам", како образложение за тоа не наведоа ништо. Останатиот дел, во своите образложенија наведоа дека:

- *не размислувале за тоа;*
- *не се доволно запознаени со ефектите од училишната акцелерација;*

- сѝправуваат да не се намали успехоѝ на деѝеѝѝо ѝонаѝѝаму;
- не се сигурни дали нивноѝо деѝе ѝи исѝолнува условиѝе за акцелерација и дали е сѝособно за ѝѝоа;
- не знаат како ќе се одрази акцелерацијата на ѝонаѝѝамошноѝѝ ѝсѝофизички развој на деѝеѝѝо и слично.

12.

За да дознаеме кој период, според мислењето на родителите, е најпогоден за почеток со подготовка на учениците за полагање испити од одделението кое е овозможено да го акцелерираат, им беа понудени следниве модалитети на одговори, со можност на дополнување:

- а) Во ѝекоѝ на ѝрвоѝо ѝолуѝодие;
- б) Во ѝекоѝ на вѝѝороѝо ѝолуѝодие;
- в) Во ѝекоѝ на целата учебна ѝодина;
- г) _____.

Добиените податоци за ова прашање ги презентираме на следнава табела:

категории на одговори	родители на ученици од селски основни училишта		родители на ученици од градски основни училишта		Вкупно	
	f	%	f	%	f	%
а	1	1,4	7	9,7	8	5,5
б	12	16,7	13	18,0	25	17,4
в	58	80,5	48	66,7	106	73,6
без одговор	1	1,4	4	5,6	5	3,5
Вкупно	72	100	72	100	144	100

$$\chi^2 = 7,283 \quad df = 3 \quad P > 0,05$$

Како што може да се забележи, најголем е процентот на родители (73,6%), кои сметаат дека подготовката на учениците за акцелерација треба да се одвива во текот на целата учебна година. Значајно помалку 17,4%, се изјаснија дека најпогоден период да се започне со подготовка на учениците за полагање испити од одделението кое забрзано го завршуваат, е второто полугодие, додека 5,5% дека таа треба да изврши во текот на првото полугодие.

Споредбените податоци дозволуваат да се констатира дека фреквенциите кај поединечните одговори не се еднакви кај родителите на децата од селските и кај родителите на децата од градските основни училишта, туку дека меѓу нив постои извесна процентуална разлика. Меѓутоа, проверката со помош на Хи-квадрат тестот, чија вредност изнесува 7,283, и статистички не е значајна, укажува дека разликата во дадени одговори е случајна.

13.

Со намера да дознаеме што мислат родителите за начинот на кој треба да им се помогне на учениците на кои им се овозможува да завршат две одделенија во една учебна година, беа понудени два одговора ("а" и "б") и оставена можност за слободно искажување ("в").

- а) *Преку повремени консултации со наставниците;*
- б) *Со одржување посебни часови за подготвување испити;*
- в) _____.

категории на одговори	родители на ученици од селски основни училишта		родители на ученици од градски основни училишта		Вкупно	
	f	%	f	%	f	%
а	10	13,9	13	18,1	23	16,0
б	55	76,3	41	56,9	96	66,7
а+б	3	4,2	7	9,7	10	6,9
в [‡]	3	4,2	8	11,1	11	7,6
без одговор	1	1,4	3	4,2	4	2,8
Вкупно	72	100	72	100	144	100

$$\chi^2 = 7,306 \quad df = 4 \quad P > 0,05$$

Како што може да се забележи од приложената табела, 66,7% родители сметаат дека одржувањето посебни часови за подготвување испити е најпогодна педагошка форма на работа за пружање помош на учениците при акцелерација. Исто така, но во значајно помал процент (16%), и родителите им придаваат значење на повремение консултации со наставниците, како педагошка помош на учениците при акцелерирањето. 6,9%, пак, сметаат дека се еднакво значајни наведените педагошки форми на работа за пружање помош на учениците на кои им е овозможено да завршат две одделенија во една учебна година, а пак 7,6% од родители нудат свои решенија.

Може да се заклучи дека мислењата на родителите на децата од селските и од градските основни училишта, во врска со начинот на кој треба да им се помогне на учениците на кои им е овозможено да акцелерираат во одделенската или предметната настава, речиси се исти. На тоа укажува и пресметаната вредност на Хи-квадратот (7,306), која не е статистички значајна.

[‡] Наведен одговор: "да се изготвиват посебни програми".

14.

Во ова истражување сакавме да се запознаеме со ставовите и мислењата на родителите по прашањето кога би требало да се полагаат испитите од одделението кое му е овозможено на ученикот забрзано да го заврши. За таа цел, им беа понудени следниве одговори на ова прашање:

- а) *Ситие исцрпување во јуни, на крајот од учебната година;*
- б) *Дел од исцрпувањето во јуни, а останатиот во август;*
- в) *(оставена можност да наведат што мислат ише).*

Категории на одговори	родители на ученици од селски основни училишта		родители на ученици од градски основни училишта		Вкупно	
	f	%	f	%	f	%
а	14	19,4	20	27,8	31	23,6
б	33	45,8	38	52,8	71	49,3
в*	22	30,6	8	11,1	30	20,8
без одговор	3	4,2	6	8,3	9	6,3
Вкупно	72	100	72	100	144	100

$$\chi^2 = 8,944 \quad df = 3 \quad P < 0,05$$

Според податоците, 49,3% од родителите сметаат дека најдобро е еден дел од испитите да се полагаат во јуни, а останатите во август. Останатите 23,6% од родителите, ценат дека полагањето на испитите од одделението кое

* Наведувани одговори:

- на полугодие - јануари и на крајот на учебната година - јуни (10 родители);
- во шестокот на целата учебна година, по избор на ученикот (13 родители);
- во повеќе сесии, на секои два месеца (3 родители);
- да не се полагаат испитите воопшто, учениците да се оценат во шестокот на редовната настава (3 родители);
- во август (1 родител).

се акцелерира треба да се изведе во месец јуни, на крајот од учебната година. Во врска со ова прашање е карактеристично што доста голем процент родители, (20,8%), даваат свои предлози за времето кога би се полагале испитите од одделението кое ученикот забрзано го завршува. Интересно е тоа што одговорите се различни и доста функционални, посебно за учениците, а во однос на нивното растоварување воопшто. Ако се направи споредба на одговорите на родителите од основните училишта од двете средини, може да се забележи дека и кај едните и кај другите, најмногу од нив оцениле дека најдобро решение е дел од испитите да се полагаат во јуни, а останатите во август. Забележително е што меѓу нив постојат значајни разлики во фреквенциите на поединечните одговори. Тие посебно се изразени кај можноста за слободно искажување на родителите. Тоа нешто го потврдува и пресметаната вредност на Хи-квадратот, која изнесува 8,944 и е значајна на ниво од 0,05.

15.

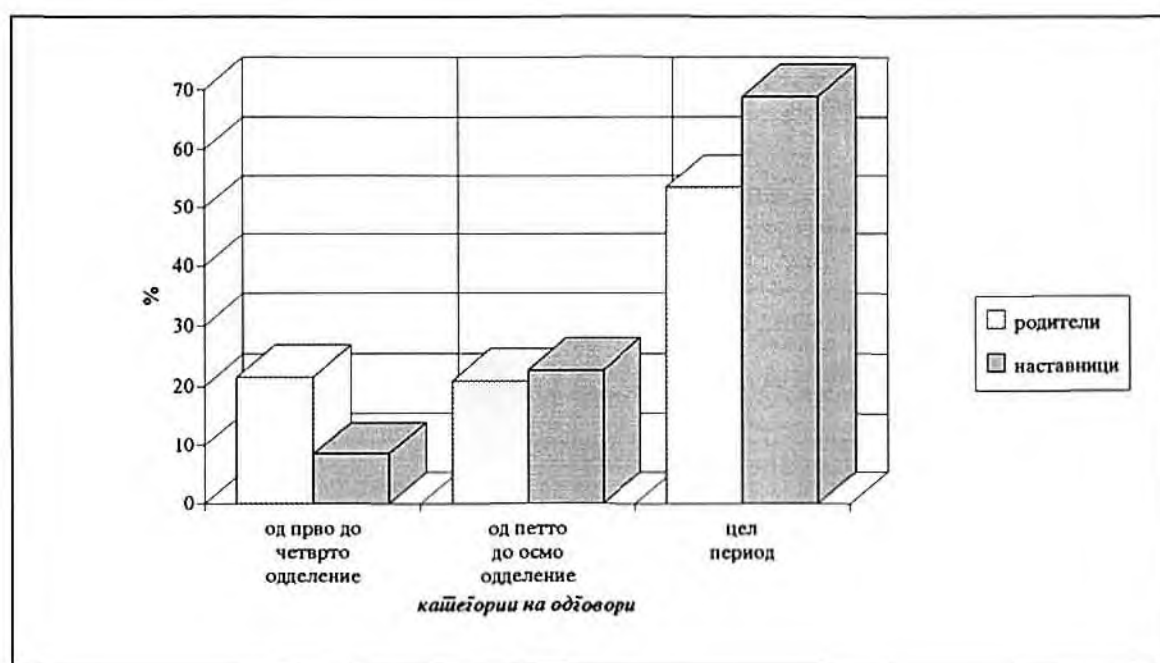
Со анкетирањето на родителите се добиени податоци за нивното мислење, за тоа кога е најдобро учениците да завршат две одделенија во една учебна година.

категории на одговори	родители на ученици од селски основни училишта		родители на ученици од градски основни училишта		Вкупно	
	f	%	f	%	f	%
од I до IV одделение	14	19,5	17	23,6	31	21,5
од V до VIII одделение	15	20,8	15	20,8	30	20,8
цел период од осн. учил..	41	56,9	36	50,0	77	53,5
без одговор	2	2,8	4	5,6	6	4,2
Вкупно	72	100	72	100	144	100

$$\chi^2 = 1,282 \quad df = 3 \quad P > 0,05$$

Од приложените податоци може да се забележи дека 53,5% родители сметаат дека најдобро е на учениците да им се овозможи забрзано да напредуваат во текот на целиот период од школувањето во основното училиште. Околу една петтина од родителите, 21,5%, таквата можност ја гледаат во одделенската настава (од I до IV одделение), а нешто помал процент (20,8%), се определуваат за акцелерација на учениците во предметната настава (од V до VIII одделение).

Добиените податоци, исто така, покажуваат дека постои согласност на одговорите на родителите од селските и од градските основни училишта. Ова допушта да се констатира дека родителите од основните училишта од двете средини заземаат исти ставови и мислења по ова прашање. Ваквата констатација може да се поткрепи и со вредноста на Хи-квадрат тестот (1,282), која статистички не е значајна. Но, ако се направи споредба на дадените одговори од страна на родителите и од страна на наставниците, може да се забележи дека постојат извесни разлики во нивните мислења по ова прашање. Тоа мошне впечатливо го покажува следниов графикон.

Од графиконот се гледа дека разликите се поизразени кај категоријата на одговор "од I до IV одделение во одделенската настава", за која што се определиле 21,5% родители, а само 8,5% наставници. Ова е малку изненадувачки и неочекувано, бидејќи досегашните научни сознанија, токму тој период го нагласуваат како најпогоден за акцелерација на учениците, поради што очекувавме поголем процент наставници да се определат за неа.

16.

Во рамките на истражувањето, од посебен интерес ни беше да видиме што мислат родителите - дали имаат потреба да им се пружи одредена помош доколку на нивното дете му се овозможи забрзано да напредува. За да видиме на каков вид помош се мисли, им беа понудени следниве три одговори, со оставена можност за дополнување:

- а) *Да, да добијам посебни уџајсџива и соодветна литература како да му помогнам на моето дете;*
- б) *Да, да се организираат средби и предавања за родители на надарените ученици;*
- в) *Да, би сакал _____;*
- г) *Не.*

категории на одговори	родители на ученици од селски основни училишта		родители на ученици од градски основни училишта		Вкупно	
	f	%	f	%	f	%
а	33	45,8	33	45,8	66	45,8
б	10	13,9	12	16,7	22	15,3
в*	1	1,4	6	8,3	7	4,9
г	10	13,9	6	8,3	16	11,1
а+б	16	22,2	10	13,9	26	18,0
без одговор	2	2,8	5	7,0	7	4,9
Вкупно	72	100	72	100	144	100

$$\chi^2 = 7,424 \quad df = 5 \quad P > 0,05$$

Може да се забележи дека голем дел од испитаните родители, 80%, сметаат дека би им било потребно, доколку нивното дете акцелерира, да им се пружи одредена помош. Од нив, 45,8% помошта ја согледуваат во давање посебни упатства и соодветна литература за помош на детето при акцелерацијата, 15,3% во организирање средби и предавања, а пак 18% родители ценат дека би имале потреба од двата наведени вида помош. 4,9%, пак, даваат свое мислење во однос на тоа, каква помош би им била потребна да им се пружи. Посебно ја потенцираат потребата од почести консултации со наставниците. Останатите 11,1% од вкупно анкетираните родители, сметаат дека не би имале потреба од пружање никаков вид помош.

Овој податок, на некој начин, укажува на тоа дека родителите не се доволно информирани за начинот на спроведување на акцелерацијата на учениците, како и за тоа што можат и што треба да направат за да му помогнат и олеснат на своето дете при реализацијата на оваа постапка. Всушност, ова, ни допушта да претпоставиме дека причината за незаинтересираноста на некои родители, нивното дете забрзано да напредува, е токму во тоа, што тие не се доволно информирани за многу прашања во врска со училишната

* Почести консултации со наставниците.

акцелерација, а посебно за нејзините позитивни страни и вредности.

Ако направиме споредба меѓу одговорите добиени на ова прашање од родителите на децата од селските и од градските основни училишта, слободно можеме да заклучиме дека тие се речиси идентични. Имено, во однос на потребата од пружање одредена помош постои големо совпаѓање на мислењата на родителите од двете средини. Тоа го потврдува и Хи-квадрат тестот, кој не е статистички значаен.

17.

Во прашаникот, меѓу другото, од родителите се бараше да предложат што сметаат дека е важно да се направи, за да се создадат услови надарените деца за пократко време да го завршат основното образование. Предлозите што ги изнесоа, се однесуваат главно, на следново:

- *Поголемо внимание да се посвети за информирање на родителите за училишната акцелерација и сите позначајни прашања во врска со неа, било преку организирање предавања или посочување соодветна стручна литература која го претвора овој проблем. Истото иако, овде истака дека и покрај иако неинформирани кај нив предизвикува незаинтересираност и резерва во однос на оваа форма на работа со надарените ученици;*
- *Да се изградат единствени критериуми за избор на ученици за акцелерација. Притоа посебно ја нагласија потребата, идентификацијата да се врши, главно, преку разни тестови, чии резултати сепак дека ќе бидат најмеродавни за зрелоста и способоста на децата за забрзано напредување во основното училиште. Врз основа на овој начин на идентификација и проверка, родителите истакуваат дека ќе немаат никакви дилеми за забрзано напредување на нивните деца, бидејќи на некој*

начин ќе бидат сигурни во тоа дека нивното дејие е способно и ќе може да го издржи тој напор;

- Од сите основни училишта на територијата на градои и пошироко, да се формираат паралелки од ученици на кои им е овозможено забрзано да напредуваат, а со нив да работат истакнати просветни работници, по специјални наставни програми;
- Да се изготват соодветни учебници, во кои ќе бидат офаќени најбистрите содржини од одделни наставни предмети. Со тоа ќе се олесни подготвката на учениците за полагање испити од одделениеио кое го завршуваат;
- Да се организираат доволни часови на кои забрзано ќе се совладува материјалот од редовното и од одделениеио кое ученикотго акцелерира. Во тоа смисла беа изнесени конкретни предлози од страна на родителите, како на пример, да се изведува настава од еден час во неделата за секој предмет од одделениеио кое забрзано се завршува;
- Да има поблиска соработка и почести консултации меѓу родителите и наставниците, од почетокот на до крајот на реализацијата на акцелерацијата;
- Да се одредат ментори - наставници, кои ќе го водаат и насочуваат дејието во работата, конинуирано ќе го следаат и проверуваат неговоио напредок во совладувањето на содржините од одделениеио кое го акцелерираат;
- Да се опремаат училиштата со современи наставни средства и помагала, со што ќе се подобрат условите и квалитетот на наставната работа;
- Да се пружи материјална помош на учениците на кои им е овозможено забрзано да напредуваат, со што повеќе ќе ги мотивираат и стимулираат за работа;
- Да се посвети повеќе внимание на стручноио доусовршување на наставниците, преку организирање семинари, советувања, предавања и слично,

за да бидат постојано во тек со најновиите научни сознанија и тенденции од областа на образованието.

Овие изнесени предлози од родителите, кои се во функција на создавање услови надарените деца непречено забрзано да напредуваат, се истоветни, содржински многу слични, со предлозите по ова прашање дадени од страна на наставниците.

3.1. ЗАКЛУЧОК

По претходно изнесените согледувања на значајните проблеми од доменот на училишната акцелерација, базирани врз податоците што се добиени со евиденционите листи и прашалникот за наставници, во ова поглавје ги изнесовме резултатите од прашалникот за родители. Покрај учениците и наставниците, како главен објект и субјект во процесот на акцелерацијата, родителите претставуваат уште еден од нејзините најзначајни фактори. Како и во други анкетни истражувања, и во овој случај, испитувањето е спроведено така што се опфатени родители на деца кои се школуваат во селски и градски основни училишта. Во седумнаесетте делови од ова поглавје ги прикажавме и ги прокоментиравме одговорите на родителите на прашањата што беа поставени со анкетата.

Ако се обидеме да ги резимираме резултатите што се добиени со прашалникот за родители, во поглед на поставените хипотези на истражувањето, тогаш, врз основа на истите, може да се изведат следниве позначајни констатации:

◆ Добиените резултати ја потврдуваат осмата хипотеза, дека родителите на учениците сметаат дека е добро законското решение со кое се регулира училишната акцелерација. Имено, 72,2% од родителите навеле дека е добро

предложеното решение во Законот, со кое се дава право понапредните деца да го започнат основното образование на шестгодишна возраст. Нешто поголем е процентот на родителите (88,9%), кои го поддржуваат законското решение со кое се регулира прашањето. Тие сметаат, дека предвреме може да се запишуваат во прво одделение само оние деца чија зрелост ќе ја потврдат лекар, психолог и педагог. Исто така, 84,7% од родителите се на мислење дека треба да се овозможи побрзо да напредуваат во основното образование само оние ученици кои имаат одличен општ успех и посебно се истакнуваат со своите способности, знаења и работни навики. Токму тоа е, всушност, критериумот што е регулиран со Законот. Законското решение со кое се предвидува понапредните ученици да можат да го завршат основното образование за покусо време од предвиденото за најмногу две години, пак, го поддржуваат само 53,5% од родителите. Но, ако се има предвид фактот дека забрзаното напредување на учениците во основните училишта е мошне ретко применувано во практиката, во тој случај и овој резултат оди, сепак, во прилог на општата констатација дека, според мислењето на родителите се добро регулирани споменатите прашања на училишната акцелерација. Во однос на овие прашања, главно, нема разлики во ставовите меѓу родителите на учениците од селските и од градските основни училишта.

◆ Податоците што се добиени во истражувањето ја потврдуваат, исто така, и десеттата хипотеза. Имено, на поставеното прашање: "Што Вие сметате дека е важно да се направи за да се создадат услови надарените деца за покусо време да завршат основно образование", изнесените предлози од страна на родителите главно се однесуваат на следното:

- *да се изградат единствени критериуми за избор и идентификација на ученици кои ќе бидат предлагани за акцелерација, бидејќи родителите на такаков начин ќе бидат посигурни дали нивното дете е способно и дали навистина ќе може забрзано да го заврши основното образование;*

-
- да се ојремаат училишната со соодветни наставни средства и помагала, со што ќе се подобрат услови и квалитетот на наставната работа;
 - да се изготват соодветни учебници, во кои ќе бидат офаќени најбитните содржини од одделни наставни предмети. Со тоа ќе се олесни подготвката на учениците за полагање на испитите од одделение кое забрзано ќе го завршуваат;
 - да се посвети поголемо внимание на стручно усовршување на наставниците, преку организирање на семинари, советувања, предавања и слично, за да бидат постигнато во тек со најновиите научни сознанија од областа на образование и да се особат за работа со надарените ученици;
 - да има поголемо информирање на родителите во врска со суштествените прашања на училишната акцелерација. На тој начин кај нив ќе се предизвика определена заинтересираност за ваквата педагошка форма на работа во основното училиште.

Во поглед на согледувањето на разновидноста на причините кои придонесуваат училишната акцелерација сепак да е неатрактивна и ретко применувана форма во практиката, мошне индикативни се, исто така, и изнесените мислења на родителите во врска со искажаниот став, дека тие не би сакале нивното дете да акцелерира во основното училиште. Како главни причини за тоа, тие ги наведуваат:

- наставните програми се преобемни, преоптоварени со многу содржини;
 - учебниците се неадекватни и негодни;
 - сегашниот систем не нуди целосно решение за акцелерација во основното образование;
 - дејствено ќе нема време за игра и одмор;
 - тоа може негативно да се одрази врз најважниот развој на дејствено;
 - недоволната информираност за училишната акцелерација, воопшто.
-

Од веќе изнесените наоди, произлегува дека соодветната примена на училишната акцелерација во основното образование, според мислењето на родителите, ја оневозможуваат повеќе причини. Најопшто земено, тие се: недоволната стручна оспособеност на наставниците за работа со надарените ученици, преоптовареноста на наставните програми со многу содржини, неопременоста на основните училишта со потребни наставни средства и помагала, неизграденоста на единствени критериуми за избор и идентификација на надарените деца, немањето соодветни учебници и друга стручна литература, како и недоволната информираност на родителите за суштествените прашања на училишната акцелерација.

◆ Освен тоа, анализата на податоците добиени со прашалникот покажаа дека родителите на учениците од селските и од градските основни училишта имаат, речиси, истоветни ставови и мислења во однос на прашањата на училишната акцелерација, како што се: на кој начин да им се помогне на учениците на кои им се овозможува да завршат две одделенија во една учебна година, кога да се започне со подготовка за полагање испити од одделението кое забрзано се завршува, кога во текот на основното образование е најдобро на учениците да им се овозможи да завршат две одделенија во една учебна година и кога треба да се полагаат испитите од одделението кое се овозможува на учениците предвреме да го завршат.

◆ Една од значајните карактеристики на ова анкетно истражување е неговата флексибилност. Истата се состои во тоа што, покрај понудените можни одговори, на испитаниците, односно на родителите опфатени со анкетата, им е давана можност да искажуваат и други, свои одговори, како одраз на нивните погледи и ставови во врска со поставените прашања. Токму таквата конструкција на прашалникот во ова истражување се покажаа како добро решение. Тоа овозможи да се добијат податоци за разновидните ставови и мислења на родителите по прашањата на училишната акцелерација во основното образование.

**ЗАКЛУЧНИ СОЗНАНИЈА И
КОНСТАТАЦИИ**

Во овој дел ги даваме сумарно основните сознанија и констатации до кои дојдовме во проучувањето на проблемот акцелерација на учениците во основното училиште.

Од изнесеното во теоретскиот дел на овој труд, произлегува дека кај нас се мошне оскудни искуствата, па и теоретско-емпириските сознанија за училишната акцелерација. Имено, ситуацијата е таква што постои недостиг на соодветна стручна литература за надарените деца, а исто така нема ни изграден систем за нивна идентификација и едукација во основното образование. Ова, секако, претставува сериозна пречка за афирмирање, организирање и реализирање на акцелерацијата на учениците во нашата училишна практика.

Сознанијата и искуствата за училишната акцелерација укажуваат дека забрзаното напредување на надарените ученици во основното училиште може да се реализира преку три различни форми. Тие се:

- 1. предвремено запишување на понајпредниите деца во основно училиште;*
- 2. забрзано напредување на учениците во одделенска настава;*
- 3. забрзано напредување на учениците во предметна настава.*

Ваквата подвоеност произлегува од карактеристиките и спецификите во начинот на нивното организирање и реализирање. Меѓутоа, кај нас, со постоечката законска регулатива училишната акцелерација е сведена на две форми: предвремено запишување и забрзано напредување во одделенска и предметна настава. Всушност, забрзаното напредување на учениците и во одделенската и предметната настава претставува истоветна форма, бидејќи според Законот е предвидено тоа да се изведува на ист начин, преку полагање испити. Ова, се коси со научните сознанија кои укажуваат на потребата од различна поставеност на акцелерацијата на надарените ученици во одделенската и во предметната настава.

Постојната законска регулатива на училишната акцелерација, не само што не е доволно сеопфатна, не само што не ги нормира нејзините суштествени аспекти, туку таа не е ни доволно прецизна и јасна. Тоа, впрочем, дава можност за различна интерпретација и слобода на толкување на одредбите од Законот за предучилишно и основно воспитание и образование, кои се однесуваат на акцелерацијата на учениците. Затоа, потребно е да се направат извесни измени и дополнувања во Законот, со што ќе се обезбеди акцелерацијата на учениците во основното училиште да се применува без проблеми од таква природа.

А пак, од резултатите што се добиени со истражувањето, поточно од анализата на добиените податоци со евиденционите листи и со прашалниците за наставниците и за родителите на учениците од селските и градските основни училишта, може да се извлечат повеќе значајни констатации.

Анализата на податоците добиени со евиденционите листи, покажа дека:

- предвременото запишување на децата во прво одделение е почесто применувана форма во училиштата од град и село, во однос на акцелерацијата на учениците во одделенската и предметната настава, која е мошне ретко применувана форма во училишната практика воопшто;
- процентот на предвреме запишаните деца варира, и тоа како во исти учебни години во разни училишта, така и во различни години во исти основни училишта, но главно се движи во границата од 22% до 35% од вкупниот број на запишаните ученици во прво одделение;
- процентот на предвреме запишаните деца во градските основни училишта, е поголем во однос на процентот на предвреме запишаните деца во селските училишта;
- над 80% од предвреме запишаните деца постигнуваат одличен општ успех во школувањето;

-
- просечниот успех на предвреме запишаните деца во градските основни училишта е повисок од просечниот успех на учениците од селските училишта, и тоа во сите одделенија и во сите пет учебни години;
 - просечниот успех што го постигнуваат најмладите, поточно оние што најрано го започнале своето образование е знатно повисок во однос на другите предвреме запишани ученици, што важи и за градските и за селските училишта;
 - процентот на женските деца, кои предвреме се запишувани е поголем во градските, а спротивно на тоа, процентот на машките деца кои се запишани предвреме е поголем во селските основни училишта;
 - во предвремено запишаните ученици во градските и селските основни училишта, има еден мал број на ученици кои во прво одделение се запишани на помала возраст од онаа што е предвидена со Законот.

Од испитувањето на ставовите и мислењата на наставниците за училишната акцелерација, се констатира, дека наставниците:

- општо земено, имаат позитивен став и мислење за училишната акцелерација;
 - ценат дека примената на училишната акцелерација ја оневозможуваат и отежнуваат повеќе фактори, меѓу кои посебно ги нагласуваат: недоволната стручна информираност за овој проблем, непостоењето на соодветен правилник, како и литература од таа област и друго;
 - имаат различни ставови и мислења за законските решенија со кои се регулира предвременото запишување на понапредните деца во училиште и забрзаното напредување на учениците во одделенската и во предметната настава;
 - поголем дел од нив сметаат дека двете форми на училишна акцелерација, предвременото запишување и забрзаното напредување на учениците во одделенската и предметната настава, имаат еднаков придонес во создавањето услови за оптимален развој на понапредните ученици;
-

-
- се единствени во ставот дека треба да се изградат единствени критериуми, според кои би се вршел изборот и идентификацијата на учениците за акцелерација во основното училиште;
 - сметаат дека е неопходно да им се пружи соодветна педагошка помош на учениците при нивното забрзано напредување во одделенската и предметната настава;
 - укажуваат на потребата за изготвување на правилник за училишна акцелерација, при што потенцираат дека со тоа ќе се надминат повеќе проблеми и дилеми во практичната примена на училишната акцелерација;
 - изнесоа повеќе предлози кои се во функција на создавање неопходни услови за непречена организација и реализација на училишната акцелерација;

Добиените резултати со прашалникот за родители на учениците, овозможуваат да се изведат следните констатации:

- родителите имаат главно позитивен став спрема училишната акцелерација;
- тие го оценуваат како добро законското решение со кое се дава право понапредните деца на помала возраст да го започнат своето образование;
- поголем процент од нив се информирани за законската одредба со која се овозможува предвременно запишување на децата во училиште, отколку со одредбата која се однесува на забрзаното напредување на учениците во одделенската и предметната настава;
- родителите на учениците од селските основни училишта, во помал процент се информирани за законската одредба на училишната акцелерација, во однос на родителите на учениците од градските основни училишта;
- голем процент од родителите изразуваат желба за тоа, да се овозможи нивното дете да заврши две одделенија во една учебна година;

-
- поголем процент од родителите чии деца се предвреме тргнати на училиште, сакаат нивното дете забрзано да напредува во одделенската и предметната настава од родителите чии деца се редовно запишани;
 - тие се единствени во ставот дека би им било потребно, доколку на нивното дете му се допушти забрзано да напредува во одделенската или предметната настава, да им се пружи одредена помош во смисла на давање стручни информации;
 - родителите на учениците од селските и од градските основни училишта имаат речиси истоветни ставови и мислења во однос на суштествените прашањата на училишната акцелерација.

Ако изнесените сознанија и констатации се земат како појдовна основа во изнаоѓањето решенија за отстранување на причините кои ја отежнуваат и оневозможуваат примената на училишната акцелерација, во тој случај може да се каже дека треба:

- да се направат измени во постоечката законска регулатива за училишна акцелерација, во смисла на нејзино конкретизирање и дополнување;
- да се пристапи кон изготвување правилник за училишна акцелерација, кој би содржел основни начела по кои би се изведувала целата постапка на забрзаното напредување на учениците во основното училиште;
- да се организираат стручно-научни собири на кои наставниците непосредно би се запознале со ефектите од акцелерацијата на учениците, начинот на реализација и со други поважни прашања во врска со неа;
- да се изнајдат потребни финансиски средства за опремување на училиштата со современи наставни средства и соодветна стручна педагошко-психолошка литература, која го третира проблемот на училишната акцелерација;
- да се изработат мерни инструменти со кои би се утврдувала зрелоста и способноста на учениците за акцелерација во основното училиште.

П Р И Г О З И

ПРИЛОГ 1

**ПРЕДЛОГ ПРАВИЛНИК ЗА ЗАБРЗАНО НАПРЕДУВАЊЕ НА ВИСОКО
НАТПРОСЕЧНИТЕ И НАДАРЕНИТЕ УЧЕНИЦИ ВО ОСНОВНО
УЧИЛИШТЕ**

Член 1.

Индивидуалните разлики помеѓу учениците во основното училиште во физички и психички развој, стекнатите знаења и способности може да бидат толку големи да изнесуваат и по неколку години.

Училиштето ги почитува индивидуалните разлики на учениците и им овозможува соодветен напредок, а пред сè побрзо напредување на учениците со особени способности и високи натпросечности (училишната акцелерација).

Член 2.

Од почетокот од школувањето на натпросечни ученици во физички и психички поглед, им се овозможува запишување во училиштето со шестгодишна возраст.

Општата натпросечна развиеност на детето на почетокот на школувањето ја утврдува комисија составена од лекар, училишен педагог, психолог и стручњаци кои ги именува директорот врз основа на статутот на училиштето.

Член 3.

Ако одделенскиот наставник наспроти мислењето на комисијата утврди дека детето во почетокот на школувањето не ги задоволува барањата на наставата, може на ученикот да му се одложи поаѓањето во училиште за почетокот на идната учебна година.

Член 4.

Облици на училишната акцелерација на редовните ученици на основното училиште се:

а) вонредно напредување на учениците за едно одделение во нижите одделенија, а врз основа на резултатите од објективните испитувања од најважните знаења и вештини;

б) полагање на испити од наставната програма за одделение кое сака да го прескокне во вишите одделенија.

Член 5.

За забрзано напредување на учениците е потребен предлог од одделенскиот наставник, односно одделенскиот совет, согласност на родителите или старателите и од самиот ученик, како и одобрение на наставничкиот совет на училиштето.

Член 6.

Во нижите одделенија високо надпросечни ученици може да прескокнуваат одделение и тоа:

- ученикот кој што се запишал во училиште со седум години, може да помине во II одделение ако посебна комисија утврди дека владее со основно знаење од хрватско-српски јазик и математика;
- ученикот по завршувањето на I одделение може да помине во III одделение;
- ученикот по завршувањето на II одделение може да помине во IV одделение;
- ученикот по завршеното III одделение може да помине во V одделение.

Член 7.

Забрзано да напредуваат во нижите одделенија, можат оние ученици кои според резултатите од објективното испитување на читањето (техниката и разбирањето), писменоста, математичкото знаење и општата информираност се еднакви или подобри од просечните ученици постари две години.

Член 8

Знаењето од читање, писменост, математика и општа информираност, се испитува со помош на исти испитни материјали за сите ученици во составот на одделенската настава, како резултатите за високо натпросечните ученици би можеле дсa се споредат со резултатите од постарите ученици.

Член 9.

Најповолно време за забрзано напредување на учениците е почетокот на првото или второто полугодие, но може да се спроведе и во друго време ако околностите тоа го бараат.

Член 10.

Во вишите одделенија, каде содржински се усвојуваат различни знаења и се учи странски јазик, на високо надпросечните ученици треба да им се допушти да полагаат испити од одделението кое што сакаат да го прескокнат.

Испитите се полагаат спрема правилникот за полагање на одделенски испити кој што го донесува работната заедница на училиштето.

Член 11.

Прескокнувањето на одделението со полагање на испити, треба да се дозволи само на оние ученици од V до VIII одделение на основното училиште кои во предходното одделение имале одличен успех и одлично поведење и кои по мислење на наставникот, се истакнуваат со добро разбирање на наставното градиво, со самостојност и оригиналност на својте постапки, со позитивни општествени постапки и држење, кои воопшто покажуваат дека се поразвиени и понапредни од својте врстници.

Член 12.

Училиштето ќе ги советува високо натпросечните ученици да се користат со можностите и облиците на училишна акцелерација.

Училиштето ќе помага на таквите ученици во подготвувањето на испитите, така што кандидатите за забрзано напредување ќе ги собира во посебни групи со кои повремено ќе работи задолжен наставник, училишниот педагог или психолог.

Член 13.

Овој правилник го усвоил управниот одбор на основното училиште _____ на предлог на наставничкиот совет од _____, а ќе се применува од _____.

ПРИЛОГ 2

ИЗВЕШТАЈ

Од основното училиште _____,
општина _____, место _____.

1. Вкупен број на ученици, запишани во учебната 1988/89 година: _____

реден број	име и презиме на ученици кои предвреме се запишани во I одделение	дата на раѓање	постигнат успех во учебната				
			1988/89	1989/90	1990/91	1991/92	1992/93
1							
2							
3							
4							
5							
6							
7							
8							
9							
10							
11							
12							
13							
14							
15							
16							
17							
18							
19							
20							
21							
22							

2. Вкупен број на ученици, запишани во учебната 1989/90 година: _____

реден број	име и презиме на ученици кои предвреме се запишани во I одделение	дата на раѓање	постигнат успех во учебната			
			1989/90	1990/91	1991/92	1992/93
1						
2						
3						
4						
5						
6						
7						
8						
9						
10						
11						
12						
13						
14						
15						
16						
17						
18						
19						
20						
21						
22						
23						
24						

3. Вкупен број на ученици, запишани во учебната 1990/91 година: _____

реден број	име и презиме на ученици кои предвреме се запишани во I одделение	дата на раѓање	постигнат успех во учебната		
			1991/91	1991/92	1992/93
1					
2					
3					
4					
5					
6					
7					
8					
9					
10					
11					
12					
13					
14					
15					
16					
17					
18					
19					
20					
21					
22					
23					
24					

4. Вкупен број на ученици, запишани во учебната 1991/92 година: _____

реден број	име и презиме на ученици кои предвреме се запишани во I одделение	дата на раѓање	постигнат успех во учебната	
			1991/92	1992/93
1				
2				
3				
4				
5				
6				
7				
8				
9				
10				
11				
12				
13				
14				
15				
16				
17				
18				
19				
20				
21				
22				
23				
24				

5. Вкупен број на ученици, запишани во учебната 1992/93 година: _____

реден број	име и презиме на ученици кои предвреме се запишани во I одделение	дата на раѓање	постигнат успех во учебната 1992/93
1			
2			
3			
4			
5			
6			
7			
8			
9			
10			
11			
12			
13			
14			
15			
16			
17			
18			
19			
20			
21			
22			
23			
24			

6. Ученици кои завршиле две одделенија во иста учебна година, во периодот од учебната 1988/89 па до крајот на учебната 1992/93 година.

реден број	Име и презиме	по чија иницијатива акцелерирал	кои две одделенија ги завршил во иста учебна година и во која	успехот што го постигнал
1				
2				
3				
4				
5				

7. Некои забелешки за начинот на спроведување на акцелерацијата на учениците.

ПРИЛОГ 3

П Р А Ш А Л Н И К

за наставници од Одделенска и предметна настава

У П А Т С Т В О

Во Законот за предучилишно и основно воспитание и образование се предвидени два облика на училишна акцелерација: предвремено запишување во прво одделение и забрзано напредување во одделенската и предметната настава или т.н. прескокнување на одделение. Имено, во став 3 во членот 79 од Законот, е предвидено дека: "Во прво одделение на основно образование, според можностите на основното училиште и доколку се опфатени сите деца училишни обврзници, и врз основа на позитивното мислење на лекар, педагог и психолог, може да се запишат деца кои се физички и психички развиени и кои до почетокот на учебната година ќе наполнат 6 години". Додека пак во членот 115, стои: "На редовните ученици во основните училишта кои имаат одличен општ успех и посебно се истакнуваат со способности, знаење и работни навики, за побрзо напредување, може да им се одобри вонредно полагање на испити од наредното одделение. Ова право учениците можат да го користат најмногу два пати во текот на учењето во основното воспитание и образование.

Одлука за завршување на основното образование во покус временски период донесува Наставничкиот совет на училиштето на предлог на одделенската заедница, одделенскиот наставник и одделенскиот совет.

Одделенскиот и наставничкиот совет имаат обврски најмалку два пати во учебната година да разгледаат дали има ученици што се истакнуваат посебно со знаења и способности за да им се овозможи побрзо напредување".

Овие облици на акцелерација на учениците се предмет на проучување на нашето истражување. Ние посебно се интересираме за прашањата, како се применува акцелерацијата во основните училишта и кои и какви проблеми постојат во врска со нејзиното применување.

Со оглед на фактот што сме убедени во тоа дека запознавањето на Вашите ставови и мислење, ќе преставува значаен придонес за сестраното согледување на проблемите на училишната акцелерација, Ве молиме да го пополните овој прашалник. Истиот не треба да го потпишувате, што значи дека анкетирањето во овој случај е потполно анонимно.

При пополнувањето на прашалникот, обидете се да дадете одговор на секое прашање, било со заокружување на некој од понудените одговори или со пишување на одговор. Притоа важно е да настојувате, одговорите што ги давате на прашањата да го изразуваат Вашето мислење.

Ви благодариме за соработката!

-
1. Што сте по занимање ?
- а) Одделенски наставник
 б) Наставник по _____
 в) Професор по _____
 г) _____
2. Колку години работно искуство имате во основното образование.
- а) Помалку од 5 години
 б) 6 - 10 години
 в) 11 - 15 години
 г) 16 - 20 години
 д) Повеќе од 20 години
3. Дали сте работеле досега со ученици кои предвреме го започнале своето основно образование, поточно со ученици кои се запишувани во прво одделение на помала возраст.
- а) Да
 б) Не
- 3.1. Доколку одговорот е ДА, наведете на какви проблеми сте наишле во работата со тие ученици
- _____
- _____
- _____
4. Што мислите, дали е добро законското решение со кое се дава право, на децата порано да се запишат во прво одделение ?
- а) Добро
 б) Не е добро
- 4.1. Доколку сметате дека законското решение е добро, објаснете зошто. _____
- _____
- _____
- 4.2. Доколку сметате дека сегашното законско решение не е добро:
- а) Објаснете - зошто тоа не преставува добро решение
- _____
- _____
- _____
- б) Предложете, на која возраст треба најрано да им се дозволи на понапредните деца да го започнат основното образование: _____
-

5. Дали во Вашето училиште имало досега ученици на кои им е овозможено забрзано да напредуваат во основното училиште - да завршат две одделенија за една учебна година ?

- а) Да
- б) Не

5.1. Доколку одговорот е ДА, наведете каква посебна педагошка помош ним им е пружена. _____

5.2. Доколку одговорот е НЕ, наведете поради кои причини во Вашето училиште не е давано право учениците забрзано да напредуваат.

6. За колку години најмногу треба да им се дозволи на учениците да го завршат основното образование за покусо време од предвиденото ?

- а) Само за една година
- б) Најмногу две години
- в) _____

7. Кога е најдобро да им се овозможи на учениците забрзано да напредуваат ?

- а) Од I до IV одделение - во одделенската настава
- б) Од V до VIII одделение - во предметната настава
- в) Во текот на целиот период на школувањето

8. На кои ученици треба да им се дава право забрзано да напредуваат во основното образование ?

- а) На секој ученик што сака и мисли дека може
- б) На учениците со подобар успех
- в) Само на оние ученици кои имаат одличен општ успех и кои посебно се истакнуваат со своите способности и знаења
- г) _____

9. Кој треба да предлага ученици за забрзано напредување во основното училиште ?

- а) Самиот ученик
- б) Одделенскиот наставник
- в) Одделенскиот совет
- г) Родителот
- д) Друг субјект (наведи кој) _____

10. Дали е потребно да им се пружи посебна педагошка помош на учениците кои забрзано треба да напредуваат во основното училиште ?

- а) Да
- б) Не

10.1. Ако одговорот е ДА, наведете кои од наведените форми на педагошка работа е најцелисходно да се применуваат за да им се помогне на учениците.

- а) Индивидуални програми со најбитни содржини од материјалот за одделението кое се акцелерира
- б) Додатна настава за подготвување на испитите
- в) Хоспитирање на учениците во редовната и додатна настава за одделението за кое се подготвуваат да полагаат испит
- г) Со подготвување на програмирани материјали
- д) Давање инструкции на ученикот за самостојна работа од соодветни извори на знаење
- ѓ) _____

10.2. Ако одговорот е НЕ, објаснете зошто ?

11. Со помош на кои од наведените постапки е најдобро да се врши идентификација на учениците на кои треба да им се овозможи забрзано да напредуваат ?

- а) По пат на континуирано следење на напредокот на ученикот од страна на наставникот
- б) По пат на организирање на соодветни натпревари
- в) Со примена на тестови на знаење
- г) Со тестови на способности
- д) Со анализа на ученичките трудови (писмени задачи, контролни задачи, ученички творби и др.)
- ѓ) Разговор со родителите
- е) Со постигнатиот успех во учењето
- ж) _____

12. Според Ваше мислење, какви се условите на Вашето училиште за успешно реализирање на забрзаното напредување на некои ученици ?

- а) Многу добри
- б) Добри
- в) Задоволителни
- г) Незадоволителни

13. Во што посебно ја согледувате оправданоста и значењето на примената на педагошката форма забрзано напредување на учениците во основното образование ?
- а) Се почитува и развива индивидуалноста на ученикот
 - б) Економичност на образованието-паришна заштеда, до колку надарените ученици побргу го завршат школувањето
 - в) Се овозможува учениците за пократок временски период да завршат основно образование
 - г) Задоволување на барањата на општествената заедница
 - д) _____

14. Дали мислите дека предвременото запишување во прво одделение и забрзаното напредување во одделенската и предметната настава се облици што имаат еднаков придонес во создавањето услови за оптимален развој на напредните ученици ?
- а) Да, имаат еднаков придонес
 - б) Немаат еднаков придонес
15. Дали со постојниот Закон добро се регулирани сите значајни прашања во врска со акцелерацијата на учениците во основното училиште ?
- а) Да, добро се регулирани
 - б) Не се добро регулирани
- 15.1. Доколку одговорот е НЕ, наведете кои значајни прашања на училишната акцелерација не се регулирани со Законот или не се доволно прецизно формулирани.
- _____
- _____
- _____
16. На кои критериуми им придавате најголемо значење во Вашето училиште при изборот на ученици за забрзано напредување во одделенската и предметната настава?
- а) Успехот
 - б) Интелектуалните способности
 - в) Посебни склоности и интереси на ученикот
 - г) Желбата на родителите
 - д) Мислењето на наставникот
 - ѓ) _____
17. Сметате ли дека наставниците во Вашето училиште се доволно информирани за суштината, значењето, условите и можностите за применувањето на педагошката форма - забрзано напредување на ученици во основното образование?
- а) Да, доволно се информирани
 - б) Не се доволно информирани

- 17.1. Ако одговорот е НЕ, предложете што треба да се направи за да се добијат потребни информации за успешно реализирање на овој вид педагошка работа. _____

18. Дали Вашето училиште располага со доволно стручна и педагошко - психолошка литература за успешна реализација на училишната акцелерација?
- а) Да
б) Не
19. Според Вас, кога би требало да се започне со подготвување на ученикот за забрзано напредување?
- а) На крајот од учебната година
б) Во текот на првото полугодие
в) Во текот на второто полугодие
г) Во текот на целата учебна година
20. На кој начин треба да се испитува знаењето на учениците на кои им е овозможено да акцелерираат?
- а) Комисиски, за сите предмети заедно
б) Комисиски, за секој предмет посебно
в) Со тестови на знаење
г) _____
21. Дали сметате дека има потреба од правилник за училишна акцелерација?
- а) Да
б) Не
- 21.1. Било да е одговорот ДА или НЕ, образложете зошто?

22. Според практиката во Вашето училиште, колкупати во текот на оваа учебна година наставничкиот и одделенскио совет го разгледувале прашањето, дали има ученици на кои треба да им се овозможи побрзо напредување?
- а) Не го разгледувал тоа прашање
б) Го разгледувал еднаш во учебната година
в) Два пати во учебната година
г) _____
23. Наведете, што Вие уште сметате дека е потребно да се превземе за создавање на неопходни услови за да можат надарените ученици забрзано да напредуваат во основното образование.

ПРИЛОГ 4

ПРАШАЛНИК

за родители на ученици од основно училиште

УПАТСТВО

Со Законот за предучилишно и основно воспитание и образование се овозможува предвременно запишување на понапредните деца во прво одделение, како и забрзано напредување на надарените ученици во одделенската и предметната настава, поточно завршување на две одделенија во една учебна година. Имено, во членот 79 од Законот е предвидено дека: "Во прво одделение на основното образование, според можностите на основното училиште и до колку се опфатени сите деца училишни обврзници, и врз основа на позитивно мислење на лекар, педагог и психолог, можат да се запишат деца кои се физички и психички развиени и кои до почетокот на учебната година ќе наполнат 6 години". Додека пак во членот 115 стои: "На редовните ученици во основните училишта кои имаат одличен општ успех и посебно се истакнуваат со способности, знаење и работни навики, за побрзо напредување, може да им се одобри вонредно полагање на испити од наредното одделение. Ова право учениците можат да го користат најмногу два пати во текот на учењето во основното воспитание и образование.

Одлука за завршување на основното образование во покус временски период донесува Наставничкиот совет на училиштето на предлог на одделенската заедница, одделенскиот наставник и одделенскиот совет.

Одделенскиот и наставничкиот совет имаат обврски најмалку два пати во учебната година да разгледаат дали има ученици што се истакнуваат посебно со знаења и способности за да им се овозможи побрзо напредување."

Бидејќи постојат повеќе проблеми сврзани со примената на предвременото запишување на децата во прво одделение, како и на забрзаното напредување на надарените ученици во основното училиште и со оглед на фактот што сме убедени во тоа, дека запознавањето на Вашите ставови и мислења ќе претставува значаен придонес за сестраното согледување на оваа проблематика, Ве молиме да го пополните овој прашалник. Истиот не треба да го потпишувате, што значи дека анкетаирањето во овој случај е потполно анонимно.

При пополнувањето на прашалникот обидете се да дадете одговор на секое прашање, било со заокружување на некој од понудените одговори или со пишување на одговор. Притоа важно е да настојувате, одговорите што ги давате на прашањата да го изразуваат вашето мислење.

Ви благодариме на соработката!

-
1. Завршено образование на родителите:
	Мајка		Татко
	а) Основно		а) Основно
	б) Средно		б) Средно
	в) Вишо		в) Вишо
	г) Високо		г) Високо
2. Наведете на колку години и месеци тргна Вашето дете во прво одделение: _____
3. Дали пред да го прочитате упатството на овој прашалник Ви беше познато дека со Законот за предучилишно и основно воспитание и образование е предвидена можноста за предвремено запишување на понапредните деца во прво одделение ?
- а) Да
б) Не
4. Што мислите, дали е добро законското решение со кое се дава право понапредните деца да го започнат основното образование на помала возраст ?
- а) Добро
б) Не е добро
в) Незнам
- 4.1. Доколку сметате дека законското решение *"не е добро"*, наведете на која возраст треба најрано да им се дозволи на понапредните деца да се запишат во прво одделение: _____
5. На кои деца треба да им се овозможи предвреме да се запишат во прво одделение ?
- а) На сите деца чии што родители имаат желба за тоа, без оглед на нивната зрелост
б) Само на оние деца, чија зрелост ќе ја потврдат лекар, педагог и психолог
в) _____
6. Пред да го прочитате упатството на овој прашалник, дали Ви беше познато дека со Законот за предучилишно и основно воспитание и образование е предвидена можноста за забрзано напредување на учениците во основното училиште ?
- а) Да
б) Не
-

7. Дали сметате дека треба да им се овозможи побрзо да напредуваат во основното училиште само оние ученици кои имаат одличен општ успех и посебно се истакнуваат со способности, знаење и работни навики ?

- а) Да
- б) Не
- в) Незнам

7.1. Доколку Вашиот одговор е "не", објаснете зошто ?

8. За колку години најмногу треба да им се дозволи на понапредните ученици да го завршат основното образование за поклучо време од предвиденото, осумгодишно ?

- а) Само за една
- б) Најмногу две години
- в) _____

9. Според Ваше мислење, што се постигнува со тоа што на некои ученици им се овозможува побрзо да напредуваат во основното училиште:

10. Што Вие сметате, кој треба да предлага ученици на кои ќе им се овозможи побрзо да напредуваат во основното училиште ?

- а) Училишниот педагог или психолог
- б) Наставникот
- в) Родителот
- г) Ученикот
- д) _____

11. Дали Вие би сакале на Вашето дете да му се овозможи да заврши две одделенија во една учебна година ?

- а) Не би сакал
- б) Би сакал
- в) Незнам

11.1. Образложете го одговорот на ова прашање :

12. Доколку на некој ученик му се овозможи забрзано да напредува во училиштето, кога би требало да се отпочне со негова подготовка за полагање на испити од наредното одделение ?
- а) Во текот на првото полугодие
 б) Во текот на второто полугодие
 в) Во текот на целата учебна година
 г) _____
13. На кој начин Вие мислите дека треба да им се помогне на учениците на кои им се овозможува да завршат две одделенија во една учебна година?
- а) Преку повремени консултации со наставниците
 б) Со одржување посебни часови за подготвување на испити
 в) _____
14. Кога би требало според Вас да се полагаат испитите од одделението кое му е овозможено на ученикот забрзано да го заврши ?
- а) Сите испити во јуни, на крајот од учебната година
 б) Дел од испитите во јуни, а останатите во август месец
 в) _____
15. Што Вие предлагате, кога е најдобро ученикот да завршува две одделенија во една учебна година ?
- а) Од I до IV одделение- во одделенската настава
 б) Од V до VIII одделение, во предметната настава
 в) Во текот на целиот период на школувањето во основното училиште
16. Доколку на Вашето дете му се овозможи забрзано да напредува, дали ќе имате потреба да Ви се пружи одредена помош ?
- а) Да, да добијам посебни упатства и соодветна литература како да му помогнам на моето дете
 б) Да, да се организираат средби и предавања за родителите на надарените ученици
 в) Да, би сакал _____
 г) Не
17. Што Вие уште сметате дека е важно да се направи, за да се создадат услови надарените деца за пократко време да го завршат основното образование: _____

ЛИТЕРАТУРА

1. Andraka, A.: **Nadareni učenici - nerješeni školski i društveni problem**, Školske novine, Zagreb, 1972, br.31.
2. Bandur, V.: **Učenik u nastavnom procesu**, SOUR Veselin Masleša, Sarajevo, 1985.
3. Bežić, K.: **Sustav društvene brige o posebno nadarenoj omladini**, Pedagoški rad, Zagreb, 1973, br.7-8.
4. Brunner, J.S.: **Processe of education**, (prevod), Pedagogija, Beograd, 1976, br.2-3.
5. Бунташевски, Б.: **Како да се утврди зрелоста на детето за училиште**, Просветно дело, Скопје, 1973, бр.5-6.
6. Višošević, B.: **Nadareno djete i njegovi roditelji**, Roditelji i škola, Zagreb, 1978, br.3.
7. Vukadinović, D.: **Medicinske karakteristike intelektualno nadarene omladine**, Obrazovanje i rad, Zagreb, 1985, br.5.
8. Vuksan, M.: **Izučavanje nekih problema školske akceleracija**, Pogledi i iskustva u reformi školstva, Zagreb, 1968, br.2.
9. Vučenov, N.: **O problemima i nekim sredstvima podsticanja učenika za postizanje optimalnih rezultata u školskom učenju**, Bilten Zavoda za osnovno obrazovanje i obrazovanje nastavnika SR Srbije, Beograd, 1965, br.1.
10. Vučenov, N.: **Uloga i mogućnosti škole u optimiziranju razvoja obdarenih učenika**, Revija obrazovanja, Beograd, 1983, br.2-3.
11. Гајановиќ, Н.: **Специфичности надарених и рад са њима**, Наша школа, Сарајево, 1986, бр.3-4.
12. Grupa avtorii: **Identifikacija i tretman nadarene omladine**, VI Kongres psihologa Jugoslavije, Zbornik radova, knjiga III, Sarajevo, 1978.
13. Дамјановски, А.: **Индивидуализација на наставата**, Просветно дело, Скопје, 1993.
14. Дамјановски, А.: **Креативноста, нејзиното поттикнување и формирање кај децата**, Просветно дело, Скопје, 1967, бр.3-4.
15. Дамјановски, А., Копровски, Љ.: **Откривање, идентификување и педагошка работа со натпросечните и талентираниите ученици**, Просветно дело, Скопје, 1969, бр.5-6.
16. Дамјановски, А.: **Опшествените и педагошките основи за изградување систем на воспитно-образовна работа со надарените и талентираниите деца и младинци**, Зборник на трудови, "Откривање, развој и вработување на надарените деца и младинци", Скопје, 1989.
17. Дамјановски, А.: **Ученикот во наставата**, Просветно дело, Скопје, 1989.
18. Danilović, R.: **Super odlični đaci i njihova stimulacija na optimalne uspehe**, Pedagoška stvarnost, Novi Sad, 1964, br.8.

19. Dedić, Đ.: **Diferencijacija nastave i akceleracija učenika**, NIRO "Školske Novine", Zagreb, 1983.
20. Дојчиновски, С.: **Поголема грижа за младите таленти**, Просветно дело, Скопје, 1969, бр.5-6.
21. Дојчиновски, С.: **Систем за одбирање и стимулирање на таленти**, Просветен работник, Скопје, 1968, бр.290.
22. Duraković, M.: **Daroviti učenici i njihova edukativna promocija**, II kongres pedagoga Hrvatske, PKZ, Zagreb, 1988.
23. Đorđević, B.: **Dodatni rad učenika osnovne škole**, Institut za pedagoška istraživanja, Prosveta, Beograd, 1977.
24. Đorđević, B.: **Individualizacija vaspitanja darovitih**, Prosveta, Beograd, 1979.
25. Đorđević, B.: **Problem školovanja darovitih učenika**, Zbornik 7, Institut za pedagoška istraživanja, Beograd, 1974.
26. Đorđević, B.: **Metodologija otkrivanja i vaspitanja darovitih**, Zbornik 18, IPI Prosveta, Beograd, 1985.
27. Đorđević, B.: **Prednosti i nedostaci pojedinih oblika edukacije nadarenih učenika**, Obrazovanje i rad, Zagreb, 1985, br.5.
28. Ђорђевић, Б.: **Школски облици подршке развоју надарених ученика**, Настава и васпитање, Београд, 1990, бр.1-2.
29. Đorđević, D.: **Daroviti učenici i rad sa njima**, Pedagoška stvarnost, Novi Sad, 1990, br.1-2.
30. Đorđević, J.: **Savremena nastava - organizacija i oblici**, IPI Prosveta, Beograd, 1981.
31. Đorđević, B.: **Individualizacija vaspitno obrazovnog rada u školi**, IPI Nova Prosveta, Beograd, 1985.
32. Ђуричковић, Б.: **Друштво и развој талената**, Настава и васпитање, Београд, 1990, бр.1-2.
33. Erl, J.: **Odličan učenik i naš stav prema njemu**, Život i škola, Osijek, 1967, br.3-4.
34. Ernjaković, G., Smiljanić, M.: **O merama za podsticanje učenika na bolji rad**, Revija školstva i prosvetna dokumentacija, Beograd, 1964, br.3-4.
35. Žagar, D.: **Nadarjeni otroci in pedagoško delo z njimi**, Sodobna pedagogika, Ljubljana, 1987, br.5-6.
36. **Закон за предучилишно и основно образование и воспитание**, Службен весник на СРМ, Скопје, 1976, бр.11.
37. **Закон за предучилишно и основно образование и воспитание**, Службен весник на СРМ, Скопје, 1983, бр.19.
38. Ivezić, Z.: **Uloga nastavnika i razrednih vjeća u procenjivanju sposobnosti i identifikaciji nadarenih učenika**, Obrazovanje i rad, Zagreb, 1985, br.5.
39. Игњатовиќ, Р.: **Стваралаштво и даровитост у зависности од микро и макро психосоцијалне средине**, Ревизија образовања, Београд, 1987, бр.3-4.
40. *** **Identifikacija i praćenje darovitih učenika**, Okrugli sto, Institut za pedagoška istraživanja, Beograd, 1970.
41. Jelenc, Z. i Svetina, J.: **Zelo bister učenec**, Mladinska knjiga, Ljubljana, 1975.

42. Kamenov, E.: **Akceleracija i šestogodišnjaci**, Pedagoška stvarnost, Novi Sad, 1984, br.5.
43. Клапан, А., Врцел, С.: **Оспособљавање наставника разредне наставе за идентификација и рад с надареном дјецом**, Васпитање и образовање, Титоград, 1990, бр.5-6.
44. Kobola, A.: **Ubrazano napredovanje najsposobnijih učenika osnovne škole**, Pogledi i iskustva u reformi školstva, Zagreb, 1968, br.2.
45. Kobola, A.: **Otkrivanje nadarenih učenika i rad sa njima u osnovnoj školi**, Profesionalna orijentacija i školovanje nadarene omladine, Republički zavod za zapošljavanje, Zagreb, 1974.
46. Kobola, A.: **Razrednik i nadareni učenik**, Roditelji i škola, Zagreb, 1978, br.9.
47. Kogej, P.: **Skrb za nadarjeno mladino**, Republički zavod za zaposlovanje, Ljubljana, 1972.
48. Koren, I.: **Kompleksnost fenomena nadarenosti**, Obrazovanje i rad, Zagreb, 1985, br.5.
49. Koren, I.: **Neki pogledi o mogućnostima identifikacije nadarenih učenika**, Savremeno obrazovanje, Bilten 1-2, Novi Sad, 1977.
50. Koren, I.: **Nastavnik i nadareni učenici**, "Solidarnost", Beograd, 1990.
51. Koren, I.: **Otkrivanje intelektualno nadarene omladine**, Opštinski zavod za zapošljavanje, Sisak, 1972.
52. Koren, I.: **Pogled na pojavu nadarenosti i ulogu nadarenih pojedinaca u savremenom svijetu**, Prosvjetni savjet, Zagreb, 1987.
53. Koren, I.: **Pokušaj identificiranja nadarene omladine**, Revija za psihologiju, 1971, br.1-2.
54. Koren, I.: **Uloga roditelja u podršci nadarenom djetetu**, Pedagoški rad, Zagreb, 1990, br.4.
55. *** **"Konceptualizacija pojave nadarenosti"**, Okrugli sto, Zaključci i stavovi, Pedagoški rad, Zagreb, 1986, br.5-6.
56. Cornell, D. G., Grossberg, I. W.: **Family Environment and Personality Adjustment In Gifted Program Children** Gifted Child Quarterly, Vol.31, No.2, Spr . 1987.
57. Крстиќ, М.: **Помоќ талентованој деци у основној школи**, Настава и васпитање, Београд, 1963, бр.5-6.
58. Кузмичева, И. А.: **Европска конференција за изучавање надарене дјеце**, Наша школа, Сарајево, 1990, бр.1-2.
59. Krulj, R.: **Uloga učitelja u intenziviranju rada sa darovitim učenicima**, Inovacije u nastavi, Kruševac, 1991, br.1.
60. Лакинска-Камчева, Б.: **Самостојната работа на ученикот во наставата**, А.Д.ГИТ "Гоце Делчев", Скопје, 1992.
61. Letić, D. i Jovanović, M.: **Akceleracija obrazovnog razvoja dece od šest do sedam godina**, Pedagoška stvarnost, Novi Sad, 1984, br.1.
62. Majurec - Sekulić, A.: **Određenje fenomena nadarenosti - bitna pretpostavka uspešnog odgojnog-obrazovnog rada s nadarenom djecom i omladinom**, Pedagoški rad, Zagreb, 1986, br.5-6.

63. Mandić, P.: **Inovacije u nastavi i njihov pedagoški smisao**, Zavod za izdavanje udbenika, Sarajevo, 1972.
64. Markovac, J.: **Nastava i individualne razlike učenika**, Školska knjiga, Zagreb, 1966.
65. Марковиќ, М.: **Проучавање положаја и проблема бољих ученика у одјелењу**, Васпитање и образовање, Титоград, 1975, бр.1.
66. Milošević, M.: **Intelektualno izrazito daroviti učenici i njihov položaj u samoupravnom socijalističkom društvu**, Zbornik radova, Univerzitet u Nišu, 1981, br.7.
67. Mirkov, S.: **Društvena prihvatljivost i vrednosne orijentacije nadarenih učenika osnovnih i srednjih škola Vojvodine**, Život i škola, Osijek, 1989, br.5.
68. Мицковска, Г. и Ачовски, Д.: **Работа со надарените ученици во основните и средните училишта**, Зборник на трудови, "Откривање, развој и вработување на надарените деца и младинци", Скопје, 1989.
69. Mladenović, U.: **Identifikacija darovitih učenika u osnovnoj školi - primeri iz prakse**, Pedagoška stvarnost, Novi Sad, 1986, br.9-10.
70. Mladenović, U.: **Tretman darovitih učenika u osnovnoj školi**, Pedagoška stvarnost, Novi Sad, 1987, br.1.
71. Muzić, V.: **Metodologija pedagoškog istraživanja**, Zavod za izdavanje udbenika, Sarajevo, 1984.
72. Nagel, W.: **Otkrivanje in spodbujanje nadarenih otrok**, Svetovalec za starše in učitelje, Ljubljana, 1987.
73. Нешовиќ, С.: **Неке особине обдарене деце и проблеми њихове идентификације**, Настава и васпитање, Београд, 1984, бр.4.
74. Ničković, R.: **Racionaslizacija nastave i učenja**, Radnički univerzitet "Radivoj Čirpanov", Novi Sad, 1975.
75. Pavleković, M.: **Posebni oblici rada s nadarenim učenicima u suvremenim uvjetima**, Život i škola, Osijek, 1989, br.4.
76. Pavlović, D.: **Nadarenost, njeno otkrivanje i razvoj**, Život i škola, Osijek, 1987, br.5.
77. Pasou, A. Hari: **Образование надарених**, Perspektive obrazovanja, Zavod za udbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1986, br.2.
78. **Pedagoška enciklopedija I i II**, Zavod za udbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1989.
79. **Pedagoški rečnik**, Zavod za izdavanje udbenike SR Srbije, Beograd, 1967.
80. Pejaković, Lj.: **Nastavnik kao faktor motivacije obdarenih**, Pedagoški institut Vojvodine, Savremeno obrazovanje, Bilten 1-2, Novi Sad, 1977.
81. Пеко, А.: **Модели на наставата - различни приоди кон проблемот на надареноста**, педагошкото творештво во функција на научниот и технолошкиот развој, Симпозиум, Струга, 1990.
82. Penavin, V.: **Opšti problemi rada sa darovitim učenicima**, Pedagoški institut Vojvodine, Savremeno obrazovanje, Bilten 1-2, Novi Sad, 1977.
83. Penavin, V.: **Rad sa talentovanim učenicima**, Pedagoška stvarnost, Novi Sad, 1964. br.10.

84. Penavin, V.: Prilog proučavanju i stimulisanju rada sa talentovanim učenicima, Pedagoška stvarnost, Novi Sad, 1964, br.10.
85. Петров, Н. - Цутески, Н.: Зрелост и подготвеност на децата за поаѓање на училиште, Просветно дело, Скопје, 1985, бр.5-10.
86. Петровски, Б.: Надарените ученици и нивното школување, Просветно дело, Скопје, 1966, бр.7-8.
87. Рес, В.: Osnovi statističke metode, "Andrija Štampar", Zagreb, 1960.
88. Пецева, Р.: Поттикнување и поддржување на младите таленти од страна на предметниот наставник, Просветен работник, Скопје, 1969, бр.312.
89. Реџулиќ, М.: Metodologija društvenih nauka, Savremena administracija, Beograd, 1980.
90. Пijaže, Ж. - Inhelder, B.: Intelektualni razvoj deteta, Zavod za udbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1986.
91. Ploumen, P.: Predškolska darovita djeca: Kako ih identifikovati i ići u susret njihovim potrebama u učenju i porodici i izvan nje, Predškolsko dete, Beograd, 1986, br.2.
92. Поповска, Е., Поповски, Ј.: Стимулирање на талентираноста, Просветен работник, Скопје, 1971, бр.348.
93. Potkonjak, N.: Izrada naučno istraživačkih projekata - najslženiji deo procesa istraživanja, Nastava i vaspitanje, Beograd, 1965, br.1-2.
94. Potkonjak, N.: Metodološki problemi, sistemnih proučavanja u pedagogiji, Prosveta, Beograd, 1982.
95. Prodanović, T.: Osnovni didaktički problemi modernizacije i racionalizacije rada s darovitim učenicima, Savremeno obrazovanje, Bilten 1-2, Novi Sad, 1977.
96. Ribić, K.: Nadareno djete, Školski vjesnik, Split, 1976, br.2.
97. Runions, T.: The mentor academy program: Educating the Talented for the 80 s, Gifted Child Quarterly, Volume 24, No. 4, Fall 1980.
98. Sivec, D.: Uspešnost šolske akceleracije, Vzgoja in izobraževanje, Ljubljana, 1983, br.3.
99. Sivec, D.: Šolska akceleracija nadarenih učencev, Vzgoja in izobraževanje, Ljubljana, 1983, br.1.
100. Svetić, I.: Akceleracija učenika u višim razredima osnovne škole, Pedagoški rad, Zagreb, 1978, br.7-8.
101. Svetić, I.: Briga o darovitim učenicima i školski pedagog, Život i škola, Osijek, 1986, br.4.
102. Svetić, I.: Pedagoška iskustva u provođenju školske akceleracije u višim razredima osnovne škole, Obrazovanje i rad, Zagreb, 1985, br.5.
103. Svetić, I.: Neka iskustva u provođenju školske akceleracije, Pogledi i iskustva u reformi školstva, Zagreb, 1968, br.2.
104. Светиќ, И.: Идентификовање талентованих ученика и рад са њима, Настава и васпитање, Београд, 1973, бр.4.
105. Станиќ, Љ.: Дидактичко - методички приступ бржем напредовању ученика у основној школи, Настава и васпитање, Београд, 1976, бр.1-2.

106. Стевановиќ, Љ.: **Дидактичко-методички приступ бржем напредовању ученика у основној школи**, Настава и васпитање, Београд, 1976, бр.1-2.
107. Stojaković, P.: **Karakteristike darovitih učenika i podsticanje darovitosti u školi**, Inovacije u nastavi, Kruševac, 1987, br.2.
108. Stojaković, P.: **Prilog nekim aktuelnim pitanjima rada sa darovitom djecom i učenicima**, Inovacije u nastavi, Kruševac, 1987, br.1.
109. Стојанов, С.: **Календарската старост, интелектуалните способности и успехот на учениците во основните училишта**, Просветно дело, Скопје, 1985, бр.5-10.
110. Стојанов, С.: **Предвременото запишување на учениците во прво одделение и нивниот успех во основното училиште**, Просветно дело, Скопје, 1980, бр.7-8.
111. Strugar, V.: **Nadareni učenici u procesu obrazovanja**, Zavod za prosvjetno-pedagošku službu SR Hrvatske, Zagreb, 1988.
112. Тејлор, К.: **Резултати развијања вишеструког талента помоќу наставе**, Наша школа, Сарајево, 1981, бр.6-7.
113. Трајкова, В.: **Интелектуалните способности и успехот постигнат на крајот од I одделение на децата запишани со шестгодишна возраст**, Просветно дело, Скопје, 1973, бр.5-6.
114. Ferbežer, I.: **Učitelj in odgojitelji nadarenom otrokom**, Sodobna pedagogika, Ljubljana, 1971, br.3-4.
115. Ferbežer, I.: **Starši in študij akceleriranih nadarjenih otrok**, Vzgoja in izobraževanje, Ljubljana, 1990, br.2.
116. Ferbežer, I.: **Starši, šola, in nadareni učenici**, Sodobna pedagogika, Ljubljana, 1984, br.1-2.
117. Ferbežer, I.: **Šolska akceleracija nadarjenih učencev**, Sodobna pedagogika, Ljubljana, 1981, br.3-4.
118. Ferbežer, I.: **Naderjeni otrok**, Sodobna pedagogika, Ljubljana, 1970, br.7-8.
119. Ferbežer, I.: **Nadarjeni otroci danes**, Sodobna pedagogika, Ljubljana, 1987, br.3-4.
120. Ferbežer, I.: **Akcelerirani nadareni učenici i nastava**, Pedagoški rad, Zagreb, 1990, br.2.
121. Ferbežer, I.: **Ispolnitev šolske akceleracije nadarjenih učencev**, Vzgoja in izobraževanje, Ljubljana, 1988, br.6.
122. Ferbežer, I.: **Predlogi za strokovno izpopolnitev šolske akceleracije v Jugoslovenskih osnovnih šola**, Pedagoški rad, Zagreb, 1988, br.3.
123. Filipovič, S. N.: **Mogućnosti i dometi stvaralaštva učenika i nastavnika**, "Svjetlost" OOUR Zavod za udbenike i nastavna sredstva, Sarajevo, 1988.
124. Furlan, I.: **Darovita djeca**, Pedagoški rad, Zagreb, 1978, br.7-8.
125. Фурлан, И.: **Подготвеност или зрелост на детето за училиште**, Култура, Скопје, 1964.
126. Furlan, I., Kobola, A.: **Ubrzano napredovanje nadarenih učenika osnovne škole**, Školska knjiga, Zagreb, 1971.
127. Furlan, I.: **Čovjekov psihički razvoj**, Školska knjiga, Zagreb, 1983.

128. Furlan, I.: **Šta je to talentovano dete ili visoko natprosečno djete**, Pogledi i iskustva u reformi školstva, Zagreb, 1968, br.2.
129. Hackney, H.: **The gifted child, the family and the school**, Gifted Child Quarterly, Vol.25, No. 2, Spr. 1981.
130. Hitrec, G.: **Akceleracija nadarenih učenika u prva tri razreda osnovne škole**, Obrazovanje i rad, Zagreb, 1985, br.5.
131. Hitrec, G.: **Nadareni učenici u osnovnoj školi**, Pogledi i iskustva u reformi školstva, Zagreb, 1975, br.2.
132. Hrnjica, S.: **Vaspitanje darovitih**, Psihologija, Beograd, 1980, br.1-2.
133. Cvijanović, B.: **Sposobnosti i neke osobine ličnosti odličnih talentovanih učenika**, Savremeno obrazovanje, Bilten br.1-2, Novi Sad, 1977.
134. Čipčić, D.: **Diferencirana nastava i nastavna akceleracija**, Savremeno obrazovanje, Bilten br.1-2, Novi Sad, 1977.
135. Čudina-Obradović, M.: **Nadarenost, razumjevanje, prepoznavanje, razvijanje**, Školska knjiga, Zagreb, 1990.
136. Švajcer, V.: **Škola i talenti**, Naše teme, Zagreb, 1964, br.8.
137. Šešić, B.: **Osnovi metodologije društvenih nauka**, Naučna knjiga, Beograd, 1974.
138. Šturanović, M.: **Ubrzano napredovanje talentovanih učenika**, Prosvjetni rad, Titograd, 1968, br.7-8.
139. *****World Conference on Gifted Children**, (prevod), Pedagogija, Beograd, 1975., br.3.